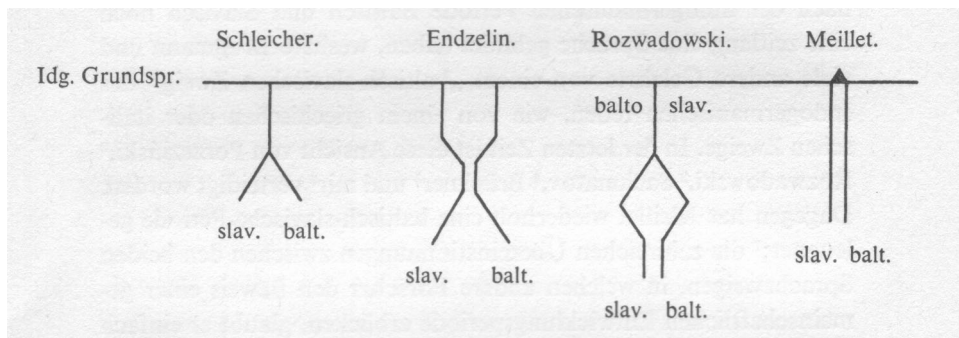

Thomas Olander

Det baltoslaviske problem

Accentologien

(Kopi fra Wijk 1923a: 12 efter et skema af M. Weingart)

Forord

De første spæde tanker omkring denne opgave gjorde jeg omkring årsskiftet 2000-2001 i Rusland som gæstestuderende ved Sankt Petersborg Statsuniversitet. Min interesse for baltisk og slavisk accentologi – vakt af Martin Slaaby-Larsen i starten af min studietid – gjorde valget af emne nemt, ikke mindst fordi netop det baltoslaviske problem som bekendt spiller en stor rolle inden for debatten om den indoeuropæiske sprogenheds opløsning.

Jenny Helena Larsson, Anders Richardt Jørgensen og Adam Hyllested har stillet deres ekspertise på forskellige områder til rådighed og beredvilligt kommenteret ufærdige dele af nærværende fremstilling. Jeg er dem stor tak skyldig for deres hjælp med at påpege uklarheder i opgaven.

[2. oplag, København 2003]

Indhold

1. Indledning.....	7
1.1. „Det baltoslaviske problem”	7
1.2. Accentologiens betydning	12
1.3. Problemformulering. Metode	17
1.4. Lidt om terminologi. Praktiske bemærkninger	19
2. Det indoeuropæiske udgangspunkt	22
2.1. Fonologisk	23
2.2. Morfologisk	23
2.3. Udlydende stavelser.....	24
2.3.1. Endelserne i <i>ā</i> -stammerne	26
2.3.2. Endelserne i <i>o</i> -stammerne.....	27
2.4. Vedisk.....	28
2.5. Græsk.....	29
2.6. Germansk.....	30
3. De baltiske og slaviske accentsystemer – forskellige synspunkter	32
3.1. Den ældre forskning – „klassisk” accentologi	33
3.2. Kuryłowicz	35
3.3. Stang	37
3.4. Moskvaskolen.....	38
3.5. Leidenskolen.....	41
4. Baltisk	43
4.1. Urbaltisk.....	43
4.1.1. Fonologisk	43
4.1.2. Morfologisk.....	45
4.1.2.1. Nominer	45
4.1.2.2. Verber	47
4.1.3. Baltiske innovationer i forhold til indoeuropæisk	50
4.1.3.1. Winters lov	50
4.1.3.2. Hirts lov	53
4.1.3.3. Mobilitet	56
4.1.3.4. Stavelsesintonationer	59
4.1.3.5. Metatoni.....	61

4.2. Litauisk	62
4.2.1. Genaccentuering af recessivt betonede ordformer	62
4.2.2. Saussures og Leskiens love	64
4.3. Lettisk	73
4.3.1. Indførelse af initialbetoning: Toner	73
4.3.2. Den lettiske stødtone: Endzelīns og Stang	74
4.3.3. Den lettiske stødtone: Kuryłowicz	77
4.3.4. Den lettiske stødtone: Leidenskolen	78
4.3.5. Den lettiske stødtone: alternativ	78
4.4. Oldprøjsisk	79
5. Urslavisk	82
5.1. Fonologisk	82
5.2. Morfologisk	85
5.2.1. Nominer	85
5.2.2. Verber	88
5.2.2.1. Præsens af <i>e</i> -verber	88
5.2.2.2. Præsens af <i>i</i> -verber	89
5.2.2.3. Aorist	93
5.3. Slaviske innovationer i forhold til indoeuropæisk	96
5.3.1. Winters lov	96
5.3.2. Hirts lov	97
5.3.3. Mobilitet	100
5.3.4. Stavelsesintonationer	103
5.3.5. Metatoni	104
5.3.6. Dybos lov	108
5.3.7. Stangs lov	112
6. Baltisk, slavisk og indoeuropæisk: arkaismer og innovationer	113
6.1. Winters lov	113
6.2. Hirts lov	114
6.3. Mobilitet	115
6.4. Stavelsesintonationer	120
6.5. Metatoni	121
7. Konklusion	123
8. Litteratur	125

Forkortelser

<i>Ab.</i>	ablativ	<i>lit.</i>	litauisk	Dæksymboler:	
<i>A.</i>	akkusativ	<i>m.</i>	maskulinum	<i>C</i>	konsonat
<i>adj.</i>	adjektiv	<i>N.</i>	nominativ	<i>D</i>	stemt klusil
<i>adv.</i>	adverbium	<i>n.</i>	neutrum	<i>D^h</i>	aspireret stemt klusil
<i>aor.</i>	aorist	<i>pers.</i>	persisk	<i>h</i>	laryngal
<i>ap.</i>	accentparadigme	<i>opt.</i>	optativ	<i>R</i>	sonant
<i>av.</i>	avestisk	<i>pf.</i>	perfektum	<i>S</i>	sibilant
<i>balt.</i>	baltisk	<i>pl.</i>	pluralis	<i>T</i>	ustemt klusil
<i>bsl.</i>	baltoslavisk	<i>po.</i>	polsk	<i>V</i>	vokal
<i>du.</i>	dualis	<i>pr.</i>	projsisk		
<i>čak.</i>	čakavisk	<i>prs.</i>	præsens		
<i>D.</i>	dativ	<i>ptc.</i>	participium		
<i>dial.</i>	dialekt	<i>refl.</i>	refleksiv		
<i>f.</i>	femininum	<i>ru.</i>	russisk		
<i>fj.</i>	finsk	<i>sg.</i>	singularis		
<i>G.</i>	genitiv	<i>sl.</i>	slavisk		
<i>got.</i>	gotisk	<i>slk.</i>	slovakisk		
<i>gr.</i>	græsk	<i>sln.</i>	slovensk		
<i>I.</i>	instrumentalis	<i>st.</i>	stamme		
<i>ie.</i>	indoeuropæisk	<i>štok.</i>	štokavisk		
<i>ipf.</i>	imperfektum	<i>tj.</i>	tjekkisk		
<i>isl.</i>	islandsk	<i>ukr.</i>	ukrainsk		
<i>kpv.</i>	komparativ	<i>ursl.</i>	urslavisk		
<i>ksl.</i>	kirkeslavisk	<i>žem.</i>	žemaitisk		
<i>L.</i>	lokativ				
<i>lett.</i>	lettisk				

Hvis ikke andet nævnes, betegner „m.” og „n.” *o*-stammer mens „f.” betegner *ā*-stammer.

1. Indledning

1.1. „Det baltoslaviske problem”

Inden for debatten om den indoeuropæiske sprogenheds opløsning er der vel næppe et emne der har optaget sindene så meget som det såkaldte „baltoslaviske problem”. I det 19. århundrede var der dog tilsyneladende ingen der var i tvivl om at baltisk og slavisk tilsammen udgør én gren – den baltoslaviske – af det indoeuropæiske stamtræ, på samme måde som indoiransk består af indisk og iransk, og germansk udgøres af de germanske sprog. Dette Schleicherske syn på forholdet mellem baltisk og slavisk er også repræsenteret i Karl Brugmanns klassiske håndbøger¹.

Men da Antoine Meillet i 1905 med andet bind af sine „Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave” (senere fulgt op af andre publikationer, først og fremmest „Les dialectes indo-européens” fra 1908) som den første såede tvivl om hvor meget der egentlig *positivt* peger på et baltoslavisk grundprog, var kimen lagt til en diskussion der endnu i dag, næsten 100 år senere, ikke kan betragtes som afsluttet. Meillet konkluderede efter en gennemgang og kritik af Brugmanns argumenter for et baltoslavisk grundprog:

Le baltique et le slave ont eu des développements parallèles; ce parallélisme a eu pour conséquence naturelle la création de quelques formes identiques, mais ces innovations semblables n'attestent pas une période de développement commun²

Og længere fremme:

Le baltique et le slave ont eu des points de départ exactement identiques, qu'ils sont développés dans les mêmes conditions et sous les mêmes influences; peut-être même y a-t-il eu une période de communauté plus ou moins longue, mais où le slave et le baltique, qui sont les langues indo-européennes les plus conservatrices, n'ont pas introduit d'innovations notables³

Meillets hypotese – at lighederne mellem baltisk og slavisk ikke er opstået i et fælles baltoslavisk grundprog, men ved parallel udvikling – gjorde diskussionen om sproglægtskab mere nuanceret end tidligere. Forskerne var nødt til at tage stilling til hvordan man egentlig skulle forstå et baltoslavisk „grundprog”, og de måtte eksplicit formulere og vurdere betydningen af alle argumenterne for og imod et sådant grundprog. Én af de første der tog til genmæle mod Meillet og forsvarede den klassiske Schleicherske lære, var polakken Wiktor Porzeziński der efter en gennemgang af Meillets argumenter fremlagde sit forsvar for den klassiske model. Til slut mente han at have beskrevet det materiale inden for fonetikken og morfologien der „für den alten

¹ Brugmann 1886: 18-21; 1904: 16-18; jf. Wijk 1923a: 11 med henvisninger.

² Meillet 1908: 45.

³ Meillet 1908: 48.

Zusammenhang des baltischen und des slavischen Sprachzweiges ein ziemlich beredtes Zeugnis ablegen”⁴.

I 1911 publicerede den lettiske sprogforsker Jānis Endzelīns sine „Славяно-балтийские этюды” [„Slavisk-baltiske studier”], en monografi om det baltoslaviske problem. Efter en gennemgang af forskelle og ligheder i baltisk og slavisk fonetik (heraf et kort afsnit om Saussures lov), morfologi, syntaks og leksikon konkluderer Endzelīns at visse forskelle på de to sproggrene går helt tilbage til det indoeuropæiske grundsprog, eller med andre ord at der allerede i det indoeuropæiske grundsprog var forskel på de dialekter der senere skulle blive til baltisk og slavisk. I den forbindelse indtog slavisk oprindeligt en stilling omtrent mellem baltisk og indoiransk. Ved den indoeuropæiske sprogenheds opløsning kom de baltiske og slaviske dialekter til at indgå i et nært forhold – her berigedes sprogene med en række fælles nye ord og undergik (ganske vist kun få) fælles ændringer i fonetik, morfologi og syntaks.

Som sin landsmand Porzeziński var heller ikke Jan Rozwadowski i tvivl om at der efter opløsningen af indoeuropæisk virkelig *var* et baltoslavisk grundsprog:

Dla mnie, podobnie jak dla innych, pierwotna bałtycko-słowiańska prawspólność i prajedność językowa jest faktem tak pewnym, jak jakikolwiek inny w naszej dziedzinie naukowej⁵

[Efter min såvel som andres mening er det oprindelige baltoslaviske urfællesskab og sproglige enhed et lige så sikkert faktum som et hvilket som helst andet på vores videnskabelige område]

Dog, tilføjer Rozwadowski, der er også store forskelle mellem baltisk og slavisk. Derfor må vi antage at der efter det baltoslaviske grundspogs opløsning fulgte en periode hvor baltere og slaver levede adskilt fra hinanden – først i nyere tid er de igen blevet naboer. De store forskelle mellem baltisk og slavisk i især konjugation og ordforråd skyldes netop det tidsrum hvor der ingen eller ringe kontakt var mellem de to folkeslag. Rozwadowskis hypotese accepteres blandt andre af Oswald Szemerényi der i en fyldig behandling (i to dele) af det baltoslaviske problem gennemgår først forskningshistorien og siden de relevante elementer inden for baltisk og slavisk fonetik og morfologi⁶.

André Vaillant afviser skarpt sin lærer Meillets holdning til forholdet mellem baltisk og slavisk og er én af de varmeste fortalere for et nært slægtskab mellem de to sproggrene. I hans „Grammaire comparée des langues slaves”⁷ jævnføres det slaviske materiale

⁴ Porzeziński 1911: 26.

⁵ Rozwadowski 1912: 15.

⁶ Szemerényi 1948a; 1948b; jf. også Szemerényi 1957.

⁷ Vaillant 1950; 1958; 1966; 1974; 1977.

bestandigt med materiale fra de baltiske sprog, og Vaillant er da også kategorisk i sin beskrivelse af slægtskabet mellem de to sproggræne:

Les langues slaves sont surtout proches des langues baltiques, si proches qu'il faut admettre que ces langues représentent deux groupes issus d'une même langue commune et placer, entre la période reculée de l'unité indo-européenne et la période, qui touche aux temps historiques, de l'unité slave, une période d'unité balto-slave⁸

Og lidt senere:

Cette abondance de traits communs, et de traits frappants, comme la constitution d'une flexion déterminée de l'adjectif, rend évidente l'existence d'une période d'unité balto-slave qui, bien après l'unité indo-européenne, s'est prolongée jusqu'à une date assez récente. Il ne s'agit pas d'un fait lointain comme l'unité que la grammaire comparée retrouve entre les langues italiques et celtiques, mais d'un fait à peu près contemporain de l'unité germanique: actuellement, les langues baltiques ne diffèrent guère plus des langues slaves que le suédois de l'allemand⁹

På den Fjerde Internationale Slavistkongres i Moskva i 1958, hvor det baltoslaviske problem var ét af hovedemnerne, fremlagde V.V. Ivanov og V.N. Toporov en hypotese om slægtskabet mellem de to sproggræne, af Henrik Birnbaum kaldet „the modeling approach”¹⁰:

Нам представляется необходимым [...] считать модель, установленную для славянского, результатом преобразования модели, установленной для древнейшего балтийского состояния¹¹

[Det synes os nødvendigt [...] at regne den model der er opstillet for slavisk, for resultatet af en omdannelse af den model der er opstillet for den ældste baltiske tilstand]

Eftersom urslavisk således i princippet kan afledes af urbaltisk, mens det ikke er muligt at aflede urbaltisk af urslavisk, er „baltoslavisk” og „tidligt urbaltisk” i virkeligheden nærmest synonyme, eller med andre ord, man kan regne urslavisk for en slags baltisk dialekt på lige fod med de mere konservative dialekter, østbaltisk (litauisk og lettisk) og vestbaltisk (oldprøjsisk).

Også F.H.H. Kortlandt fra Leiden arbejder ud fra at et baltoslavisk grundprog. Han kommer frem til et resultat der ligner „the modeling approach” – østbaltisk, vestbaltisk og slavisk er ligestillede søstersprog, og der kan ikke opstilles et egentligt urbaltisk der er forskelligt fra baltoslavisk¹².

Den norske baltolog Christian S. Stang analyserer i sin „Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen” fra 1966 både de baltiske sprogs indbyrdes forhold og deres

⁸ Vaillant 1950: 13.

⁹ Vaillant 1950: 14.

¹⁰ Ivanov & Toporov 1961; jf. Birnbaum 1970a: 71-73; 1975: 227-228.

¹¹ Ivanov & Toporov 1961: 303.

¹² Kortlandt 1977: 323.

forhold til slavisk¹³. Efter hans mening adskiller de baltiske sprog sig fra de andre indoeuropæiske sprog ved en række karakteristiske fornyelser som man ikke finder andre steder. Man kan dog ikke i alle tilfælde opstille et absolut homogent „urbaltisk“, men må regne med at der i dette grundprog har fandtes visse dialektale forskelle. Om slægtskabet mellem baltisk og slavisk kommer Stang til en lignende konklusion:

Welcher Schluß soll nun aus allen diesen Fakten gezogen werden? Wohl dieser, dass in nachindoeuropäischer Zeit ein balto-slavisches Dialektgebiet existierte, das gewisse Variationen umfasste, und das vielleicht niemals ganz homogen war, das aber doch in dem Sinne eine Einheit bildete, dass es eine Reihe gemeinschaftlicher Neuerungen durchführte, während andere Neuerungen nur einen Teil des Gebiets umfassten und das spätere baltische Gebiet durchschnitt¹⁴

Blandt de fællestræk for baltisk og slavisk der inddrages i debatten som argumenter for eksistensen af et baltoslavisk grundprog, kan – ud over de accentologiske der vil blive behandlet længere fremme i nærværende fremstilling – blandt mange andre nævnes følgende innovationer¹⁵:

- 1) udviklingen af ie. **r*, **l* til både **ir*, **il* og **ur*, **ul*;
- 2) udviklingen af ie. **ur*-, **ul*- til **r*-, **l*-;
- 3) udviklingen af ie. **s* til lit. *š*, ursl. **x* i bestemte omgivelser;
- 4) udviklingen af ie. **eu* til **iau*;
- 5) dannelsen af prs. og prt. ptc. med ie. **io*-;
- 6) præteritum på **-ē*-/**-ā*-;
- 7) dannelsen af definitive adjektiver med **io*-pronomenet;

Desuden kan baltisk og slavisk fremvise et stort antal overensstemmelser i såvel den nominale som den verbale derivation samt i ordforrådet.

Imod eksistensen af et nogenlunde homogent baltoslavisk grundprog taler først og fremmest omstændighederne omkring den ovenfor som nr. 3 nævnte innovation, den såkaldte *ruki*-lov, en udvikling af ie. **s* til litauisk *š*, urslavisk **x* efter **i u r k*¹⁶. I slavisk har loven virket temmelig konsekvent – kun en efterfølgende obstruent har kunnet forhindre udviklingen af **s* til **x* (jf. ursl. **pirsti* [pôrstb] < ie. **prs-ti* : ursl. **parxu* [pôrxv] < ie. **por-so-s*)¹⁷. I litauisk virker loven nogenlunde konsekvent efter *r* og sandsynligvis efter *k*, men tilsyneladende kun sporadisk efter *i* og *u*¹⁸. Især er litauisk *š* som udvikling af **s* sjæl-

¹³ Stang 1966a: 2-21.

¹⁴ Stang 1966a: 20.

¹⁵ Jf. Brugmann 1904: 18; Szemerényi 1957: 120; Birnbaum 1975: 19-21 med litteratur.

¹⁶ Lettisk og oldprøjsisk har her ingen beviskraft da urbalt. **š* i disse sprog har udviklet sig videre til *s* hvorved det er faldet sammen med urbalt. **s*.

¹⁷ For den her anvendte notation af urslavisk se § 5.1.

¹⁸ Stang 1966a: 14-16.

dent i suffikser og endelser mens det slaviske x netop i disse tilfælde har bredt sig ud over sit oprindelige (lydrette) domæne. Eftersom *ruki*-loven også virker i indoiransk (dog uden den for slavisk gældende begrænsning) og ikke kan regnes for en banal lydudvikling, må man antage at der har været ansatser til udviklingen allerede i (visse dialekter af) det indoeuropæiske grundprog¹⁹. Når lydloven så i detaljerne er forskellig i baltisk og slavisk, må der altså være tale om en forskel der går helt tilbage til indoeuropæisk, en omstændighed der tilsyneladende er uforenelig med eksistensen af et baltoslavisk grundprog efter den indoeuropæiske epoke. Herimod indvender Rozwadowski dog at de litauiske tilfælde af s efter i og u kan skyldes indflydelse fra andre baltiske dialekter hvor $*\acute{s}$ var blevet til $*s$, og således ikke behøver at gå tilbage til et indoeuropæisk eller baltoslavisk grundprog²⁰. Dette er dog en noget utilfredsstillende udvej, der desuden ikke lader sig verificere.

En elegant forklaring på *ruki*-problemet er givet af Henning Andersen²¹. Han mener at ie. $*s$ i både forbaltisk og førslavisk havde udviklet to varianter, $*s_2$ (efter $*i u r k$) og $*s_1$ (ellers). Den forskellige udbredelse af $*s_2$ i baltisk og slavisk hang sammen med den forskellige udvikling af ie. $*\acute{k}$, der i litauisk blev til \acute{s} (dvs. faldt sammen med $*s_2$), og i slavisk til s (dvs. faldt sammen med $*s_1$). I mange suffikser og endelser alternerede i forlitauisk et underliggende $*s$ ($< *s_1$) med $*\acute{s}$ ($< *s_2$) hvorimod et underliggende $*\acute{s}$ ($< ie. *\acute{k}$) ikke udviste alternationer. I slavisk alternerede et underliggende $*x$ ($< *s_2$) med $*s$ ($< *s_1$) hvorimod et underliggende $*s$ ($< ie. *\acute{k}$) ikke udviste alternationer. Det er derfor ganske naturligt at det i litauisk var $*s$ der blev regnet for typisk for disse suffikser og endelser og generaliseredes, mens det i slavisk var $*x$. Hvad angår den manglende udvikling af $*s$ til slavisk x efter $*i u r k$ hvis der fulgte en obstruent, er forklaringen simpel. Både i sanskrit, baltisk og slavisk skete der i denne position sammenfald af reflekserne af ie. $*s$ og $*\acute{k}$. I sanskrit var resultatet af dette sammenfald $*s_2$, dvs. s , mens det i baltisk var $*\acute{k}$, dvs. litauisk $*\acute{s}$ og slavisk $*s$. Den tilsyneladende forskellige udvikling af $*s_2$ før obstruenter i baltisk og slavisk viser sig at være en fælles udvikling i de to sproggrene, der strukturelt ligner udviklingen af samme lyd i samme position i sanskrit.

En anden gammel forskel mellem baltisk og slavisk er de sporadiske tilfælde af *centum*-reflekser af de indoeuropæiske palatale klusiler, fx ursl. $*gansi$ [$g\acute{o}sb$] (over for lit. $\acute{z}asis$ (4), lett. $\acute{z}\acute{a}oss$, oldpr. f. *sansy*; ie. $*\acute{g}^hans-$, jf. ved. *hamśáḥ*, gr. $\chi\rho\nu$, oldhøjtysk *gans*²²); ursl. $*suekr^1\acute{u}$

¹⁹ Den armenske udvikling af $*-is -us$ til $-ir -ur$ – der af og til bliver sat i forbindelse med den indoiranske, slaviske og baltiske lydudvikling – ser ud til at være af nyere oprindelse. I armensk er det dels kun udlydende $*-s$ der rammes, dels fremkaldes *ruki* også af armensk $i u$ der kommer af ældre $*\acute{e} \acute{o}$. For en grundig behandling af den armenske *ruki* se Olsen 1989: 5-15 og jf. Olsen 1999: 809-810.

²⁰ Rozwadowski 1912: 9.

²¹ Andersen 1968; jf. Andersen 1970.

²² Se Larsson 1999: 37-40 (med litteratur) for en diskussion af den indoeuropæiske grundform. Det slaviske $*g-$ tilskrives ofte germansk indflydelse (fx hos Pokorny 1959: 412).

[*svekyrj*] (over for lit. *šėšuras*; ie. **syek-*, jf. ved. *śvāsurali*); lit. *klausyti*, lett. *klāust* (over for lit. *šlovė*, oldksl. *shysati*; ie. rod **kelen-*, jf. ved. aor. 3.sg. *ásrot*). Af det sidste tilfælde kan man se at der endog inden for samme sprog (litauisk) er to reflekser. Eftersom både baltisk og slavisk jo uomtvisteligt er *satem*-sprog, er tilhængerne og modstanderne af et baltoslavisk grundsprog enige om at *centum*-reflekserne af palatalerne af den ene eller den anden grund er uregelmæssige. Modstanderne af grundsproget ser her en vigtig forskel, der må være meget gammel, på de to sproggrene. Derimod indvender tilhængerne at det nævnte litauiske par *klausyti* : *šlovė* viser at der også inden for ét sprog kan være varianter til stede der går tilbage til en meget gammel forskel.

1.2. Accentologiens betydning

Jeg vil i nærværende fremstilling ikke behandle de i den forudgående § omtalte sproglige forhold, der gennem de sidste hundrede år er blevet diskuteret frem og tilbage, og som de fleste prominente baltologer og slavister på et eller andet tidspunkt har taget stilling til. Siden Meillet, Rozwadowski og Endzelīns argumenterede for og imod et baltoslavisk grundsprog, har debatten i høj grad drejet sig om de samme problemstillinger.

Imidlertid er de komplicerede accentforhold i baltisk og slavisk meget ofte blevet tildelt en sekundær rolle i debatten. Endzelīns gjorde i konklusionen på sine „Этюды” opmærksom på at der endnu manglede en bearbejdelse af især accentologien:

Последнее слово науки о славяно-балтийском родстве мною, конечно, не сказано: дальнейшая разработка ударения и синтаксиса, а также словарного состава, вероятно, еще более осветит этот вопрос²³

[Naturligvis er videnskabens sidste ord om de slavisk-baltiske slægtskab ikke sagt af mig; en yderligere bearbejdelse af accenten og syntaksen såvel som af ordforrådet vil belyse spørgsmålet endnu mere]

Nicolaas van Wijk satte sig som opgave at udforske de baltisk-slaviske slægtskabsrelationer ud fra et accentologisk perspektiv. Hans monografi om emnet, „Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme” fra 1923, bærer undertitlen „Ein Beitrag zur Erforschung der baltisch-slavischen Verwandtschaftsverhältnisse”. Den indeholder en sammenligning af tonegangen i de baltiske og slaviske stavelsesintonationer, en sammenligning af accentstedet i de to sproggrene og en fremstilling af stavelsesintonationernes oprindelse. Wijk når frem til at man ikke får så meget ud af at sammenligne de baltiske og slaviske intonationer. Ganske vist ser begge sproggrene ud til at kunne afledes af et system hvor den akutte tone er stigende, og den cirkumflekse tone er faldende, men det er ikke nok til at bevise en fælles udvikling. Desuden er de baltiske og slaviske tonale forskelle (i hvert fald i finale stavelser) efter Wijks mening nedarvet fra indoeuropæisk²⁴.

²³ Endzelīns 1911: 347, se også 261-262.

²⁴ Wijk 1923a: 46-47.

Heller ikke accentstedet i baltisk og slavisk viser sig i Wijks undersøgelse at kunne bevise eksistensen af et baltoslavisk grundsprog. Wijk anerkender ganske vist Saussures lov ikke kun for litauisk, men også for slavisk²⁵. Ifølge Wijk er den slaviske Saussures lov, som også den litauiske, en accentfremrykning fra ikkakutte til akutte stavelser, men en række sekundært opståede akutte stavelser i slavisk gør at loven her er ansvarlig for langt flere accentalternationer end i litauisk. Og netop lovens store virkefelt i slavisk – mod den mere begrænsede udgave som vi finder i litauisk – får Wijk til at frakende loven positiv beviskraft for „die Annahme einer baltisch-slavischen Periode“:

Das De Saussuresche Gesetz hat ohne jeden Zweifel sowohl auf slavischem wie auf baltischem Boden gewirkt; die Übereinstimmung ist so merkwürdig, dass man geneigt ist, ohne eine eingehendere Untersuchung das Gesetz einfach für baltoslavisch zu halten, – aber bei einer nähern Prüfung zeigt sich die Unhaltbarkeit dieser Annahme. Wir haben es mit blossem Parallelismus zu tun, ein direkter Zusammenhang zwischen dem baltischen und dem slavischen Gesetze ist nicht plausibel zu machen²⁶

Også en anden accentforskydningslov, Hirts lov, må afvises²⁷:

Das Zurückziehungsgesetz kann höchstens ein paar Wörter erklären, deren Betonung in den baltischen und slavischen Sprachen von der aus andern Sprachen bekannten Betonung abweicht: lit. *dímai*, skr. *đim* usw. Die Anzahl dieser Fälle ist aber so gering, dass auch die Annahme von idg. Dubletten oder von nicht lautgesetzlicher Entwicklung plausibel wäre²⁸

En del andre ligheder mellem baltisk og slavisk på det accentologiske område er ikke nødvendigvis baltisk-slaviske innovationer, men kan være arkaismer nedarvet fra indoeuropæisk eller resultatet af parallel udvikling i de to sprogrene. Dog er også fælles udvikling i mange af tilfældene en mulighed. Kun i én kategori finder vi et eksempel på en fælles innovation i baltisk og slavisk: det synes at være et fast mønster i både slavisk og visse litauiske dialekter at en infinitiv med akut intonation står over for et supinum (der i litauisk fungerer som opt. 3.sg.) med cirkumfleks intonation. Den metatoni som vi ser i det slovenske supinum *bîl* (over for infinitiv *bîti*), regnes altså af Wijk for at være identisk med den der optræder i litauisk dial. opt. 3.sg. *būtu* (infinitiv *būti*)²⁹.

Bulaxovs'kij noterede sig i sin artikel „Акцентологическая проблематика вопроса о славяно-балтийском языковом единстве“ [„Den accentologiske problematik omkring spørgsmålet om den slavisk-baltiske sprogenhed“] fra 1959 at accentologiens betydning for det baltoslaviske problem kun er blevet behandlet af nogle få forskere (Wijk, Meillet,

²⁵ Se længere fremme i nærværende §; desuden § 4.2.2.

²⁶ Wijk 1923a: 156-157.

²⁷ Se §§ 4.1.3.2, 5.3.2 og 6.2.

²⁸ Wijk 1923a: 157.

²⁹ Se hertil §§ 4.1.3.5, 5.3.5 og 6.5.

Kuryłowicz). De fleste andre forskere lægger mest vægt på leksikon, fonetik og morfologi og nævner kun flygtigt accentologien. Bulaxovs'kyj kom frem til at det især er *kvantiteten* af lighedstræk mellem de baltiske og slaviske accentsystemer der taler for en tæt kontakt mellem de to sprog. Efter hans mening kunne de fleste overensstemmelser teoretisk set også skyldes tilfældigheder, men netop fordi der er så mange overensstemmelser, må man for det første antage at de to dialektgrupper har været meget tæt forbundet med hinanden i tiden omkring den indoeuropæiske sprogenheds opløsning, for det andet at de i lang tid herefter i en slags sprogforbund har kunnet gennemføre fælles fornyelser.

Synet på baltisk og slavisk accentologi har ændret sig radikalt siden de klassiske behandlinger af det baltoslaviske problem. Det skyldes først og fremmest Stangs „Slavonic accentuation” fra 1957 og de herpå byggende mangfoldige publikationer fra den såkaldte „Moskvaskole” der fik stor betydning for synet på især det slaviske materiale. Stangs afvisning af at Saussures lov har virket i slavisk, har medført at det ikke længere er de samme accentueringstyper der grupperes sammen i baltisk og slavisk. Det klassiske paradeeksempel på baltisk-slaviske accentologiske overensstemmelser „russ. *ruká*, A.sg. *riku* (ap. *č*) : lit. *rankà*, A.sg. *rañka* (ap. 2)” må erstattes af „russ. *golová*, A.sg. *gólovu* (ap. *č*) : lit. *galvà*, A.sg. *gálva* (ap. 3)” – Stang anser altså den baltiske og slaviske mobilitet for at være uafhængig af Saussures lov, der regnes for rent litauisk. Tidligere havde også Kuryłowicz afvist Saussures lov for slavisk³⁰, men det var Stangs ovennævnte monografi og Illič-Svityč’ „Именная акцентуация в балтийском и славянском” [„Nominernes accentuering i baltisk og slavisk”] fra 1963 der for alvor markerede starten på en ny æra inden for den baltiske og slaviske accentologi.

Stangs afvisning af at Saussures lov også har virket i slavisk, bygger først og fremmest på former som ursl. m.N.A.du **abā* [ðba], f.N.A.du. **abai* [ðbē] og m.A.pl. **zanbū* [zŏby], f.A.pl. **rankū* [rŏky] hvor udeblivelsen af Saussures lov står i modsætning til de tilsvarende litauiske former, *abū*, *abi* og *poniūs*, *rankàs*³¹. En anden og vigtigere forskel mellem baltisk og slavisk er at Saussures lov i litauisk kun virker til en umiddelbart efterfølgende stavelse (fx f.N.sg. *rankà* < **rāñkā*, jf. f.N.sg. *pāsaka* hvor loven ikke har virket) hvorimod en sådan mobilitet ikke kan rekonstrueres for urslavisk hvor mobiliteten altid består af en alternation mellem rodbetoning og final betoning (fx čak. (Novi) f.N.sg. *slipotā*, A.sg. *slipotu* < ursl. **slēpatā* [slēpotā], **slēpatan* [slēpotŏ]). Dermed svarer mobiliteten i slavisk til mobiliteten i det litauiske ap. 3 hvor Saussures lov netop *ikke* har virket.

Det der gør Stangs og Kuryłowicz’ afvisning af Saussures lov for slavisk særdeles interessant for diskussionen om det baltoslaviske problem, er at det netop er Saussures

³⁰ Kuryłowicz 1931: 74-78.

³¹ Stang 1957: 19.

lov der igen og igen blev fremhævet som en væsentlig baltisk-slavisk fælles innovation. Spørgsmålet var i den ældre forskning ikke så meget om Saussures lov havde virket eller ej, men om den havde virket én gang i et baltoslavisk grundsprag og altså var en baltoslavisk innovation, eller om den havde virket uafhængigt i baltisk og slavisk og således ikke kunne bruges som argument for et sådant grundsprag. Siden Fortunatov tilskrev Saussures lov det „litauisk-slaviske sprog”³², har denne lov – hvis beviskraft dog ofte er blevet afvist på grund af de temmelig talrige afvigelser mellem baltisk og slavisk³³ – været fast inventar i listen over mulige fælles baltoslaviske innovationer. Meillet og, som vi har set, Wijk mente at loven havde virket uafhængigt i baltisk og slavisk³⁴; derimod tilskrev Porzeziński, Rozwadowski og, noget mere forbeholdent, Endzelīns loven den baltoslaviske periode³⁵. Også i én af de nyeste behandlinger af det baltoslaviske problem, Oleg Poljakovs monografi „Das Problem der balto-slavischen Sprachgemeinschaft” fra 1995, ser det ud til at „Fortunatov-de Saussures lov” menes at være årsag til accentkurverne i både det slaviske ap. *b* og *ɛ* – uden at de nærmere omstændigheder ved udviklingen dog uddybes³⁶. Poljakov drager altså i sin behandling af det baltoslaviske problem ikke nytte af den nye opfattelse af de slaviske accentforhold – og dermed af forholdet mellem de baltiske og slaviske accentsystemer – som Stangs afvisning af Saussures lov har ført til.

Når vi så med Stang antager at Saussures lov ikke har virket i slavisk, kunne det ud fra en overfladisk betragtning se ud til at der er blevet fjernet et vigtigt argument for den baltoslaviske sprogenhed. Sådant forholder det sig dog ikke. Hvis man betragter den traditionelle opfattelse af Saussures lov i slavisk ikke som en lydlov der forklarer de underliggende mekanismer, men snarere som en iagttagelse, en beskrivelse af accentalternationer i bestemte kategorier, er springet til det Stangske system ikke uoverkommeligt. Stangs afvisning af Saussures lov i slavisk har blot gjort det klart at man i visse tilfælde skal sammenligne andre kategorier i litauisk og slavisk end man hidtil har gjort. Det nye syn på den baltiske og slaviske accentologi har dermed også ført til en revurdering af hvilke processer der forener de to sproggrene, og hvilke processer der adskiller dem.

Sammenfattende kan man sige at der inden for de fleste af de fonologiske og morfologiske kategorier der i starten af det tyvende århundrede blev taget i betragtning i diskussionen af det baltoslaviske problem, ikke er opdaget radikalt nye sammenhænge.

³² Se fodn. 167 i nærværende fremstilling.

³³ Fx Szemerényi 1948a: 84-85.

³⁴ Meillet 1908: 45-46.

³⁵ Porzeziński 1911: 19; Rozwadowski 1912: 10; Endzelīns 1911: 261; ligeledes fx Vaillant 1950: 246 („en balto-slave, une tranche d’intonation rude a attiré l’accent de la tranche brève ou d’intonation douce qui la précédait”); Bräuer 1961: 15.

³⁶ Poljakov 1995: 163-164.

Derimod arbejder forskningen på det accentologiske område ud fra et temmeligt andet udgangspunkt end i 1920'erne da Wijk skrev sine „Akzent- und Intonationssysteme”. Det er derfor jeg i denne fremstilling har valgt at behandle netop dette område. Naturligvis lever så komplicerede accentologiske forhold som de baltiske og slaviske ikke et liv isoleret fra resten af sprogsystemet, men der finder en bestandig interferens med fonologiske og morfologiske faktorer sted. Jeg vil da også ofte være nødt til at behandle disse ikke direkte accentologiske faktorer – dog kun i det omfang de bidrager til oplysningen af de baltiske og slaviske accentsystemer.

Med hensyn til værdien af accentologien for det baltoslaviske problem må det bemærkes at det naturligvis ikke kan udelukkes at accentsystemet i et givet sprog kan være opstået under påvirkning fra et andet andet sprogs accentsystem, eller at en bestemt accentologisk udvikling gennemføres i to sprog der først relativt sent er kommet i kontakt med hinanden. For eksempel antages det at den lettiske initialbetoning skyldes indflydelse fra østersøfinske sprog³⁷, ligesom det næppe kan skyldes tilfældigheder at to geografisk nærtliggende og kulturelt forbundne, men genetisk ubeslægtede sprog som kinesisk og vietnamesisk – samt en række andre sprog i samme region – fremviser distinktive toneforskelle³⁸. Det må dog understreges, at accentologiske ligheder der er opstået som følge af sekundær konvergens og altså ikke er udviklet i et fælles grundprog, som regel tydeligt vil kunne genkendes som sekundære på grund af deres mere generelle og overfladiske karakter.

I tilfældet baltisk-slavisk er udgangspunktet dog et noget andet eftersom disse sproggrene jo begge går tilbage til det indoeuropæiske grundprog. Hvis både baltisk og slavisk havde et accentueringsystem lig det vediske og græske, ville man kunne regne det for en arkaisme; hvis vi derimod fandt et relativt ukompliceret system med initialbetoning eller betoning på sidste eller næstsidste stavelse, ville det kunne være resultat af sekundær konvergens. Men eftersom vi i både urbaltisk og urslavisk finder yderst komplekse systemer der omfatter ikke blot kvantitetsforskelle og frit accentsted (der afviger betragteligt fra det indoeuropæiske), men også distinktive toner (eller noget der i flere sprog har udviklet sig til toner), synes det som udgangspunkt ikke umuligt at man kan nå frem til en afgørelse af om disse to systemer er opstået som resultat af fælles innovationer eller sekundær konvergens.

Som det kan ses af ovenstående, spiller accentologien en betydningsfuld rolle inden for debatten om det baltoslaviske problem. Desuden har vores syn på både det indoeuro-

³⁷ Se fx Endzelīns 1922: 20 (efter Vilhelm Thomsen).

³⁸ Vietnamesisk tilhører den austroasiatiske sproggruppe der ellers ikke er karakteriseret ved distinktive toner. Denne oplysning skylder jeg Adam Hyllested der også gør opmærksom på et andet „tonesprogforbund”, nemlig det i Vestafrika hvor de fleste sprog, uanset deres genetiske oprindelse, er tonesprog.

pæriske og det baltisk-slaviske system ændret sig mest netop på de områder der vedrører accentologien. Anerkendelsen af laryngaler som en del af det indoeuropæiske fonem-inventar har for baltisk og slavisk først og fremmest betydning for accentologien, og det er også en opdagelse inden for accentologien – Stangs afvisning af Saussures lov i slavisk – der har afstedkommet det største brud med den traditionelle forestilling om sammenhængen mellem baltisk og slavisk.

Disse forhold er årsag til at jeg har valgt at se bort fra alle andre områder end netop accentologien. I sig selv udgør alene rekonstruktionen af de urbaltiske og urslaviske accentsystemer, og derfor naturligvis også sammenligningen af disse indbyrdes og i forhold til det indoeuropæiske system, et så omfangsrigt felt at det – når målet er at levere en nogenlunde afrundet fremstilling af et emne inden for debatten om opløsningen af indoeuropæisk – inden for de givne tidsmæssige rammer ikke ville være muligt at beskrive det baltoslaviske problem under alle dets aspekter.

1.3. Problemformulering. Metode

Med nærværende fremstilling er det mit mål at undersøge i hvilket omfang de baltiske og slaviske accentsystemer taler for eller imod eksistensen af en baltoslavisk sprogenhed i en kortere eller længere periode efter den indoeuropæiske sprogenheds opløsning. Det vil blive søgt belyst om der ud fra accentologiske forhold kan opstilles et sprogligt forstadium („grundsprog”) til baltisk og slavisk der ved karakteristiske innovationer adskiller sig fra forstadierne til alle andre indoeuropæiske sprog. Fremgangsmåden vil bestå af en analyse af først det baltiske og siden det slaviske accentsystem med fremhævelse af de accentologiske innovationer i de to sprogrene – til sidst vil der blive foretaget en sammenligning af disse innovationer med det formål at bestemme om de kan regnes for genetisk identiske og altså må være foretaget i et fælles grundprog, eller om de kun typologisk ligner hinanden og derfor må tolkes som resultatet af en parallel udvikling.

En stor del af uenigheden om slægtskabsforholdet mellem baltisk og slavisk ligger i definitionen af et „grundsprog” eller sprogenhed. Meillet har naturligvis ganske ret i at „on ne rencontre nulle part l’unité linguistique complète”³⁹. Også Kuryłowicz er klar over at et sprogfællesskab ikke betyder fuldstændig identitet mellem to sprog, sådan som den Schleicherske stamtræsmodel ellers kan få én til at tro:

Общность в смысле идентичности языков является устарелым понятием. Новое понятие общности определено еще недостаточно четко, но представляется, что оно должно опираться на характерные общие новообразования, более ранние в

³⁹ Meillet 1908: 1.

общей цепи относительной хронологии, чем новообразования различные для обоих языков⁴⁰

[Fællesskab i betydningen sproglig identitet er en forældet forestilling. En ny forestilling om fællesskab er endnu utilstrækkeligt defineret, men man forestiller sig at den bør hvile på karakteristiske fælles nydannelser der i den fælles relative kronologi er ældre end de nydannelser der er forskellige for de to sprog]

Jeg mener at vi kan tale om et baltoslavisk „grundsprog” eller en „sprogenhed” hvis vi i både baltisk og slavisk, men ikke i andre sproggrupper, finder karakteristiske innovationer der er identiske i begge sprogområder, og som ikke kronologisk forudgås af innovationer der kun rammer det ene sprogområde eller en del heraf⁴¹. Selvfølgelig er det svært helt objektivt at sige hvad der er „karakteristisk”, og hvad der ikke er, men det er nu ikke her forskerne plejer at være uenige. Som regel drejer diskussionerne sig om hvorvidt de to sprogrene virkelig fremviser helt ens træk, og hvis ja, om disse træk så er arkaismer eller innovationer.

Det var netop Meillets påstand om at baltisk og slavisk ikke har gennemført nogen nævneværdige innovationer, som Wijk satte sig for at undersøge⁴². Grunden til at der netop må foreligge fælles innovationer, er at innovationer er de eneste positive beviser på eksistensen af et sprogfællesskab. Ikke alle fællestræk mellem to sprog som baltisk og slavisk kan nemlig bruges som bevis på at disse udspringer af et fælles grundsprog. Det er vigtigt at skelne mellem på den ene side arkaismer, dvs. træk der har været til stede i det indoeuropæiske grundsprog og er bevaret i baltisk og slavisk, men som er forsvundet i de fleste eller alle andre indoeuropæiske sprog, og på den anden side innovationer. Szemerényis udtrykker problematikken således:

Une parenté plus proche entre deux langues ne peut être admise que s'il y a des innovations concordantes dont il est impossible d'affirmer qu'elles soient issues des mêmes germes hérités en commun par suite d'évolutions particulières ou qu'elles soient dues à l'évolution parallèle ou convergente des faits⁴³

Kuryłowicz har formaliseret de objektive kriterier for at vurdere beviskraften af forskellige typer fællestræk for et sprogfællesskab:

⁴⁰ Kuryłowicz 1958: 18.

⁴¹ Se hertil også Bulaxovs'kyj 1959: 56 (der citerer Kuryłowicz). Stang afviser (på grundlag dels af de forskellige resultater af *mki*-loven, dels af de indoeuropæiske palatale klusilers ikke helt konsekvente reflekser, se slutningen af § 1.1) at der mellem baltisk og slavisk har eksisteret „eine Einheit, die nur durch individuelle – nicht dialektische und soziale – Abweichungen gebrochen wird” (Stang 1939: 88). Hans forestilling om forholdet mellem de to sprogrene er defineret i andre termer: „Solange wie die Möglichkeit der Bildung neuer Isoglossen besteht, die das betreffende Sprachgebiet umfassen, kann man noch von einem lebendigen Isoglossengebiet sprechen”.

⁴² Wijk 1923a: 13, fodn. 14.

⁴³ Szemerényi 1948a: 69 med henvisninger til ældre litteratur.

	Innovationer	Arkaismer
Karakteristiske	<i>a</i>	<i>b</i>
Banale	<i>c</i>	<i>d</i>

Из этих четырех рубрик только *a* включает основные аргументы для доказательства языковой общности. Две другие (*b*, *c*) не могут быть самостоятельными доказательствами, а *d* практически не имеет доказательной ценности⁴⁴

[Af disse fire rubrikker er det kun *a* der indeholder grundlæggende argumenter som kan bevise et sprogfællesskab. To andre (*b*, *c*) kan ikke anvendes som selvstændige beviser, og *d* har i praksis ingen beviskraft]

Disse kriterier gælder naturligvis ikke kun accentologiske forhold, men kan anvendes på alle områder af sprogsystemet: fonologi, morfologi, derivation, leksikon osv.

Nærværende undersøgelse er ment som et objektivi forsøg på at finde ud af hvad accentologien kan sige om hvorvidt der har eksisteret et baltoslavisk grundprog eller ej. Når dette er sagt, må det dog tilføjes at det naturligvis er så godt som umuligt helt at undertrykke sin egen forudfattede mening – beskrivelsen af problemkomplekset og tilgangen dertil kan ikke undgås at være farvet af beskriverens intuitive fornemmelse af hvad der er mere eller mindre rigtigt. Ronald Löttsch, der efter en noget ensidig gennemgang af argumenterne for og imod den baltoslaviske enhed konkluderer at naturligvis har den været der, beklager sig samtidig over sine modstanderes tilgang til problemet:

Bei der Lektüre der Arbeiten von Verfassern, die die Anerkennung einer bsl. Einheit ablehnen, kann man sich indessen oft nicht des Eindruckes erwehren, als würde von einem vorgefaßten Standpunkt aus an die Frage herangegangen⁴⁵

– men naturligvis er han heller ikke selv fri for at være forudindtaget. Forfatteren af nærværende fremstilling må da også bekende sig til en snarere positiv end negativ holdning til spørgsmålet om eksistensen af en baltoslavisk sprogenhed i en vis periode efter den indoeuropæiske sprogenheds opløsning.

1.4. Lidt om terminologi. Praktiske bemærkninger

Det forudsættes i nærværende fremstilling at læseren har et vist forkendskab til både baltisk og slavisk accentologi. For overskuelighedens skyld har jeg i visse tilfælde valgt at give de rekonstruerede urslaviske former uden ledsagende belæg fra enkeltsprogene. Der hersker forholdsvis stor enighed om rekonstruktionen af det urslaviske accentsystem ud fra de slaviske enkeltsprog, og eksempelordene er udvalgt blandt ord hvis accentologiske karakteristika i urslavisk er indiskutable. En kort og overskuelig indføring i hvad de slaviske enkeltsprog hver især bidrager med til rekonstruktionen af det urslaviske accentsystem, gives af Illič-Svityč i hans undersøgelse af de baltiske og slaviske nominers

⁴⁴ Kuryłowicz 1958: 16.

⁴⁵ Löttsch 1992: 97.

accentuering⁴⁶. Desuden er, ligeledes for overskuelighedens skyld, oversættelser af de anførte ord kun givet i meget begrænset omfang.

Jeg vil udelukkende anvende termen „baltoslavisk” til at referere til det fælles grund-sprog der af visse forskere antages at kunne rekonstrueres ud fra baltisk og slavisk. Når denne term anvendes i gengivelser af andre forskeres meninger, implicerer det altså at disse forskere antager at der har eksisteret et baltoslavisk grund-sprog i en eller anden for-stand. Derimod er anvendelsen af udtrykket „baltisk og slavisk” (eller „baltisk-slavisk”) ikke betinget af eksistensen af et baltoslavisk grund-sprog, men er blot en måde at referere til begge sproggræne på samtidigt. Med hensyn til notationen af rekonstruerede urslaviske former se § 5.1.

De prosodiske systemer der i nærværende fremstilling vil blive anvendt ved ikke blot de urslaviske, men også de urbaltiske rekonstruktioner, er i høj grad inspireret af den „radical reductionist reinterpretation of the complexities of the Late CS prosodic pattern” som Roman Jakobson slår til lyd for⁴⁷.

Bemærk at den i både urbaltiske og urslaviske rekonstruktioner traditionelle skelnen mellem „akutte” og „cirkumflekse” stavelser her vil blive fulgt. Denne skelnen skal dog ikke forstås som en tonal forskel, men betegner blot henholdsvis „lange” stavelser (der indeholder lang monoftong eller lang diftong) og „korte” stavelser (der indeholder kort monoftong eller kort diftong)⁴⁸. I de her rekonstruerede urbaltiske og urslaviske systemer vil jeg følge praksis og med „diftong” betegne en vokal efterfulgt af antekonsonantisk eller finalt /i u m n l r/. I virkeligheden er det dog først på senere sprogstadier det over-hovedet bliver relevant at snakke om diftonger – som det vil fremgå af denne fremstil-ling, opfører disse „diftonger” sig strukturelt ikke anderledes end vokaler efterfulgt af obstruenter. Det vigtige i systemet er vokalernes kvantitet. Jeg har nogle få gange anvendt termen „intonabel” om stavelser der i visse sprog kan fremvise en tonal forskel, dvs. sta-velser der indeholder en lang vokal eller en diftong.

Ved „accent” forstås „tryksted” uden hensyn til eventuelle tonale træk; „accentuering” og „betoning” bruges synonymt og refererer på én gang til både accent og (eventuelt) tone.

På det morfofonologiske plan vil der blive skelnet mellem accentparadigmer med „rodbetoning”, paradigmer med „tematisk betoning” og paradigmer med „mobil beto-ning”; enkelte ordformer kan, når de ikke er ubetonede („recessivt betonedede”), ud fra et morfologisk synspunkt være enten „rodbetonede” eller „tematisk betonedede”, ud fra et fonologisk synspunkt kan de være „initialt betonedede”, „medialt betonedede”, „finalt beto-

⁴⁶ Illič-Svityč 1963, især 75-78; jf. også fremstillingen i Olander 1998; for en indføring i Mosk-vaskolens system se Lehfelddt 1983 og 1993.

⁴⁷ Birnbaum 1975: 122; der hentydes til Jakobson 1963 og 1965.

⁴⁸ Jf. Stankiewicz 1995: 62, fodn. 1.

nede” osv. Jeg følger Garde og undgår at anvende termerne „baryton” og „oxyton” der er tvetydige⁴⁹ – for eksempel kan accentueringen af både russ. I.pl. *golovámi* og lit. *galvomis* betegnes som „oxyton”.

Da vi jo har at gøre med flekterende sprog, vil det ofte ikke være muligt at skille det stammedannende suffiks fra endelsen, og i former som lit. f.N.pl. *galvos* vil der til *-os* – såvel som til det indoeuropæiske udgangspunkt **-ah₂-as* – blive refereret med den altså ikke helt præcise betegnelse „endelse”.

Baltisk kan deles op i østbaltisk (litauisk og lettisk) og vestbaltisk (oldprøjsisk). Slavisk kan deles op i østslavisk (russisk, ukrainsk og hviderussisk), sydslavisk (bulgarsk, makedonsk, serbokroatisk (štokavisk, čakavisk og kajkavisk) og slovensk) og vestslavisk (tjekkisk, slovakisk, polsk, kasjubisk og polabisk).

Eftersom det i nærværende artikel først og fremmest haves til hensigt at behandle de prosodiske systemer i deres helhed, og det ikke tilstræbes at give en udtømmende behandling af hele materialet, vil visse mere problematiske kategorier blive udeladt fra gennemgangen. Det drejer sig i første omgang om vokativer hvis accentforhold både i det indoeuropæiske grundprog og i baltisk og slavisk ikke synes at underligge samme regler som andre ordformer. Heller ikke nominernes oblikke dualisformer – om hvis rekonstruktion og følgelig accentuering der i flere sproggrupper og -stadier hersker stor uvished – vil blive behandlet. Det samme gælder for de verbale dualisformer.

Medmindre andet er anført, citeres litauisk efter Lyberis 1971 (nogle få oldlitauiske former er citeret efter Stang 1966a); lettisk efter Endzelīns 1922 og Stang 1966a; oldprøjsisk efter Endzelīns 1943; russisk efter Avanesov (red.) 1983; ukrainsk efter Palamarčuk & Skrypnyk 1984; štokavisk efter Leskien 1914 og Igov 1959; čakavisk efter Belić 1909 (Novidialekten) og – hvis ordet ikke kunne findes hos Belić – efter ČDL; slovensk efter Snoj 1997; tjekkisk efter Kábesch 1929; slovakisk efter Kácala & Pisárčiková (red.) 1997; polsk efter Szymczak (red.) 1996.

⁴⁹ Garde 1976: ix.

2. Det indoeuropæiske udgangspunkt

For at kunne bedømme forholdet mellem de baltiske og slaviske accentsystemer må man først danne sig et nogenlunde klart billede af udgangspunktet, det indoeuropæiske accentsystem. De indoeuropæiske accentforhold kan rekonstrueres ud fra vedisk, græsk og germansk foruden naturligvis baltisk og slavisk. De spor som den indoeuropæiske accent har sat sig i avestisk, har meget lille praktisk betydning; det samme gælder for armensk⁵⁰. I andre sprog(grene) som paštu, hittitisk og italokeltisk er det omstridt om der overhovedet er spor af den indoeuropæiske accent⁵¹. Kun vedisk, græsk og germansk vil her blive anvendt ved rekonstruktionen af det indoeuropæiske accentsted.

I nærværende fremstilling vil der blive set bort fra Moskvaskolens „valensteori“. Fortalerne for denne teori arbejder ud fra en morfofonologisk analyse af især baltisk og slavisk og hævder at accentalternationerne i indoeuropæisk kan forklares ved hjælp af et system hvor alle morfemer er kendetegnet af høj eller lav tone (+- eller ÷-ladet valens)⁵². Accentstedet i et givet indoeuropæisk ord fastsættes af forholdet mellem de forskellige morfemers toner. Disse toner antages at have været til stede endnu i forbaltisk og førslavisk og være den direkte årsag til den accentuelle mobilitet: hvis en rod med lav tone fulgtes af en endelse med høj tone, var ordet endelsesbetonet – hvis der efter samme rod fulgte en endelse med lav tone, var ordet recessivt accentueret. Ved rødder med høj tone var ordet rodbetonet uanset endelsens valens. Jeg er ikke klar over om Moskvaskolen mener at den endelige placering af accentstedet i overensstemmelse med fordelingen af toner har fundet sted allerede i det indoeuropæiske grundprog. I så fald må den vediske og græske kolumnale accentuering af *ā*- og *o*-stammer antages at være sekundær og de baltoslaviske forhold en arkaisme. Og selv hvis selve de mobile paradigmer først er kommet på plads i baltoslavisk (eller i baltisk og slavisk uafhængigt), er grundlaget herfor en så simpel regel (accentstedet falder på den første stavelse i ordet der har høj tone) at der ville kunne være tale om en uafhængig udvikling i baltisk og slavisk.

Jeg har tidligere kritiseret Moskvaskolens valensteori for at være en for direkte projicering af synkroner alternationer tilbage til et tidligere sprogsystem uden ekstern støtte⁵³. Tonerne er en måde at forudsige accentstedet i et givet ord på – hvis vi accepterer at der i indoeuropæisk og baltoslavisk forefandtes toner, bliver accentstedet

⁵⁰ Se Olsen 1999: 809.

⁵¹ Se Lubotsky 1988: 16-17.

⁵² Også Kortlandt 1986: 156-159 og Lubotsky 1988: 168-174 mener at alle morfemer i indoeuropæisk var karakteriseret af enten høj eller lav tone.

⁵³ Olander (under udg.): § 4.2.1.

redundant. Det gælder dog også den anden vej rundt: hvis vi accepterer at accentstedet i indoeuropæisk og baltoslavisk var distinktivt, bliver tonerne redundante, i hvert fald i den enkelte ordform. Valenserne kan stadig være nyttige når man skal analysere accentalternationerne inden for et paradigme, men behøver ikke at have været til stede i det faktiske sproglige output. Det er efter min mening en langt simplere antagelse at placeringen af accentstedet i indoeuropæisk var distinktiv (hvilket alle relevante sprog synes at pege på), og at der ikke var distinktive toner til stede. Dette udelukker naturligvis ikke at der i et forstadium til indoeuropæisk kan have eksisteret distinktive toner, og at accentstedet engang har været bestemt af et spil mellem disse toner, men i det sidste stadium af grundsproget som det kan rekonstrueres ud fra de indoeuropæiske sprog, er det unødvendigt at arbejde med toner.

2.1. Fonologisk⁵⁴

Det her anvendte indoeuropæiske konsonantsystem består af 23 fonemer, /p b b^h t d d^h k k^h g g^h k^w g^w g^w s h₁ h₂ h₃ m n l r/. Desuden kan [i u] (positionsbetingede varianter af /i u/) fungere som konsonanter. Ansættelsen af ustemte aspirerede klusiler af typen /t^h/ er usikker.

Der er 5 vokalfonemer, /a e i o u/. Desuden har [r l m n h₁ h₂ h₃] (positionsbetingede vokaliske varianter af de underliggende konsonantiske /r l m n h₁ h₂ h₃/) muligvis i enkelte tilfælde været fonologiserede som vokalfonemer allerede i grundsproget.

Af distinktive prosodiske træk er der længde (som kan karakterisere et vilkårligt antal vokaler i en given ordform) og accentsted (som karakteriserer én stavelse i ordformen).

2.2. Morfologisk

Der vil i § 6.3 blive argumenteret for at disyllabiske *o*- og *ā*-stammer i indoeuropæisk altid var kolumnalt betonedede: enten var accenten på roden i alle former af et givet lekssem eller også var den på det stammedannende suffiks. Aflyden i det stammedannende suffiks ved *i*- og *u*-stammerne (fx ved. N.sg. *sūn-ūh* : D.sg. *sūn-āv-e*) tyder på at disse på et tidspunkt i forhistorien til indoeuropæisk har haft mobil accentuering, men i både vedisk og græsk finder vi her kolumnal betoning, og det har efter al sandsynlighed også været situationen i det sidste stadium af indoeuropæisk⁵⁵. Derimod har der i konsonantstammerne med sikkerhed eksisteret en mobil accentueringstype. Vigtigst for baltisk og slavisk er den såkaldte hysterdynamiske fleksion, eksemplificeret ved ordet for 'datter'⁵⁶: N.sg. **d^hug₂-tér*, A.sg. **d^hug₂-tér-m*, G.sg. **d^hug₂-tr-ós* (> ved. *duhitá*, *duhitáram*, *duhitráh*) hvor der foreligger en alternation mellem suffiks- og endelsesbetoning.

⁵⁴ Se hertil Cowgill & Mayrhofer 1986.

⁵⁵ Således fx Vaillant 1958: 324.

⁵⁶ Rekonstruktioner efter Rasmussen 1979.

Vores viden om accentforholdene i verbalsystemet bygger næsten udelukkende på vedisk. I græsk har verbernes finitte former underliggende initial accent – accenten ligger altså så langt til venstre som de græske accentrestriktioner tillader (se § 2.5). I germansk bekræfter Verner-alternationerne som regel de vediske forhold. I indoeuropæisk finder vi i præsens af de atematiske verber fuldtrin i roden og rodbetoning i singularis (fx 3.sg. **h₁és-ti* > ved. *ásti*) over for nultrin i roden og endelsesbetoning i pluralis (3.pl. **h₁s-ént-i* > ved. *sánti*). I de rene tematiske verber kan der ud fra vedisk rekonstrueres to accentueringstyper – i ingen af typerne foreligger der alternationer mellem singularis og pluralis. Den ene type har fuldtrin i roden og fast rodbetoning (**b^hér-e-ti* > ved. *bhár-a-ti*) mens den anden type har nultrin og tematisk betoning (**(s)tud-é-ti* > ved. *tudáti*). Endelig vil det indoeuropæiske udgangspunkt for *j*-verberne være af interesse for vores undersøgelse. Her er forholdene parallelle med de rent tematiske verber: vi finder en type med fuldtrin i roden og fast rodbetoning (**spék^é-je-* > ved. *pásyati*) der står over for en type med nultrin og tematisk betoning (**muk-je-* > ved. passiv *mucyáte*)⁵⁷.

2.3. Udlydende stavelser

I mange indoeuropæiske sprogs historie frembyder de udlydende stavelser en anden type problemer end andre stavelser. Stavelser der ligger langt fra ordets begyndelse, er oftere end andre stavelser udsat for reduktioner af lydlig karakter, ikke kun i sprog der har gennemgået et stadium med initialbetoning (som fx italisk og germansk), men også i sprog med bevægelig accent som baltisk og slavisk. Desuden er fleksionsendelser i langt højere grad end rod- og suffiksmorfemer udsat for systempåvirkninger. Til tider udgør de udlydende stavelser et lille undersystem i sproget med egne lydregler der kan afvige betragteligt fra de ellers gældende regler⁵⁸.

For denne fremstilling (især for de i §§ 4.1.3.3 og 5.3.3 fremsatte analyser af den baltiske og slaviske mobilitet) vil en forholdsvis nøjagtig rekonstruktion af de indoeuropæiske udlydende stavelser være af stor vigtighed. Der hersker enighed om rekonstruktionen af de fleste indoeuropæiske endelser, der her ikke vil blive begrundet nærmere, men en del tilfælde kræver stadigvæk en kommentar. Det drejer sig i første omgang om *ā*-stammerne, men også visse *o*-stammeendelser vil blive behandlet. I *i*-, *u*- og konsonantstammerne samt i verberne er endelsernes struktur som regel klar og kræver ingen særlig behandling.

Ved første øjekast ser det ud til at det der følger efter roden i de indoeuropæiske nominale tematiske stammer, ikke altid lader sig dele op i stammedannende element plus ren endelse. En laryngalistisk rekonstruktion af *ā*-stammerne lader sig dog relativt nemt

⁵⁷ Se Whitney 1879: 273.

⁵⁸ Fx behandler Stang 1966a: 113-120 og Vaillant 1950: 200-220 i et særligt kapitel de problemer der vedrører baltiske hhv. slaviske udlydende stavelser.

gennemføre – her kan man uden større komplikationer antage at det stammedannende element $*-ah_2-$ var bevaret mere eller mindre intakt også i tiden umiddelbart før den indoeuropæiske sprogenheds opløsning, og at selve endelserne endnu på dette stadium var klart adskilt herfra. I *o*-stammerne er forholdene noget mere usikre – her var ikke nogen konsonant til at holde temavokalen adskilt fra de endelser der begyndte med vokal, og derfor antager mange forskere at der allerede i indoeuropæisk var sket en sammensmeltning af temavokal og endelse⁵⁹. Eftersom disse kontraktionsprodukter dog alligevel ved deres reflekser i forskellige indoeuropæiske sprog klart adskiller sig fra ikkekontraherede vokaler og diftonger, tvinges man til at antage at der i udlydende stavelser kunne forekomme forskellige toner eller særlige „ekstralange” vokaler. Fonologisk synes der dog ikke at ligge noget til hinder for en tolkning af disse størrelser som sekvenser af to vokalfonemer – det vil føre til et langt mere økonomisk og strukturelt homogent system end hvis man arbejder med tonale forskelle der kun har fonologisk relevans i udlydende stavelser. Desuden tæller visse af disse endelser endnu i både det vediske og avestiske metrum to stavelser. Af disse grunde er det efter min mening rigtigst at fortolke disse endelser som dissyllabiske også i indoeuropæisk. Om den faktiske realisering af fonemsekvenserne er det naturligvis svært at udtale sig med sikkerhed, men som det vil blive søgt påvist i nærværende fremstilling, kunne noget tyde på at der også i forstadiet til både baltisk og slavisk ikke har været den store forskel på reflekserne af *ie*. $*-ah_2V-$ og $*-oV-$ – begge forbindelser har været hiatiske på dette stadium.

Kontraktionerne er altså først sket enkeltsporgligt. Forskellen mellem mono- og dissyllabiske endelser (dvs. det der traditionelt kaldes „akutte” hhv. „cirkumflekse” stavelser) er efter min mening direkte reflekteret i de græske toner i udlydende stavelser. Derimod er det i baltisk og slavisk (som det vil fremgå af §§ 4.1.3.3, 5.3.3 og 6.3) fordelingen af tematisk betonedede og recessivt betonedede former i de mobile paradigmer der viser denne forskel. De i litauisk direkte belagte toner i udlydende stavelser samt de hermed forbundne Saussures og Leskiens love har derimod ikke noget at gøre med strukturen i de indoeuropæiske endelser og dermed heller ikke med de græske toner.

Når man vil danne sig et overblik over forhistorien til de prosodiske forhold i udlydende stavelser i græsk og baltisk-slavisk, er det nyttigt at skelne mellem følgende strukturer i indoeuropæisk:

- (1) tautosyllabiske forbindelser af vokal + laryngal ($*-Vh(C)$);
- (2) hiatiske forbindelser ($*-VV(C)$ eller $*-VhV(C)$);
- (3) diftongiske forbindelser ($*-VU(C)$) og korte vokaler ($*-V(C)$).

⁵⁹ Fx Sihler 1995: 249.

I græsk førte (1) og (3) til akut tone mens (2) gav cirkumfleks. I forbaltisk og forslavisk førte endelser med strukturer af typen (1) til bevarelse af tematisk betoning i en given ordform hvorimod (2) og (3) gav recessiv betoning.

2.3.1. Endelserne i \bar{a} -stammerne⁶⁰

I N.sg. står rekonstruktionen $*-ah_2$ (> gr. $\tau\bar{\iota}\mu\acute{\eta}$, ved. $\acute{s}en\bar{a}$) ikke til diskussion. Ligeledes hersker der enighed om D.sg. (ie. $*-ah_2-ai$ > gr. $\tau\bar{\iota}\mu\eta\grave{\iota}$), N.pl. (ie. $*-ah_2-as$ > ved. $\acute{s}en\bar{a}h$) og L.pl. (ie. $*-ah_2-su$ > ved. $\acute{s}en\bar{a}su$). Nogle endelser frembyder mindre problemer der dog umiddelbart er irrelevante for diskussionen om den baltiske og slaviske prosodi. Det drejer sig om G.pl. (ie. $*-ah_2-\bar{o}m$ ⁶¹) samt D. og I.pl. (hhv. ie. $*-ah_2-b^h(i)os$ > ved. $\acute{s}en\bar{a}bhyah$ og ie. $*-ah_2-b^h\acute{s}$ > ved. $\acute{s}en\bar{a}bhil\acute{h}$). I de to sidstnævnte endelser peger baltisk, slavisk og germansk i modsætning til de øvrige sprog som bekendt på ie. $*m$ i stedet for $*b^h$ – en uoverensstemmelse som dog er uden betydning for de prosodiske forhold. Også rekonstruktionen af N.A.du. som ie. $*-ah_2-ih_1$ (> ved. $\acute{s}ene$, lat. $duae$) kan regnes for temmelig sikker. I I.sg. har endelsen sandsynligvis været $*-ah_2-h_1$ (> ved. $do\acute{s}\acute{a}$, av. $da\acute{e}n\acute{a}$).

Mindre klare er forholdene i A.sg. hvor der i indoeuropæisk synes at have været to varianter: dels $*-ah_2-m$ (der ses i gr. $\tau\bar{\iota}\mu\eta\nu$ hvis akutte intonation tyder på en ikkekontraheret vokal), dels $*-ah_2-m$ (der – som det vil blive søgt påvist i §§ 4.1.3.3 og 5.3.3 – må antages at ligge til grund for de baltiske og slaviske former)⁶². De to forskellige vokaliseringsvarianter må oprindeligt have været sandhibetingede allofoner af ie. $*/m/$ – [m] optrådte før initial vokal i det efterfølgende ord, [m̥] optrådte før konsonant⁶³.

I A.pl. ville man ud fra de normalt gældende lydregler forvente ie. $*-ah_2-m\acute{s}$, en form der ser ud til at være reflekteret i den baltiske og slaviske accentuering. I græsk går endelsen i $\tau\bar{\iota}\mu\acute{\alpha}\acute{s}$ tilsyneladende tilbage til ie. „ $*-ah_2-m\acute{s}$ “, men det er ikke umuligt at urgr. $*-ans$ er analogisk efter o -stammernes $*-ons$ der er opstået ved Osthoff-forkortelse af ie. $*-ōns$. Urgermansk $*-ōs$ (fx got. $gibos$) ser ud til at pege tilbage til en nasalløs form, men her er det nok i virkeligheden N.pl. der bruges i stedet for akkusativformen. Ved. $\acute{s}en\bar{a}h$ er flertydigt. Det er efter min mening overflødigt at antage en lydlov der siger at forie. $*/-eh_2-m\acute{s}/$ gav ie. $*-ā\acute{s}$ ⁶⁴.

I G.sg. antages den indoeuropæiske grundform normalt at have været $*-ah_2-os$ eller $*-ah_2-as$. Rekonstruktionen med vokalholdig endelse bygger først og fremmest på den

⁶⁰ For evalueringen af de græske intonationer i udlyd se § 2.5.

⁶¹ I de fleste sprog erstattet af forskellige analogiske nydannelser.

⁶² Jf. Stang 1966a: 199.

⁶³ Således Rasmussen 1979: 18. Den af græsk forudsatte konsonantiske sandhivariant af $/m/$ viser at der i det ie. grundprog har eksisteret i hvert fald nogle ord med vokalisk forlyd.

⁶⁴ Se fx Cowgill & Mayrhofer 1986: 163-164 (med litteratur) der taler om en udvidet „lex Stang“ (ikke at forveksle med Stangs lov om den slaviske neoakut); kritisk over for en sådan lov er fx Sihler 1995: 96-97.

græske cirkumfleks i fx $\tau\bar{\iota}\mu\hat{\eta}\varsigma$ og på den germanske lange endelse $*-\bar{o}s$ (i fx got. *gibos*). Bevarelsen af længden i germansk skyldes dog, som vi vil se i § 2.6, nok snarere at den lange vokal fulgtes af en obstruent. Efter de indoeuropæiske aflydsregler ville vi forvente at genitivmærket $*-es$ stod i nultrin, så f.G.sg. altså ville ende på $*-ah_2-s$ ⁶⁵. De baltiske og slaviske prosodiske systemer synes netop at vise tilbage til den forventede variant $*-ah_2-s$ (se §§ 4.1.3.3 og 5.3.3).

Parallelt med forholdene i A.sg. må der også i L.sg. have eksisteret to sandhivarianter, antekonsonantisk $*-ah_2-i$ og antevokalisk $*-ah_2-ĭ$. Den første variant ses i græske adverbialiserede former som $\pi\acute{\alpha}\lambda\alpha\iota$, den anden i lat. *Rōmae*⁶⁶ og indirekte i ved. *sénāyām*, oldpers. *Aθurāyā*. Som der vil blive argumenteret for i § 5.3.3 synes også de slaviske accentforhold at pege på varianten $*-ah_2-ĭ$.

2.3.2. Endelserne i *o*-stammerne

En del *o*-stammeendelser lader sig rekonstruere uden problemer. Det drejer sig om m.N.sg. (ie. $*-o-s$ > ved. *dev-áh*, gr. $\acute{\alpha}\gamma\rho\text{-ós}$), m.A.sg. (ie. $*-o-m$ > ved. *dev-ám*, gr. $\acute{\alpha}\gamma\rho\text{-óv}$), D.sg. (ie. $*-oeĭ$ > ved. *dev-áy-a*, olddav. ungav. *ahurāi*, gr. $\acute{\alpha}\gamma\rho\text{-ῶ}$), I.sg. (ie. $*-e-h_1$ eller $*-o-h_1$ > ved. *yajñ-á*, olddav. *yasn-ā*), L.sg. (ie. $*-o-i$ > ved. *dev-é*, gr. *οἶκου*). Desuden m.N.pl. (ie. $*-o-ĭ$ > gr. $\acute{\alpha}\gamma\rho\text{-οί}$, lat. *lup-ī*; denne endelse er egentlig pronominal og genfindes i ved. *t-é*, got. *þ-ai*), A.pl. (ie. $*-o-ns$ > gr. $\acute{\alpha}\gamma\rho\text{-ούς}$; den græske form kan dog også gå tilbage til den konkurrerende pronominal endelse, $*-ōns$, der ses i ved. *dev-án*) og L.pl. (ie. $*-oĭ-su$ > ved. *dev-ésu*). Også rekonstruktionen af de distinkt neutrale former hviler på sikker grund: N.A.sg. $*-o-m$ (> ved. *ksatr-ám*, gr. $\zeta\nu\gamma\text{-όν}$), N.A.pl. $*-ah_2$ (> ved. *havyá*) og N.A.du. $*-o-ĭh_1$ (> ved. *śṛṅg-e*).

Inden for baltisk og slavisk er det kun oldprøjsisk der har bevaret den indoeuropæiske endelse for m.G.sg. $*-o-sĭo$ (> ved. *dev-ásya*, gr. hom. $\acute{\iota}\pi\pi\omicron\iota\omicron$), fx *deimas*. I østbaltisk og slavisk er det den indoeuropæiske endelse for Ab.sg. ($*-o-at$ eller lignende⁶⁷ > ved. *dev-át*) der har overtaget genitivfunktionen

Belæggene for endelsen i m.N.A.du. (ved. *dev-á*, gr. $\acute{\alpha}\gamma\rho\text{-ώ}$, lat. *amb-ō*) synes at pege tilbage til $*-ō$ der sandsynligvis er et kontraktionsprodukt af temavokalen $*-o-$ og dualiseringen $*-e$ (selve endelsen ses i konsonantstammerne, fx gr. $\acute{\alpha}\nu\acute{\epsilon}\rho\text{-ε}$, oldlit. (Daukša) *du*

⁶⁵ Se Rasmussen 1989: 133, fodn. 12.

⁶⁶ Den latinske form kan ikke fortsætte $*-ah_2i$, se Sihler 1995: 270.

⁶⁷ Således fx Stang 1966a: 128 (efter Endzelins); Rasmussen 1989: 132 (fodn. 11), 260-261. Det skal til denne rekonstruktion bemærkes at det avestiske materiale (fx olddav. *ašāat-cā*, und aufgrund der Richtigkeit) ikke – som det ellers af og til hævdes, fx af Stang 1966a: 128 – kan bruges som argument for en indoeuropæisk disyllabisk endelse, se Hoffmann & Forssman 1996: 71 („Die av. Ablativausgänge *-āt* und *-āat(cā)* zeigen aber in den Versmaßen der Gāthās keine Zweisilbigkeit.”).

$\acute{z}m\u00e1n-e$)⁶⁸). Det er dog usikkert på hvilket kronologisk stadium $*-o-e$ blev til $*-\bar{o}$ – det akutte $-ó$ i den græske form kunne tyde på at kontraktionen var fuldbyrdet allerede i indoeuropæisk⁷⁰, men det er uklart hvorfor kontraktionen i fx D.sg. af $*-o-ej$ til $*-\bar{o}j$ skulle være sket senere end kontraktionen af $*-o-e$ til $*-\bar{o}$. Accentueringen af N.A.du. i baltisk og slavisk tyder på at den indoeuropæiske grundform har været det forventede ukontraherede $*-o-e$ (se §§ 4.1.3.3 og 5.3.3), og den græske accentuering må da være sekundær. Muligvis har den lov som Rasmussen ansætter for indoeuropæisk – at kontraherede vokaler får cirkumfleks tone, undtagen i absolut udlyd hvor de får akut tone – først virket i førgræsk.

Den interne struktur i m.I.pl. (tilsyneladende ie. $*-\bar{o}j_s$ > ved. *dev-áih*, gr. *ἀγρ-οῖς*; også accentueringen i baltisk og slavisk tyder på en sådan struktur) kan ikke etableres med sikkerhed. Muligvis er endelsen opstået i førindoeuropæisk af $*-oj-b^his$ ⁷¹.

Heller ikke den indoeuropæiske endelse for m.G.pl. lader sig analysere nærmere. I det vediske og oldavestiske metrum tæller denne endelse, $-\bar{a}m$ hhv. $-am$, ofte to stavelser. Dette tyder på en indoeuropæisk endelse $*-o-\bar{o}m$. Det baltiske og slaviske materiale ville lettest lade sig forklare ud fra en endelse med lang monoftong, dvs. $*-\bar{o}m$, men en sådan endelse ser ud til at stå i modsætning til de indoiranske former. Måske har der i forstadierne til baltisk og slavisk været en meget tidlig kontraktion af de to o -vokaler i $*-o-\bar{o}m$ til $*-\bar{o}m$.

2.4. Vedisk

Som bekendt er det indoeuropæiske accentsystem i store træk bevaret i vedisk. Der er naturligvis sket generaliseringer og analogiske påvirkninger af den ene og den anden slags, men grundlæggende giver vedisk os et godt billede af hvordan det indoeuropæiske system har været. Alexander Lubotsky har fremsat en hypotese om at der i vedisk ved i - og u -stammer til rødder med final eller medial laryngal er sket en fremrykning af accenten, så indoeuropæiske rodbetonede ord her reflekteres med accent på det stammedannende element⁷². Sådanne ord ville altså – hvis Lubotskys hypotese skulle vise sig at være rigtig – ikke kunne bruges til at påvise det indoeuropæiske accentsted, hvilket ville være vigtigt for vægtningen af hvor meget Hirts lov betyder for en baltoslavisk sprogenhed (§ 6.2). Hvis nemlig de tilfælde af rodbetoning i baltisk og slavisk der normalt

⁶⁸ Efter Stang 1966a: 222.

⁶⁹ Således fx Szemerényi 1970: 195, Rasmussen 1989: 130-136.

⁷⁰ Rasmussen 1989: 131 (fodn. 11) ansætter således – på grundlag af den akutte intonation i græsk og af virkningen af Saussures lov i lit. *gerúo-ju* – „voruridg.” $*-o-e$ > ie. $*-\bar{o}$. Jf. dog § 4.2.2 for en alternativ fortolkning af de tilsyneladende intonationsforskelle i ubetonede stavelser i baltisk.

⁷¹ Se Rasmussen 1989: 141, fodn. 24.

⁷² „All i - and u -stems derived from roots with a final or medial laryngeal are oxytone in Sanskrit, due to the Indo-Iranian laryngeal accent shift” (Lubotsky 1988: 54).

tilskrives Hirts lov, bare var udtryk for bevarelse af det oprindelige accentsted, ville der være tale om arkaismer og ikke fælles innovationer i disse to sproggrene, og Hirts lov ville dermed ikke kunne bruges som argument for en sprogenhed. Uden at jeg vil gå ind i en diskussion om rigtigheden af Lubotskys hypotese om „the Indo-Iranian laryngeal accent shift”, må det anføres at det kun er ganske få *i*- og *u*-stammer der optræder som bevismateriale for Hirts lov – i Rasmussen 1985 optræder 3 eksempler, ie. **suh-nú-s* (> ved. *sūnūh*, lit. *sūnūs* (3, ældre 1)); **h₂ueh₁-ǵú-s* (> ved. *vāyūh*, lit. *vėjās* (1)); og **juh-tí-s* (> ved. *yūtíh*, lett. dial. *jūts*). Selv hvis det indoeuropæiske accentsted i disse tilfælde ikke skulle påvises af det vediske materiale, ville de anførte ord ikke udgøre modeksempler mod Hirts lov, men blot ikke kunne tjene som positive eksempler herpå.

2.5. Græsk

Som bekendt kan diftonger og lange vokaler i græsk have akut eller cirkumfleks tone. Disse toner går dog ikke tilbage til indoeuropæisk, men må være opstået internt i græskens historie⁷³. For flerstavellesord gælder følgende fordeling af intonable stavelser:

- hvis accenten er på ordets tredjesidste stavelse, har denne stavelse akut tone;
- hvis accenten er på ordets næstsidste stavelse, har denne stavelse akut tone hvis ordets sidste vokal er lang, men cirkumfleks tone hvis sidste stavelse er kort;
- hvis accenten er på ordets sidste stavelse, har denne stavelse cirkumfleks tone hvis den er opstået ved kontraktion, og i visse tilfælde der skyldes analogi, ellers har den akut tone.

For en mere udførlig beskrivelse af udviklingen af akut og cirkumfleks tone i ordets sidste stavelse se § 2.3 ovenfor.

Som i vedisk har vi også i græsk i princippet at gøre med en direkte bevarelse af det indoeuropæiske accentsted. Dog er der her sket en del innovationer der gør materialet af sekundær betydning i forhold til det vediske. Ud over analogiske generaliseringer af forskellig art (såsom at alle *i*-stammer bliver rodbetonede, og at der i *u*-stammer opstår en ny opposition mellem suffiksbetonede adjektiver og rodbetonede substantiver⁷⁴) har vi også at gøre med fonetiske accentforskydninger. Meget vigtig er den såkaldte „trestavelleslov” ifølge hvilken accenten ikke kan ligge længere til venstre i ordet end på tredjesidste stavelse hvis ordets sidste vokal er kort, og på næstsidste stavelse hvis sidste vokal er lang. Derudover er der et par mindre accentlove som „Wheelers lov” („les mots oxytons de forme dactylique ou à finale dactylique sont devenus paroxytons”; fx gr. *ποικίλος* < ie. **poikélos* > ved. *peśalāh*) og „Vendryes’ lov” („en attique, un trisyllabe propérispomène à

⁷³ Jf. Bally 1945: 41-42, 76-77; Lubotsky 1988: 120; Kortlandt 1986: 153-154.

⁷⁴ Lubotsky 1988: 27; 121-125.

antépénultième brève devient proparoxyton”; fx fællesgr. *έτοῖμος* > attisk *έτοιμος*)⁷⁵. Disse mindre accentlove har ingen betydning for analysen af baltisk og slavisk i nærværende fremstilling og vil ikke blive behandlet yderligere.

Desuden er det et meget karakteristisk træk ved græsk at næsten alle finitte verbalformer har underliggende initialbetoning, altså at accenten ligger så langt til venstre som tre-stavellesloven tillader. Dermed bliver disse former uden betydning for rekonstruktionen af den indoeuropæiske verbalaccent.

2.6. Germansk

Det germanske materiales vidnesbyrd om indoeuropæiske prosodiske forhold udgøres først og fremmest af Verners lov: efter udviklingen af ie. **p t k kʷ* til førgerm. **f þ h hʷ* skete der en udvikling af ikkeinitialt **f þ h hʷ s* til urgerm. **b d g gʷ z* i alle andre positioner end umiddelbart efter den betonedede vokal. Det er altså et temmelig begrænset, omend stadig særdeles vigtigt, vidnesbyrd vi har med at gøre. Inden for et enkelt paradigme er det kun i præteritum af de stærke verber der er bevaret en væksel mellem to forskellige Verner-alternationer: forskellen på singularis og pluralis, som i fx oldengelsk 1.3.sg. *wearþ* (< ie. **ue-uórt-* > ved. 1.sg. *vavárta*) : pl. *wurdon* (< ie. **ue-urt-* > ved. 1.pl. *vavrtimâ*), går tydeligvis tilbage til indoeuropæisk. Derimod finder vi i nominerne aldrig alternationer inden for et paradigme. Når visse forskere mener at kunne se tegn på gamle accentalternationer i germanske nominer, skyldes det at det samme ord i enkelte tilfælde optræder med både den ene og den anden Verner-variant i forskellige sprog⁷⁶. Jeg er af den mening at vi i disse tilfælde har at gøre med forskellige leksemer der er dannet før Vernes lov virkede, og altså ikke med accentalternationer inden for et paradigme. Germansk synes altså at bekræfte det billede af den indoeuropæiske accentuering som vi får fra vedisk og, ved nominerne, græsk.

Det germanske materiale inddrages også ved rekonstruktionerne af de udlydende stavelser i indoeuropæisk. Nogle forskere mener at germansk sammen med græsk og litauisk viser at der i indoeuropæisk har været forskellige toner i udlydende stavelser – dette skulle for eksempel være skyld i forskellen mellem endelserne i på den ene side got. prs. 1.sg. *baíra*, f.N.sg. *gib-a* (< ie. **-ō* hhv. **-ā*, begge med „Stoßton”) og på den anden side f.N.pl. *gibos*, adv. *undaro* (< ie. **-ās* hhv. mn.Ab.sg. **-ōt*, begge med „Schleifton”)⁷⁷. Ifølge Kortlandt er det tilstedeværelsen af en obstruent der gør at visse lange vokaler ikke forkortes i udlydende stavelser i germansk⁷⁸. Selv om en del enkeltheder ved Kortlandts hypotese ser

⁷⁵ Bally 1945: 22-28; Sihler 1995: 237; jf. også Szemerényi 1970: 83; Lubotsky 1988: 121; Kortlandt 1986: 157-158.

⁷⁶ Se Stang 1957: 177; 1969; jf. § 6.3 længere fremme for eksempler.

⁷⁷ Krahe 1956: 131-133.

⁷⁸ Kortlandt 1986: 155-156.

ud til at kræve uddybende forklaring⁷⁹, forekommer hans model ikke usandsynlig, og der vil i nærværende fremstilling blive gået ud fra at det germanske materiale hvad angår „toner“ (dvs. ikkekontraherede over for kontraherede endelser) i udlydende stavelser er tve-tydigt.

⁷⁹ Fx forkortelsen i det svage præteritums 3.sg. *nasida* der kommer af ie. **-d^heh₁-t*, se Rasmussen 1996.

3. De baltiske og slaviske accentsystemer – forskellige synspunkter

Der er i forskningen meget forskellige meninger om hvilke udviklinger der ligger bag de baltiske og slaviske accentsystemer. Blandt de vigtigste retninger inden for accentologien kan nævnes:

- Den „klassiske” accentologi, en betegnelse der dækker over mange forskellige og ofte stærkt afvigende synspunkter inden for især den ældre forskning. Et fællestræk er at det menes at ikke blot de baltiske, men også de slaviske accentparadigmer i høj grad menes at have fået deres form som følge af Saussures lov. Der lægges mindre vægt på den morfofonologiske side, dvs. på sammenhængen mellem rod-stavelsens prosodiske kendetegn og valget af accentparadigme;
- Kuryłowicz bryder på mange områder med traditionen – ifølge ham har Saussures lov ikke virket i slavisk, og hans syn på intonationernes opståen (den cirkumfleks tone er lydret i oprindeligt betonedede initiale stavelser; den akutte tone er resultatet af en accenttilbagetrækning fra oprindeligt betonedede mediale vokaler) afviger fra de fleste andres;
- Stangs revision af især de slaviske accentsystemer har ført til opdagelsen af at den baltoslaviske mobilitet er uafhængig af og væsensforskellig fra resultaterne af den kun i litauisk virkende Saussures lov;
- Moskvaskolen med V.A. Dybo i spidsen har indarbejdet Stangs system i en morfofonologisk tilgang til materialet. To vigtige opdagelser inden for urslavisk er Dybos lov og eksistensen af særlige „recessivt” betonedede ordformer. Moskvaskolens analyser udgør i dag det teoretiske grundlag for en stor del af den accentologiske forskning og er fx taget i anvendelse af Paul Garde i hans „Histoire de l’accentuation slave” fra 1976;
- Leidenskolen bygger videre på Moskvaskolens analyser, men med en anden tilgang til det diakrone aspekt, især på grund af udgangspunktet i glottalteorien. Mange lydudviklinger menes at være betinget af tilstedeværelsen af laryngaler i baltisk og slavisk i lang tid efter opløsningen af det indoeuropæiske grundprog.

Mange forskere opstiller deres teorier om accentsystemets udvikling fra indoeuropæisk til baltisk og slavisk med udgangspunkt i den antagelse at der har eksisteret et baltoslavisk grundprog. Da det ofte er vanskeligt at dele disse teorier op i en baltisk og en slavisk afdeling, vil jeg her præsentere hver enkelt skoles syn på begge sproggrene på én gang. Under gennemgangen vil jeg ganske kort fremstille de forskellige forskeres opfattelser af de baltiske og slaviske prosodiske systemer, dvs. deres syn på tonernes oprindelse og på accentparadigmernes oprindelse og videre udvikling i baltisk og slavisk. Behandlingen af

accentparadigmerne gælder i første omgang de vokaliske nominale stammer eftersom baltisk og slavisk dér lettest lader sig sammenligne.

3.1. Den ældre forskning – „klassisk” accentologi

Den bedst kendte repræsentant for den klassiske accentologi er vel Nicolaas van Wijk hvis „Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme” fra 1923 opsummerer resultaterne af forskningen indtil da og udgør et vigtigt grundlag for forståelsen af den senere forskning. Indledningen til Stangs „Slavonic accentuation” fra 1957 består eksempelvis i høj grad af en kritik af mange af Wijks synspunkter, først og fremmest det at Wijk tilskriver Saussures lov æren for mange af de slaviske accentalternationer. Wijk ønsker at undersøge i hvor høj grad de baltiske og slaviske accentforhold kaster lys over den eventuelle eksistens af et baltoslavisk grundprog. Eftersom Wijks indoeuropæiske udgangspunkt adskiller sig noget fra mit (først og fremmest fordi han ikke regner med laryngaler), og eftersom også hans syn på udviklingen af især det slaviske accentsystem ligger meget langt fra mit, når han – som nævnt ovenfor i § 1.2 – frem til et syn på accentologiens beviskraft for slægtskabet mellem baltisk og slavisk som ikke har meget tilfælles med de konklusioner der vil blive draget længere fremme i nærværende fremstilling.

Wijk fører både de baltiske og de slaviske accentsystemer tilbage til ældre stadier hvor lange stavelser (dvs. diftonger og lange vokaler) fremviser en modsætning mellem akut og cirkumfleks tone; stavelser med kort vokal fungerer som stavelser med cirkumfleks vokal. Ligesom også Stang regner Wijk med et relativt sent sammenfald af indoeuropæiske langdiftonger og $*R\grave{\text{a}}$ -forbindelser eftersom bortfaldet af $*\grave{\text{a}}$ efter Wijks mening sandsynligvis først er sket i tiden efter opløsningen af baltoslavisk.

Med hensyn til de baltiske og slaviske toners oprindelse mener Wijk og den klassiske accentologi – et synspunkt som Stang og Moskvaskolen er enige i, men som Kuryłowicz opponerer imod – at de af Saussure og Bezzenger opstillede regler er rigtige: i ikke-finale stavelser gælder det at akutte stavelser går tilbage til lange monoftonger og lange diftonger (herunder $*V\grave{R}\grave{\text{a}}$ og lange $*R\grave{\text{a}}$ -forbindelser); derimod går cirkumflekse stavelser tilbage til korte diftonger (herunder $R\grave{\text{a}}$ -forbindelser)⁸⁰. Derimod har intonationerne i finale stavelser en anden oprindelse. Wijk regner her de slaviske forhold for så ændrede i forhold til litauisk og indoeuropæisk at det er svært at bevise en sammenhæng, og konkluderer således udelukkende for litauisk at de akutte stavelser går tilbage til indoeuropæiske akutte stavelser (der giver græsk akut tone og gotisk kort vokal), og at de cirkumflekse stavelser parallelt går tilbage til indoeuropæiske cirkumflekse stavelser (græsk cirkum-

⁸⁰ Wijk 1923a: 106-130 med henvisninger til ældre litteratur.

fleks tone, gotisk lang vokal). De litauiske intonationsforskelle i udlydende stavelser afsløres af Saussures og Leskiens love⁸¹.

Hvis vi i første omgang ser bort fra konsonantstammerne (der jo i både sanskrit og græsk faktisk fremviser paradigmer der ligner de baltiske), finder den baltiske opdeling i rodbetonede og mobilt betonede nominer kun indirekte gensvar i andre indoeuropæiske sprog. På baggrund af vedisk og græsk kan man for de indoeuropæiske tematiske stammer rekonstruere et rodbetonet og et tematisk betonet paradigme. Det ville være oplagt at se en sammenhæng mellem den indoeuropæiske og den baltiske dikotomi, og forskningen har da også fra tidligste tid søgt at påvise en sådan sammenhæng. I sin berømte artikel fra 1896, „Accentuation lituanienne”, fremlagde Saussure en hypotese om at de indoeuropæiske rodbetonede og tematisk betonede paradigmer reflekteres i litauisk som henholdsvis rodbetonede og mobile paradigmer. Denne hypotese følges også af Wijk der for baltoslaviske nominale stammer ansætter to fra indoeuropæisk nedarvede accentparadigmer: et rodbetonet („barytont”) og et tematisk betonet („oxytont”)⁸². Det rodbetonede paradigme er også i før-litauisk rodbetonet og giver de litauiske ap. 1 og – med Saussures lov⁸³ – ap. 2. Derimod har det baltoslaviske tematisk betonede paradigme – der er bevaret endnu i oldprøjsisk⁸⁴ – fået mobile accentkurver. Wijk accepterer i mangel af bedre Saussures idé om at de tematiske stammers mobilitet er overtaget fra konsonantstammerne, en idé der i det hele taget er bredt accepteret af ikke kun den klassiske accentologiskole, men også Kuryłowicz og Leidenskolen⁸⁵. I den slaviske nominale accentuering fortsætter de baltoslaviske tematisk betonede paradigmer uændret mens de barytone splittes i to ved at Saussures lov ved ikkeakutte rødder giver oprindelse til de mobile paradigmer⁸⁶. Wijk ansætter altså følgende korrespondenser („SL” står for „Saussures lov”):

⁸¹ Wijk 1923a: 96-106.

⁸² Wijk 1923a: 68-86.

⁸³ Saussures lov er hos Wijk egentlig betegnelsen for to forskellige, men temmelig ens lydlove, den ene virkende i litauisk og den anden i slavisk

⁸⁴ Wijk 1923a: 74.

⁸⁵ Se Saussure 1896: 534-535; Pedersen 1933: 26-27; Vaillant 1950: 224; Sadnik 1959: 11-12; Kortlandt 1975: 9.

⁸⁶ I det følgende vil jeg bruge Stangs betegnelser „a” for rodbetoning, „b” for tematisk betoning og „c” for mobil betoning i slavisk.

ie.	bsl.	lit.	sl.
rodbet.	rodbet.	ap. 1 ap. 2 (via SL)	ap. <i>a</i> ap. <i>c</i> (via SL)
temat. bet.	temat. bet.	ap. 3 ap. 4 (via SL)	ap. <i>b</i>

Det skal siges at der inden for den klassiske accentologi er temmelig stor forskel på forskernes meninger om disse korrespondenser⁸⁷.

3.2. Kuryłowicz

En alternativ teori om forhistorien bag de baltiske og slaviske accentsystemer er opstillet af den polske sprogforsker Jerzy Kuryłowicz⁸⁸. Hans standpunkt afviger temmelig stærkt fra næsten alle andre forskeres, der trods mange og vigtige forskelle dog alligevel har et vist fælles grundlag. Selv om der i den baltiske og slaviske accentologi ofte tages stilling til Kuryłowicz' system, afvises det i stort set hele litteraturen – en undtagelse udgøres af Nonnenmacher-Pribić' monografi om slovakisk⁸⁹.

Det er et vigtigt princip hos Kuryłowicz, og udgangspunktet for hans afvisning af den traditionelle fremstilling af de baltiske og slaviske accentsystemer, at ubetonede stavelser ikke kan være kendetegnet af distinktive toneforskelle. Eftersom stigende eller faldende tone hos ham defineres som betoning af første eller anden mora i en tomorisk størrelse, er det absurd at tale om tonale forskelle i ubetonede stavelser. Kuryłowicz' konsekvente holden fast på dette standpunkt – der bestemt bør tages alvorligt, men dog kan omgås ad forskellige veje (se § 4.1.1) – har vidtrækkende konsekvenser for hele hans syn på det baltoslaviske accentsystem, først og fremmest den litauiske accentfremskydning der er kendt som „Saussures lov” (se § 4.2.2).

Forbundet med afvisningen af tonale forskelle i ubetonede stavelser er Kuryłowicz' påstand om at de baltoslaviske akutte vokaler er opstået ved en accenttilbagetrækning fra korte mediale stavelser til en forudgående stavelse. Denne lov, der er kendt som „Pedersens lov”, formuleredes egentlig allerede af Saussure:

Nous posons comme hypothèse [...] que tout accent qui par hasard se trouvait dans *g*, *γ* [*g* = oxyton vokalstamme, *γ* = oxyton konsonantstamme], sur syllabe intérieure

⁸⁷ Se fx den noget anderledes fremstilling hos Vaillant 1958: 322-362.

⁸⁸ Se først og fremmest Kuryłowicz 1931; 1952: 162-356; 1968: 110-190.

⁸⁹ Se Nonnenmacher-Pribić 1961: 9-22, og jf. karakteristikken heraf i Aitzetmüller 1962: 47 („Das kurze einleitende Kapitel über die baltoslavischen Grundlagen ist lediglich ein kritikloser Abklatsch der Gedankengänge bei Kuryłowicz”).

aurait été transporté sur l'initiale, tandis que tout accent *final* (qu'il fût d'ailleurs columnal ou marginal) restait dans sa première position⁹⁰

Hvis den stavelse der fik accenten, var lang, fik den efter Kuryłowicz' mening akut tone. Denne nye akutte tone stod i fonologisk kontrast til de oprindeligt betonedede vokalers cirkumfleks, altså fx A.sg. (**māt'erin >*) **māterin* : **brāterin*.

På et tidspunkt i forhistorien til baltisk og slavisk skete der en morfologisk omstrukturering af forholdet mellem toner (akut : cirkumfleks) og accentparadigmer (rodbetonet : mobilt)⁹¹. Dette førte til at den cirkumflekse rodvokal i de oprindeligt rodbetonede langvokaliske ord som A.sg. **brāterin* blev akut i analogi med ord som A.sg. **māterin* (dvs. **brāter-* → **brāter-*). Dette forårsagede en associering af akut rodvokal med rodbetonede paradigmer og derved af cirkumfleks rodvokal med ikke-rodbetonede paradigmer. Som konsekvens heraf blev de tidligere rodbetonede ord mobile hvis deres rodstavelse var kort (dvs. N.sg. **s'esō*, A.sg. **s'eserin*, G.sg. **s'eseres* → **ses'ō*, **s'eserin*, **seser'es*).

Dette system blev overtaget af de vokaliske stammer således at ord med lang rod blev rodbetonede og fik akut tone mens ord med kort rod fik cirkumfleks tone i roden og blev mobile⁹². Disse to paradigmer (det rodbetonede og det mobile) var på et tidspunkt de eneste mulige i ikkederiverede ord. De deriverede ord havde bevaret en ældre tilstand – dels bevarede de rodbetonede ord deres lydrette cirkumfleks tone, dels bevarede de tematisk betonedede ord som sådanne og blev altså ikke mobile⁹³. Efterhånden som sprogbrugerne mistede fornemmelsen af en sammenhæng mellem mange derivater og deres grundord, opstod der en ny klasse af (synkront) ikkederiverede oxytone ord⁹⁴.

Der er altså ifølge Kuryłowicz ingen direkte sammenhæng mellem accentueringen af et indoeuropæisk ord og samme ords accentuering i baltoslavisk – her afhænger accentueringen af ordets rodstruktur. Korrespondenserne mellem indoeuropæiske og baltisk-slaviske ikkederiverede substantiver har været som følger:

ie.	bsl.	lit.	sl.
langvok. rod	akut + rodbet.	ap. 1	ap. <i>a</i>
kortvok. rod	cirk. + mobil	ap. 4 (analogisk ap. 2)	ap. <i>c</i>

Dertil kommer de deriverede ord hvor der i baltoslavisk både var mulighed for tematisk betoning og cirkumfleks rodbetoning.

⁹⁰ Saussure 1896: 533; jf. Pedersen 1933: 24-26. Kuryłowicz 1931: 27; 1938: 7; 1952: 163-165; 1968: 112.

⁹¹ Kuryłowicz 1968: 116-117.

⁹² Bemærk forskellen til den klassiske lære (ovenfor § 3.1) hvor det kun er de mobile konsonantstammers *accentkurver* der menes at være overtaget af de tematisk betonedede vokalstammer.

⁹³ Kuryłowicz 1968: 120.

⁹⁴ Kuryłowicz 1968: 125.

Jeg vil her ikke gå i dybden med Kuryłowicz' system. Dog må det stå klart at jeg regner hans kæder af analogiske udviklinger for langt mindre sandsynlige end andre forklaringsmodeller der i mindre grad bygger på morfologiske udligninger og i højere grad regner med at de baltiske og slaviske accentsystemer er opstået som det forholdsvis regelmæssige resultat af forskellige lydudviklinger. En temmelig grundig gennemgang (og tilbagevisning) af en stor del af Kuryłowicz' system kan man finde hos Stang⁹⁵.

3.3. Stang

Stangs syn på det synkrone aspekt af det baltoslaviske prosodiske system lægger sig i mange henseender tættere op ad den traditionelle skoles end ad Kuryłowicz'. Stang går ud fra et system hvor både vokaler og diftonger kan være lange og korte. En stavelse der indeholder en lang vokal eller en kort eller lang diftong, er – uanset om den er betonet eller ej – kendetegnet ved enten akut eller cirkumfleks tone. Stavelser med kort vokal fremviser ingen toneforskelle, men fungerer som cirkumflekse stavelser. Ikkefinale stavelser med lang diftong har tilsyneladende altid akut tone – modsætningen „akut : cirkumfleks” er altså ved lange diftonger kun bevaret i finale stavelser. Således kan diftongiske forbindelser i ikkefinale stavelser ifølge Stang fremvise følgende fonologiske modsætninger: $\acute{a}R : \acute{\acute{a}}R : \grave{a}R$ (fx første stavelse i f.N.sg. $*\mu^{\prime}\acute{a}rn\acute{a}$: f.A.sg. $*g^{\prime}\acute{a}l\mu\grave{a}n$: m.N.sg. $*\mu^{\prime}\grave{a}rnas$ > lit. *várna, gálva, vaĩnas*⁹⁶); i finale stavelser: $\acute{a}R : \grave{a}R : \acute{\acute{a}}R : \grave{\acute{a}}R$ (fx m.N.pl. $*s^{\prime}en\acute{a}j$: m.L.sg. $*nam^{\prime}\grave{a}j$: f.I.sg. $*r^{\prime}\grave{a}nk\acute{a}n$: m.D.sg. $*g^{\prime}\grave{a}l\mu\grave{a}j$ > lit. *senì, namiẽ, rankà, gálvai*).

I sin opfattelse af oprindelsen til de baltoslaviske toner er Stang enig med den klassiske accentologiskole: grundlæggende er de baltoslaviske akutte toner i indlydende stavelser opstået i indoeuropæiske lange vokaler, lange diftonger og forbindelser af typen $*VR\grave{a}$ (og $*R\grave{h}$). Cirkumfleks tone er i indlydende stavelser opstået i korte diftonger. I udlydende stavelser var det først og fremmest de mange vokalkontraktioner i *o*- og *ā*-stammerne der gav cirkumfleks tone mens de ikkekontraherede lange vokaler gav akut tone. De tonale forskelle blev fonologiseret dels ved at de kontraherede vokalers cirkumflekse tone stod over for de lange vokalers akutte tone (fx $*aa > *\tilde{a} : *ah > *\acute{a}$), dels ved at de indoeuropæiske lange diftonger forkortedes i baltoslavisk (fx f.N.sg. $*\mu^{\prime}\grave{a}rn\acute{a} > *\mu^{\prime}\acute{a}rn\acute{a}$). Hertil skal dog bemærkes at Stang regner med forkortelse af lange diftonger i to omgange: allerede i baltoslavisk forkortedes de relativt sjældne nedarvede lange diftonger (som ovenstående eksempel), og først senere – sandsynligvis i urbaltisk og urslavisk – forkortedes de nye lange diftonger, opstået af diftonger efterfulgt af laryngaler (som fx i første stavelse af f.N.sg. $*g^{\prime}\acute{a}l\mu^{\prime}\acute{a}$)⁹⁷.

⁹⁵ Stang 1966a: 130-139, 141.

⁹⁶ Se Stang 1966a: 17-18, 52.

⁹⁷ Stang 1966a: 18, fodn. 1. Senere giver Stang dog afkald på sin hypotese om at forkortelserne af langdiftongerne er sket i to etaper (Stang 1975: 46).

Mens Stangs mening om intonationernes oprindelse sagtens kan forliges med det traditionelle standpunkt, adskiller hans syn på sammenhængen mellem de baltiske og slaviske accentparadigmer sig fra traditionens. Som nævnt i § 1.2 afviser Stang at Saussures lov skulle have virket i slavisk. Han mener at accentkurverne i det slaviske ap. *c* genetisk skal identificeres med accentkurverne i det litauiske ap. 3 og ikke, som traditionen siger, med det litauiske ap. 2. Dermed må accentkurverne i det mobile paradigme have været fastsat allerede i baltoslavisk og kan ikke skyldes en accentfremrykning til bestemte stavelser.

Ud over det mobile accentparadigme har der i baltoslavisk ifølge Stang desuden været et paradigme med fast rodbetoning og et paradigme med fast tematisk betoning. Alle tre - paradigmer – det rodbetonede, det tematisk betonedede og det mobile – går direkte tilbage til en tilsvarende indoeuropæisk tredeling. I litauisk – men ikke i det i denne henseende mere konservative oldprøjsisk⁹⁸ – er klassen af tematisk betonedede ord sekundært gået over til at blive mobilt accentueret. I slavisk er det gamle treleddede system derimod bevaret. Således opnås følgende overensstemmelser:

ie.	bsl.	lit.	sl.
rodbet.	rodbet.	ap. 1 ap. 2 (via SL)	ap. <i>a</i> → ap. <i>c</i>
temat. bet.	temat. bet.	→ ap. 3 → ap. 4	ap. <i>b</i> ap. <i>b</i>
mob. bet.	mob. bet.	ap. 3 ap. 4 (via SL)	ap. <i>c</i> ap. <i>c</i>

3.4. Moskvaskolen

Den såkaldte „Moskvaskole” har siden starten af 1960’erne – først og fremmest inspireret af Stangs bog fra 1957 – udviklet en egen tilgang til baltisk og slavisk accentologi. De tidlige fremstillinger indeholder omfortolkninger af visse dele af Stangs system, men lægger sig ellers forholdsvis tæt op herad. Siden har Moskvaskolen fulgt en stadig mere selvstændig kurs og efterhånden bygget et fundamentalt anderledes system op. I det følgende vil jeg forsøge at ridse Moskvaskolens standpunkter op som de kommer til udtryk i Dybos „Славянская акцентология” [„Slavisk accentologi”] fra 1981.

Der arbejdes ud fra et baltoslavisk prosodisk system hvor både betonedede og ubetonede diftonger og lange vokaler – som også forskere fra andre skoler mener – fremviser en modsætning mellem akut og cirkumfleks accentuering. Som noget nyt mener Moskvaskolen desuden at alle morfemer er kendetegnet ved en særlig valens, fonetisk realiseret som høj eller lav tone – disse to typer morfemer kaldes henholdsvis

⁹⁸ Stang 1957: 60-61; 1966a: 300.

„dominante” („plusmarkerede”) og „recessive” („minusmarkerede”). Det baltoslaviske accentsted er ikke fonologisk distinktivt, men fastsættes i overensstemmelse med følgende regel: „иктус ставится в начале первой последовательности морфем высшей валентности” [„accenten falder på begyndelsen af den første følge af morfemer med højest valens”]⁹⁹. Dette betyder at roden i lit. *várna* (1) og ursl. **u'árnā* [*v'orna*] (*a*) i baltoslavisk har været akut og dominant; i *blusà* (2) og **bl'uxā* [*bl'uxā*] (*b*) har roden været cirkumfleks og dominant; i *galvā* (3) og **galu'ā* [*golvā*] (*c*) har roden været akut og recessiv; og i *žeimā* (4) og **žeim'ā* [*žimā*] (*c*) har den været cirkumfleks og recessiv. Som eksempel på forskellige toner og valenser i endelserne kan nævnes f.N.sg. der har været akut (eftersom den via Saussures lov tiltrækker accenten i litauisk: *blusā*) og dominant (eftersom den er betonet i det mobile paradigme: lit. *galvā*, ursl. **galu'ā* [*golvā*]); derimod er endelsen for f.G.sg. cirkumfleks (ingen Saussures lov: *blūsas*) og dominant (betonet i det mobile paradigme: *galvōs*, **galu'ū* [*golvy*]); endelsen for f.A.pl. er akut (udløser Saussures lov: *blūsās*) og recessiv (ubetonet i det mobile paradigme: *galvas*, **galuū* [*golvvy*]); og i f.A.sg. er den cirkumfleks (ingen Saussures lov: *blūsā*) og recessiv (ubetonet i det mobile paradigme: *gálva*, **galuan* [*golvō*]).

I deres opfattelse af de baltoslaviske intonationers oprindelse er de moskovitiske forskere enige med den klassiske skole og Stang i rigtigheden af Saussures og Bezzenbergers regler – intonationerne er en baltoslavisk nydannelse på grundlag af stavelsernes struktur. Valenserne menes derimod at være direkte nedarvet fra det indoeuropæiske grundprog¹⁰⁰.

⁹⁹ Dybo 1981: 261; se også Dybo 2000a: 11 med henvisninger.

¹⁰⁰ Se fx Dybo, Zamjatina & Nikolaev 1990: 107-108: „За абстрактными «минусами» и «плюсами» кроются какие-то пока неизвестные просодические реалии, причем реалии эти были в значительной мере фонетическими еще в балто-славянский период, сосуществовая с акутовой и циркумфлексовой интонацией (или иными просодическими характеристиками, рефлексами которых эти интонации являются). Мы вплотную приблизились к доказательству того, что балто-славянская акцентная система является отображением индоевропейского противопоставления двух фонологических тонов (регистров), как это уже давно предполагалось” [„Bag de abstrakte „minusser” og „plusser” gemmer der sig nogle endnu ukendte prosodiske realia, og disse realia var i betydelig grad lydligge endnu i den baltoslaviske periode og eksisterede side om side med den akutte og cirkumflekse intonation (eller andre prosodiske kendetegn som disse intonationer er reflekser af). Vi er tæt på at kunne bevise at det baltoslaviske accentsystem er en refleks af en indoeuropæisk modsætning mellem to fonologiske toner (registre), således som dette allerede for lang tid siden blev antaget”], ledsaget af en henvisning til Dybo, Nikolaev & Starostin 1978, der dog med hensyn til de baltoslaviske toner er lidet informativ.

Bemærk fodn. 52 i nærværende fremstilling med henvisning til Leidenskolens bestræbelser på at finde komparativ støtte for Moskvaskolens valensteori i andre indoeuropæiske sprog end baltisk og slavisk.

Dybo og Illič-Svityč opdagede at de slaviske ap. *a* og *b* står i komplementær distribution – begge går tilbage til et rodbetonet paradigme hvor en accentfremrykning fra cirkumflekse stavelser („Dybos lov”, også benævnt „Illič-Svityč’ lov” eller „Dybo–Illič-Svityč’ lov”; denne lov vil blive behandlet i § 5.3.6) førte til dannelsen af det fast tematisk betonedede ap. *b*. Dermed er Moskvaskolens korrespondenser mellem de indoeuropæiske og baltoslaviske accentparadigmer forenklet i forhold til Stangs system:

ie.	bsl.	lit.	sl.
domin. rod	rodbet.	ap. 1	ap. <i>a</i>
		ap. 2 (via SL)	ap. <i>b</i> (og <i>d</i>)
recess. rod	mob. bet.	ap. 3	ap. <i>c</i>
		ap. 4 (via SL)	ap. <i>c</i>

Både i litauisk og slavisk er der dog ved cirkumflekse rødder en tendens til udbredelse af mobilitet på bekostning af rodbetoning. Dette er især gældende ved de maskuline *o*-stammer – i ældre litauisk kan man her endnu nogenlunde skelne mellem ap. 2 og 4, men i de fleste slaviske sprog synes overførelsen af disse ord til ap. *c* at være fuldbyrdet. I en del publikationer har Moskvaskolen dog forsøgt at kigge nærmere ordenes status i de enkelte slaviske sprog og mener her at kunne udsondre et særligt ap. *d*¹⁰¹. Denne tendens til udbredelse af mobilitet i maskuline *o*-stammer sker altså endnu i historisk tid og kan ikke tillægges nogen beviskraft i debatten om en baltoslavisk sprogenhed.

En vigtig pointe der fremføres af Moskvaskolen, er nødvendigheden af i baltoslavisk at skelne mellem accentueringen af alle ordformer i de rodbetonede paradigmer (der er „rigtigt” rodbetonede) og de ikkefinalt betonedede former i de mobile paradigmer (disse formers betoning er recessiv)¹⁰². Står et proklitikon eksempelvis foran en „rigtigt” rodbetonet ordform, vil denne form beholde sin accentuering, men hvis et proklitikon står foran en recessivt betonet ordform, et det proklitikonnet der betones mens den recessivt betonedede ordform er ubetonet. I baltoslavisk var der altså forskel dels på accentueringen af lit. f.A.sg. *várna* (1), ursl. **u'ārnan* [*vōrnŋ*] (*a*) over for *gálva* (3), **galuan* [*gólvo*] (*c*), dels på accentueringen af *viēta* (2), **u'alkan* [*volkŋ*] (*b*) over for *žīēma* (3), **zīman* [*zīmo*] (*c*). Som det ses af de anførte ordformer, bevarer slavisk den oprindelige forskel på dominant og recessivt betonedede ordformer mens der i litauisk er sammenfald.

¹⁰¹ Se Illič-Svityč 1963: 103-104; siden fx Bulatova, Dybo & Nikolaev 1988: 49-62; bemærk også de kritiske bemærkninger til det af Illič-Svityč anførte čakaviske materiale i Steinhauer 1975; Johnson 1980: 482-483; Vermeer 1984: 358-361.

¹⁰² Således om slavisk Dybo 1962: 8; om baltoslavisk Dybo 1981: 232, fodn. 51; se også fodn. 112 og § 5.3.6 i nærværende fremstilling. For Leidenskolens standpunkt se følgende §.

3.5. Leidenskolen

En anden vigtig opfattelse af de baltiske og slaviske accentsystemer er Leidenskolen. Udgangspunktet er Carl Ebelings detaljerede og komplicerede kronologiske fremstilling af de forskellige fonetiske og især morfologiske accentforskydninger der har ledt frem til de slaviske forhold¹⁰³. Ebelings system er blevet modificeret af hans elev F.H.H. Kortlandt der med udgangspunkt i glottalteorien leverer en række alternative forklaringer på udviklingen af de baltiske og slaviske accentforhold. Kortlandts system er taget i praktisk anvendelse af blandt andre Rick Derksen og Alexander Lubotsky¹⁰⁴. Selv om Rasmussens opfattelse af mekanismerne bag den accentologiske udvikling fra indoeuropæisk til baltisk og slavisk på en del punkter afviger fra Leidenskolen, er der alligevel så mange lighedstræk mellem de to opfattelser at han – med hensyn til baltisk og slavisk accentologi – kan henregnes til Leidenskolen¹⁰⁵.

I det baltoslaviske grundprog (hvis eksistens accepteres af Kortlandt¹⁰⁶) må der for stavelser med diftonger og lange vokaler antages en modsætning „glottaliseret : ikkeglottaliseret”. De baltoslaviske glottaliserede vokaler reflekterer dels indoeuropæiske vokaler direkte efterfulgt af laryngaler (fx ie. **d^huhmós*), dels vokaler før R_l (fx ie. **g^holəuáh₂*), dels vokaler efterfulgt af stemte klusiler (fx ie. **podóm*). At denne sidste kategori i baltoslavisk viser glottalisering, skyldes Winters lov (se § 6.1) der af Kortlandt udlægges som endnu et indicium for at det der traditionelt rekonstrueres som indoeuropæiske stemte klusiler, i virkeligheden var glottaliserede konsonanter. Glottaliseringen var i starten et træk ved konsonanten, men blev forholdsvis sent i baltoslavisk til et selvstændigt segment *før* konsonanten og faldt sammen med de indoeuropæiske laryngaler der antages at have været realiseret som et glottalt lukke i baltoslavisk. Korte vokaler og diftonger samt reflekserne af indoeuropæiske langtrinsvokaler var i baltoslavisk ikke glottaliserede. Det menes at det glottale lukke endnu lever videre i det lettiske og žemaitiske stød.

De ændringer der er sket i det prosodiske system efter at baltoslavisk har udskilt sig fra indoeuropæisk og frem til opløsningen af det baltoslavisk sprogfællesskab, har Kortlandt kanoniseret efter følgende kronologi¹⁰⁷:

- (1) Tab af den indoeuropæiske mobilitet (generalisering af kolumnal betoning);
- (2) Pedersens lov: tilbagetrækning af accenten fra korte mediale stavelser i mobile paradigmer;

¹⁰³ Ebeling 1967.

¹⁰⁴ Fx Derksen 1991; 1995; 1996; Lubotsky 1988: 18-20.

¹⁰⁵ Se først og fremmest Rasmussen 1992a.

¹⁰⁶ Se fx Kortlandt 1977: 320.

¹⁰⁷ Med små afvigelser trykt i Kortlandt 1974a: 299-301; 1975: xiii; 1977: 320-323; 1994: 94-97; desuden reproduceret hos Derksen 1991: 75-79, jf. Derksen 1996: 25-26; se også Vermeer 1984: 336.

- (3) barytonese: analogisk overførelse til de disyllabiske former i oxytone vokaliske stammer af Pedersens lov;
- (4) oxytonese: fremskydning af accenten fra mediale stavelser til ordets sidste stavelse i paradigmer med finalt betonedede former;
- (5) Hirts lov: tilbagetrækning af accenten til vokaler der efterfulgtes umiddelbart af en laryngal;
- (6) Ebelings lov: tilbagetrækning af accenten fra åbne finale stavelser medmindre den forudgående stavelse lukkedes af en obstruent;
- (7) Winters lov: forlængelse af korte vokaler før indoeuropæiske glottaliserede (traditionelt: stemte uaspirerede) klusiler¹⁰⁸.

Til forskel fra Moskvaskolen mener Leidenskolen at der ikke har været recessive ordformer til stede i baltoslavisk. Det fænomen at accenten i urslavisk trækkes tilbage fra ord med „circumfleks” rodstavelse til en præposition, er opstået efter opløsningen af den baltoslaviske sprogenhed¹⁰⁹.

Leidenskolens mening om korrespondenserne mellem de indoeuropæiske og baltisk-slaviske accentparadigmer er temmelig lig Moskvaskolens og ser ud som følger:

ie.	bsl.	lit.	sl.
rodbet.	rodbet.	ap. 1 ap. 2 (via SL)	ap. <i>a</i> ap. <i>b</i>
temat. bet.	mob. bet.	ap. 3 ap. 4 (via SL)	ap. <i>c</i> ap. <i>c</i>

Det er prisværdigt at Kortlandt med sin kronologiske oversigt stræber efter klarhed, men jeg er af den mening at man i stedet for først og fremmest at forklare de baltiske og slaviske accentkurver ud fra komplicerede morfologiske udligninger (nr. 1, 3, 4 og muligvis 2 i listen ovenfor) i første omgang bør søge en mere enkel løsning og eventuelt lede efter lydlig udviklinger der kan forklare kurverne.

¹⁰⁸ Denne lydlov opdagedes først i 1976 og figurerer derfor ikke i Kortlandts ældre publikationer.

¹⁰⁹ Kortlandt 1978b: 74-75.

4. Baltisk

4.1. Urbaltisk

4.1.1. Fonologisk

Det urbaltiske fonologiske system består af tretten konsonantfonemer, $*/p b t d k g s \check{s} \xi m n l r/$, og fire vokalfonemer, $*/a e i o u/$ (hvoraf $*/o/$ kun kan optræde med længde). Prosodisk kan en stavelse være markeret for længde ($<^{\sim}>$; mulig på et vilkårligt antal stavelser i en ordform) og høj tone ($<^{\uparrow}>$; mulig på højst én stavelse i en ordform). Ordformer der ikke indeholder en stavelse med høj tone, skrives her med et foranstillet $<_{\uparrow}>$. Diftonger bliver først funktionelt relevante efter opløsningen af urbaltisk – i selve grundsproget fungerer $*/\bar{a}R/$ som $*/\bar{a}/$, og $*/aR/$ fungerer som $*/a/$.

Det står klart at man – trods Kuryłowicz' indsigelser – for urbaltisk er nødt til at regne med distinktive prosodiske træk i ubetonede stavelser. Der er efter min mening god grund til at antage at den stavelsesdannende del af første stavelse af ord som lit. f.N.sg. *galvā* (3), lett. *galva* og det tilsvarende element i lit. *algā* (4), lett. *alga* prosodisk set var forskellige i urbaltisk. Ganske vist har Kuryłowicz ret i at det ikke giver mening at tale om intonationsforskelle i ubetonede stavelser, men der skal ikke megen fantasi til at forestille sig andre muligheder, „z.B. Glottisverschluss : nicht-Glottisverschluss, relative Quantitätsunterschiede, Nebendruck : nicht-Nebendruck”¹¹⁰. Som vi netop har set (§ 3.5), arbejder Leidenskolen netop med en skelnen mellem glottaliserede og ikkeglottaliserede vokaler.

Efter min mening er den bedste løsning at acceptere en modsætning mellem lange og korte diftongiske forbindelser i både betonedede og ubetonede staveser. Således vil det urbaltiske udgangspunkt for de to ovennævnte former være henholdsvis $*g\bar{a}l\bar{u}^{\uparrow}\bar{a}$ og $*alg^{\uparrow}\bar{a}$. Dette har som konsekvens at den traditionelle skelnen mellem akut og cirkumfleks i både betonedede og ubetonede stavelser bliver overflødig, eller rettere sagt, den i denne fremstilling for urbaltisk (og, som vi senere vil se, urslavisk) gennemførte skelnen mellem lange og korte stavelser kommer til at være en anden måde at udtrykke den traditionelle skelnen mellem akutte og cirkumflekse stavelser på. En væsentlig forskel mellem det her anvendte system på den ene side og det traditionelle system og Leidenskolens system på den anden side er imidlertid at mens en lang urbaltisk (og urslavisk) vokal hos de sidstnævnte – i både betonet og ubetonet stilling – kan være enten akut (glottaliseret) eller cirkumfleks (ikkeglottaliseret), vil den i min tolkning altid være at regne for lang og funktionelt være i samme gruppe som lange diftonger, der står i modsætning til korte vokaler og korte diftonger. Det her anvendte system udelukker altså eksistensen af en

¹¹⁰ Stang 1966a: 137.

modsatning „akut : cirkumfleks” ved lange monoftonger – de er altid akutte¹¹¹. Dette vil først og fremmest få konsekvenser for formuleringen af Saussures lov for litauisk (se § 4.2.2).

En anden forskel mellem det her anvendte system på den ene side og Endzelīns', Stangs og Leidenskolens på den anden side er at de sidstnævnte antager at accentkurverne i de litauiske mobile paradigmer – hvis man ser bort fra virkningerne af Saussures lov – kan føres direkte tilbage til urbaltisk (og baltoslavisk), dvs. et „mobilt” paradigme implicerer en alternation mellem finalt betonedede og initialt betonedede former. Efter denne opfattelse gælder det i urbaltisk for ord med akut rodstavelse at accentueringen af formerne i det rodbetonede paradigme var identisk med accentueringen af de rodbetonede former i det mobile paradigme. Med andre ord regnes den identiske accentuering af de litauiske former f.A.sg. *várna* (1) og *gálva* (3) for direkte at reflektere den urbaltiske tilstand. Det samme er tilfældet for ord med cirkumfleks rodstavelse – det menes altså at accentueringen i urbaltisk af f.A.sg. *raĩka* (2) ikke adskilte sig fra accentueringen af *al̃ga* (4). Til forskel herfra mener jeg – som også Moskvaskolen og Paul Garde¹¹² – at de finalt betonedede former ikke alternerer med rodbetonede former, men med recessivt betonedede former (hos Garde: „mots accentogènes inaccentuables”). Disse former har været fonologisk ubetonede hvilket fonetisk sandsynligvis realiseredes ved at de i sammensætninger med visse ord virkelig var ubetonede mens de i andre sammenhænge var forsynet med en (ikkefonologisk) lav tone på første stavelse. Desuden vil det fremgå af de følgende §§ at de „finalt” betonedede former i det mobile paradigme efter min mening snarere var tematisk betonet. Det mobile paradigme bestod altså i urbaltisk af en alternation mellem recessivt og tematisk accentuerede ordformer.

¹¹¹ Jeg går naturligvis ikke ud fra dette princip *a priori* og fortolker det sproglige materiale i overensstemmelse hermed, men mener at det omvendt er det sproglige materiale der fører frem til princippet.

¹¹² Garde 1976: 189: „[...] le lit. avait hérité du b. sl. un grand nombre de mots pleins inaccentuables, englobant toutes les formes (nominales ou verbales) qui ne comprenaient que des morphèmes faibles ordinaires. Le premier changement subi par le lituanien, et par lequel celui-ci se sépare du slave, est la *réaccentuation* de ces formes: celles-ci cessent d'être inaccentuables, et acquièrent un accent qui leur est propre, comme tout les autres mots”; jf. Dybo 1981: 232, fodn. 51. Dybo 2000a: 96 taler om en litauisk „ликвидация системы переносов ударения на проклитики в системе имени” [„afskaffelse af det system hvor accenten overførtes til et proklitikon i det nominale system”]; også Kuryłowicz 1968: 136 regner slavisk **nā vīrxu* [*nā vīrxъ*] for at repræsentere et ældre stadium end lit. *ĩ vīřšy*.

4.1.2. Morfologisk

4.1.2.1. Nominer

I det urbaltiske nominalsysteem kan der for alle stammeklasser opstilles to accentparadigmer: et rodbetonet (her kaldet I) og et mobilt (her kaldet II). Her først en oversigt over accentkurverne¹¹³:

ā-stammer

	ap. I	ap. II
N.sg.	<i>u'īlnā</i>	<i>gālu'ā</i>
A.sg.	<i>u'īlnān</i>	<i>gāluān</i>
G.sg.	<i>u'īlnās</i>	<i>gālu'ās</i>
D.sg.	<i>u'īlnāi</i>	<i>gāluāi</i>
I.sg.	<i>u'īlnān</i>	<i>gāluān</i>
L.sg.	<i>u'īlnāi</i>	<i>gālu'āi</i>
N.A.du.	<i>u'īlnāi (?)</i>	<i>gāluāi (?)</i>
N.pl.	<i>u'īlnās</i>	<i>gāluās</i>
A.pl.	<i>u'īlnāns</i>	<i>gāluāns</i>
G.pl.	<i>u'īlnōn</i>	<i>gālu'ōn</i>
D.pl.	<i>u'īlnāmas</i>	<i>gālu'āmas</i>
I.pl.	<i>u'īlnāmīs</i>	<i>gālu'āmīs</i>
L.pl.	<i>u'īlnāsu</i>	<i>gālu'āsu</i>

¹¹³ De her opstillede skemaer bygger nærmest udelukkende på litauisk og kan kun i yderst begrænset omfang verificeres i oldprojsisk og lettisk.

o-stammer

	ap. I	ap. II
N.sg.	<i>u'īras</i>	<i>lāngas</i>
A.sg.	<i>u'īran</i>	<i>lāngan</i>
G.sg.	<i>u'īrā/ -asia</i>	<i>lāngā/ -asia</i>
D.sg.	<i>u'īrōi</i>	<i>lāngōi</i>
I.sg.	<i>u'īrō</i>	<i>lāngō</i>
L.sg.	<i>u'īrai</i>	<i>lāngai</i>
N.A.du.	<i>u'īrō</i>	<i>lāngō</i>
N.pl.	<i>u'īrai</i>	<i>lāng'ai (?)</i>
A.pl.	<i>u'īrōns</i>	<i>lāngōns</i>
G.pl.	<i>u'īrōn</i>	<i>lāng'ōn</i>
D.pl.	<i>u'īramas</i>	<i>lāng'amas</i>
I.pl.	<i>u'īrais</i>	<i>lāng'ais</i>
L.pl.	<i>u'īraisu</i>	<i>lāng'aisu</i>

i-stammer

	ap. I	ap. II
N.sg.	<i>n'ītis</i>	<i>uīltis</i>
A.sg.	<i>n'ītīn</i>	<i>uīltīn</i>
G.sg.	<i>n'īteis</i>	<i>uīlt'eis (uīlteis?)</i>
D.sg.	<i>n'ītei</i>	<i>uīltei</i>
I.sg.	<i>n'ītīmi [i]</i>	<i>uīlt'imi</i>
L.sg.	<i>n'ītēi</i>	<i>uīlt'ēi</i>
N.A.du.	<i>n'ītī</i>	<i>uīltī</i>
N.pl.	<i>n'ītīies</i>	<i>uīltīies</i>
A.pl.	<i>n'ītīns</i>	<i>uīltīns</i>
G.pl.	<i>n'ītīōn</i>	<i>uīltī'ōn</i>
D.pl.	<i>n'ītīmas</i>	<i>uīlt'īmas</i>
I.pl.	<i>n'ītīmīs</i>	<i>uīlt'īmīs</i>
L.pl.	<i>n'ītīsu</i>	<i>uīlt'īsu</i>

u-stammer

	ap. I	ap. II
N.sg.	<i>t'urgus</i>	<i>medus</i>
A.sg.	<i>t'urgun</i>	<i>medun</i>
G.sg.	<i>t'urgaus</i>	<i>med'aus</i> (<i>medaus?</i>)
D.sg.	<i>t'urgauēi</i>	<i>medauēi</i>
I.sg.	<i>t'urgumi</i>	<i>med'umi</i>
L.sg.	<i>t'urgāu</i>	<i>med'āu</i>
N.A.du.	<i>t'urgū</i>	<i>medū</i>
N.pl.	<i>t'urguues</i>	<i>meduues</i>
A.pl.	<i>t'urguns</i>	<i>meduns</i>
G.pl.	<i>t'urguōn</i>	<i>meduōn</i>
D.pl.	<i>t'urgumas</i>	<i>med'umas</i>
I.pl.	<i>t'urgumīs</i>	<i>med'umīs</i>
L.pl.	<i>t'urgusu</i>	<i>med'usu</i>

I konsonantstammerne er der i mange af formerne – ofte i historisk tid – sket udskiftning af den oprindelige konsonantiske endelse med en endelse fra ét af de produktive paradigmer, især *i*-stammernes. Det er derfor ikke i samme grad som ved *o*-, *ā*-, *i*- og *u*-stammerne muligt at rekonstruere de urbaltiske forhold. Dog kan det med temmelig stor sikkerhed antages at ord med akut rodbetoning i moderne litauisk og langtone i lettisk (fx lit. *mótė*, lett. *māte*) har haft fast rodbetoning i hele paradigmet. I det mobile paradigme er følgende former nogenlunde sikre for urbaltisk: N.sg. **dukt'ē*, A.sg. **dukt'erin*, G.sg. **dukt'er's*, D.sg. **dukt'erei*, N.pl. **dukt'eres*, A.pl. **dukt'erins*, G.pl. **dukt'erōn*.

Hvad angår problematikken omkring korrespondenserne mellem de indoeuropæiske og baltiske accentparadigmer, står det efter Illič–Svityč' bog fra 1963 klart at Saussure havde ret i sin antagelse: indoeuropæiske rodbetonede paradigmer forblev rodbetonede i baltisk, og tematisk accentuerede paradigmer (hos Illič–Svityč: „mobile-oxytone AP”) gav baltiske mobile paradigmer. Illič–Svityč nøjes ikke blot med at postulere sin hypotese uunderbygget, men fremsætter en undersøgelse af en række leksemers historie fra indoeuropæisk til baltisk og slavisk. Spørgsmålet om hvordan accentkurverne i de baltiske mobile paradigmer kan være opstået af tematisk betonedede paradigmer, vil blive behandlet i § 4.1.3.3.

4.1.2.2. Verber

I min behandling af det urbaltiske verbalsystem vil jeg udelade præteritum eftersom de litauiske alternationer er for fåtallige (og derudover sandsynligvis sekundære¹¹⁴) til at man

¹¹⁴ Stang 1966a: 459.

kan drage sikre konklusioner heraf. I lettisk gør initialbetoningen og det forhold at accentueringen i rodstavelsen af et verbs præsens og præteritum er identisk, at vi heller ikke her oplyses meget om den urbaltiske situation. Endelig er der i oldprøjsisk for få overleverede præterita til at man kan opstille et system.

I præsens ser det ud til at man i både litauisk, lettisk og oldprøjsisk kan dele verberne op i to typer: fast rodbetonede (i det følgende ap. I) og mobilt betonedede (ap. II)¹¹⁵.

I litauisk kommer – når man ser bort fra de senere virkninger af Saussures lov – dikotomien til udtryk på to måder: ved verber med ap. II finder vi i præfigerede former accent på præfikset (fx prs. 3.sg. *nėveda*) og mobil accentuering i præsens participium aktiv (m.N.sg. *vedās*, A.sg. *vėdanti*). Derimod har verber med ap. I konstant rodbetoning (prs. 3.sg. *nešaukia*, prs. ptc. akt. m.N.sg. *šaukiaš, šaukianti*)¹¹⁶. I hele præsens af verber med mono- eller disyllabisk stamme finder vi i begge paradigmer konstant rodbetoning.

I lettisk er det – som også i det nominale system – kun verber med urbaltisk lang (dvs. akut) rodstavelse der viser forskellen på de to accentparadigmer. Her har verber med ap. I langtone (fx prs. 1.sg. *nāku*) mens verber der tilhører ap. II har stødtone (fx *bēgu*). Om selve kurverne i de mobile paradigmer kan der ud fra lettisk i sagens natur ikke siges noget bortset fra at formerne med stød forudsætter at rodstavelsen i i hvert fald en del ordformer må have været ubetonet. Sandsynligvis har der som i nominerne også i verberne i urbaltisk været et spil mellem recessivt og tematisk betonedede ordformer. Desuden er rodtonen i lettisk som nævnt stort set altid den samme i alle former af verbet – hvis der har været forskellige accentueringer i præsens og præteritum, ville vi altså på grund af generaliseringen af én tone ikke kunne se det.

Oldprøjsisk skelner tilsyneladende mellem præsentia med konstant rodbetoning (fx prs. 3.sg. *senrīnka*, *līse* (trykfejl for *-a*¹¹⁷)) og præsentia med tematisk betoning (fx prs. 2.sg. *gīwasi*)¹¹⁸.

¹¹⁵ Bemærk at mit ap. I svarer til Stangs „Typus 2”, og mit ap. II svarer til hans „Typus 1”.

¹¹⁶ Konstant rodbetoning i participiet er i dag kun bevaret i dialekter, se Stang 1966a: 449.

¹¹⁷ Se Stang 1966a: 453.

¹¹⁸ Ifølge Stang udtalt [*gīwasi*] (Stang 1966a: 452).

Stang når for den urbaltiske præsens frem til følgende fordeling¹¹⁹:

Ap. I (rodbetonet)	en del <i>e/o</i> -stammer med <i>iR</i> , <i>uR</i> eller <i>aR</i> i roden visse <i>je/o</i> -stammer alle <i>sta</i> - og <i>na</i> -stammer nasalinfigerede stammer visse <i>i</i> -stammer visse atematiske stammer alle <i>ā</i> -stammer
Ap. II (mobilt)	de fleste <i>e/o</i> -stammer visse <i>je/o</i> -stammer visse <i>i</i> -stammer visse atematiske stammer

Ud fra vores viden om det indoeuropæiske verbalsystem er det vanskeligt at få øje på en sammenhæng mellem fordelingen af verberne i de indoeuropæiske og de urbaltiske accentparadigmer. Ved de rent tematiske verber med gammelt nultrin i roden har vi i indoeuropæisk tematisk betoning (*tudáti*-typen, ie. **(s)tud-é-ti*) mens vi ved verber med *e*-trin finder rodbetoning (*bhárati*-typen, ie. **b^hér-e-ti*). Hvis udviklingen af verbernes accentuering skulle være parallel med den i nominerne, ville vi altså i baltisk have mobil accentuering ved verber med nultrin i roden og rodbetoning ved verber med fuldtrin i roden. Når vi finder det modsatte forhold, må det skyldes at der i baltisk har fundet en sekundær omfordeling af accentparadigmerne sted.

Man kunne antage at der slet ikke var nogen sammenhæng mellem de baltiske verbale accentparadigmer og de to indoeuropæiske accentueringstyper, og at todelingen af verberne var opstået uafhængigt af todelingen af substantiverne. Det er dog ikke til at få øje på en mekanisme internt i baltisk der ville føre til skabelsen af en modsætning mellem to verbale accentueringstyper. Dermed synes det altså mest sandsynligt at i hvert fald selve den accentologiske todeling af verbalsystemet (rodbetonede over for mobilt betonede verber) har samme udgangspunkt som todelingen af substantiverne.

Mens jeg er enig med Stang i at accentkurven i den litauiske præsens af de mobile verber – der jo dog ikke kan kaldes en kurve, men er en lige linje (1.sg. *áugu*, 2.sg. *áugi*, 3.sg.pl. *áuga*, 1.pl. *áugame*, 2.pl. *áugate*) – må være sekundær¹²⁰, afviger min opfattelse af tingenes oprindelige tilstand fra hans. Stang har en morfofonemisk tilgang: vedisk viser i de atematiske verber at singularis var initialt betonet og dualis og pluralis finalt betonet,

¹¹⁹ Stang 1966a: 474-478.

¹²⁰ Stang 1966a: 451.

og efter Stangs mening har forholdene i de tematiske verber i både indoeuropæisk og baltisk været de samme, fx forlit. 1.sg. **vēduo*, 2.sg. **vēdie*, 3.sg.pl. **vēda*, 1.pl. **vedamé*, 2.pl. **vedaté*, uafhængigt af endelsernes udseende. Derimod vil det af nærværende fremstilling fremgå at jeg forstår den baltiske (og slaviske) mobilitet som resultat af en lydlov. Ifølge denne lydlov – som først og fremmest er opstillet på grundlag af nominernes mobilitet, se § 4.1.3.3 – forventes der i 1.sg. og 1.2.pl. af de tematiske verber tematisk betoning i urbaltisk (den uklare endelse i 2.sg. må vi lade ude af betragtning). I 3.sg. vil den lydrette accentuering – hvis det er rigtigt at den synkront endelsesløse form går tilbage til den indoeuropæiske temavokal plus den aktive sekundærendelse **-t*¹²¹ – være den foreliggende recessive accentuering (*vēda*, *priveda*). Det er ikke umuligt at accentueringen fra 3.sg. (og senere 3.pl.) af de tematiske verber (og muligvis visse former af de atematiske verber) har spredt sig til resten af paradigmet i litauisk.

I oldprojsisk har vi som sagt tilsyneladende tematisk accentuering i præsens af mobile verber¹²². En sådan accentuering er ifølge den nævnte lydlov forventet i 1.sg. og 1.2.pl. og kan herfra have spredt sig til 3.sg.pl. Det oldprojsiske materiale er dog som sædvanlig karakteriseret af en betydelig grad af usikkerhed, men det er i hvert fald interessant at notere sig at den litauiske accentuering ikke nødvendigvis repræsenterer de urbaltiske forhold.

Med hensyn til accentueringen af infinitiv i baltisk – hvor lettisk kan skelne mellem oprindelig (urbaltisk) rodbetoning og „ikkerodbetoning” (dvs. tematisk eller recessiv betoning) – se § 4.1.3.2 om Hirts lov.

4.1.3. Baltiske innovationer i forhold til indoeuropæisk

4.1.3.1. Winters lov

Før Werner Winters opdagelse af denne lydlov¹²³ regnedes mange ord med lang vokal i baltisk og slavisk over for kort vokal i andre indoeuropæiske sprog for morfologiske omdannelser. Skønt loven ikke er direkte accentologisk, har den dog konsekvenser for de baltiske og slaviske prosodiske systemer. Som resultat af Winters lov opstår nemlig en del lange vokaler der ikke via Hirts lov tiltrækker accenten og altså kan optræde i ubetonet stilling.

Af denne grund behandles loven i nærværende fremstilling. Winters egen formulering lyder:

¹²¹ Stang 1966a: 410.

¹²² Stang 1966a: 452-453.

¹²³ Winter 1978.

In Baltic and Slavic languages, the Proto-Indo-European sequence of short vowel plus voiced stop was reflected by lengthened vowel plus voiced stop, while short vowel plus aspirate developed into short vowel plus voiced stop¹²⁴

Eksempler på baltisk forlængelse via Winters lov, altså udvikling af kort vokal til lang vokal før indoeuropæiske stemte uaspirerede klusiler, er:

lit.	lett.	urbalt.	ie.	andre ie. sprog
<i>ėsti ėdu</i>	<i>ėst, ėdu</i>	* <i>ēd-</i>	* <i>h₁ed-</i>	ved. <i>ádmi</i> , lat. <i>edō</i>
<i>sėdėti</i>	<i>sėdėt</i>	* <i>sēdē-</i>	* <i>sed-eh₁-</i>	lat. <i>sedeō</i>
<i>núogas</i> (3)	<i>nuógs</i>	* <i>₁nōgas</i>	* <i>nog^m-ó-s</i>	jf. got. <i>naqaps</i>

Heroverfor står en del ord uden forlængelse. I disse ord fulgtes vokalen, som vist af Winter, af en stemt aspireret eller ustemt klusil. Efter forlængelsen faldt de aspirerede og uaspirerede stemte klusiler i både baltisk og slavisk som bekendt sammen i stemte uaspirerede klusiler, og dermed er den lange vokal i visse rødder synkront uforklarlig. Eksempler på bevaret kort vokal før stemte aspirerede og ustemte klusiler er:

lit.	lett.	urbalt.	ie.	andre ie. sprog
<i>medūs</i> (4)	<i>medus</i>	* <i>₁medus</i>	* <i>méd^h-u</i>	ved. <i>mádhu</i> , gr. <i>μέθυ</i>
<i>vėsti vedū</i>	<i>vest vedu</i>	* <i>ued-</i>	* <i>ued^h-</i>	lat. <i>vehō</i> , got. <i>ga-widan</i>
<i>vėžti vėžū</i>	<i>vezums</i>	* <i>uež-</i>	* <i>ueg^h-</i>	ved. <i>váhati</i>
<i>akūs</i> (4)	<i>acs</i>	* <i>₁akis</i>	* <i>h₃ok^m-</i>	gr. <i>όσσε</i>
<i>tākās</i> (4)	<i>taks</i>	* <i>₁takas</i>	* <i>tok^m-ó-s</i>	av. <i>taka-</i> (m.)
<i>katrās</i>	<i>katrs</i>	* <i>katras</i>	* <i>k^mó-ter-o-</i>	gr. <i>πότερος</i> , got. <i>hvaþar</i>

Det er ikke alle der accepterer Winters lov. L.G. Gercenberg gennemgår de baltiske og slaviske rødder der tilsyneladende har vokalforlængelse, og eftersom der til mange af disse ord faktisk findes korrespondenser med lang vokal i andre sprog, når han frem til den konklusion, „что приведенный В. Винтером этимологический материал не подтверждает его гипотезы” [„at det af W. Winter fremførte etymologiske materiale ikke bekræfter hans hypotese”]¹²⁵.

I virkeligheden udgøres argumenter mod Winters lov kun af tilfælde hvor vi *ikke* har forlængelse foran stemte uaspirerede klusiler. Winter gør selv opmærksom netop på sådanne modeksempler, i baltisk fx lit. *pādas* (2), lett. *pads* (der normalt føres tilbage til ie. **pód-o-m*, jf. ved. *pát*, G.sg. *padáh*; gr. *πούς*, G.sg. *ποδός*) og lit. *sėgti*, prs. 3.sg. *sėga* (< ie. **seg-* > ved. *sájati*)¹²⁶. Et forslag til hvordan Winters lov har været begrænset, er givet af

¹²⁴ Winter 1978: 439.

¹²⁵ Gercenberg 1981: 129-140; også Schmid 1986 afviser Winters lov; derimod tages loven i for-svar af Poljakov 1995: 70-78.

¹²⁶ Winter 1978: 439-444.

Toshihiro Shintani der mener at det kun var førbaltoslaviske ubetonede (eller eventuelt prætoniske) vokaler og diftonger der forlængedes (derfor mangler forlængelsen i det ovennævnte lit. prs. 3.sg. *sẽga*)¹²⁷. Rasmussen bygger videre på Shintanis undersøgelse og præciserer at det netop er i umiddelbart prætoniske stavelser der kan ske forlængelse. Dette vises af den manglende længde i lit. *mādaras* (3) < ie. **mad-eró-s*, jf. lat. *mado*¹²⁸.

For at forklare tilfælde som lit. *ugnīs* uden forlængelse på trods af den stemte uaspirerede klusil der vises af ved. *agnih*, ansætter Rasmussen – efter et lignende forslag af Kortlandt – den yderligere konditionering at Winters lov ikke virker hvis den stemte klusil følges af en sonant¹²⁹. Stort set hele det baltiske materiale ser ud til at blive forklaret hvis man antager Shintani-Rasmussens formulering: en kort vokal forlænges i førbaltoslavisk hvis den står i prætonisk stilling og følges af en stemt uaspireret klusil, også i sekvensen *VRD*, men ikke i sekvensen *V(R)DR*.

En alternativ forklaring på undtagelserne til Winters lov gives af Ranko Matasović. Forlængelsen har ifølge ham kun fundet sted hvis den korte vokal eller diftong i baltoslavisk stod i lukket stavelse – derfor er der forlængelse i oldlit. prs. 1.sg. *bēgmi* (→ lit. *bėgu*) < ie. **b^hég^w-mi*, men ikke i det oprindeligt tematiske *segū* < ie. **ség-ō* > ved. (*ā*-)*sájati*)¹³⁰. Med en sådan formulering mener Matasović at man også kan forklare den korte vokal i det nævnte lit. *ugnīs*. Stavelsesgrænsen har her ligget før *g*, vokalen har altså stået i åben stavelse, og udeblivelsen af forlængelse er lydret¹³¹. Også Matasović' hypotese om at der kun sker forlængelse i lukket stavelse, ser ud til at forklare størstedelen af det baltiske materiale.

Det kan altså konstateres at for så vidt angår det baltiske materiale, kræver Winters lov en præcisering i forhold til den oprindelige formulering. Det ser ikke ud til at kunne afgøres hvilken af de to nye formuleringer af Winters lov, Shintani-Rasmussens eller Matasović', der er rigtig.

I den relative kronologi kan Winterforlængelsen ikke placeres i forhold til Hirts lov og erstatningsforlængelsen ved bortfald af **ə* (en anden kilde til prætoniske lange stavelser). Hvis man accepterer Matasović' udlægning, kan Winters lov heller ikke bestemmes i forhold til mobilitetens opståen, men hvis man accepterer Shintani-Rasmussens udlægning, står det klart at loven må ligge før mobilitetens opståen. Hvis Winters lov først

¹²⁷ Shintani 1985.

¹²⁸ Rasmussen 1992b.

¹²⁹ Kortlandt 1979: 60-61; Rasmussen 1992b: 531, 537.

¹³⁰ Matasović 1995 og med ham LIV: 53.

¹³¹ Matasović 1995: 69. Dog må Matasović på grund af eksempler som oldpr. *nognan* (< ie. **nog^w-no-*) – hvor der er forlængelse, og stavelsesgrænsen altså har ligget efter *g* – lade fastsættelsen af stavelsesgrænsen i tidligt baltoslavisk underligge „some sort of uncertainty”. Under alle omstændigheder ser lit. *ugnīs* og oldpr. *nognan* ud til at modsige hinanden.

havde virket *efter* mobilitetens opståen, ville der ikke være forlængelser i de former i de mobile paradigmer der havde recessiv accentuering, og vi ville forvente en urbaltisk alternation lang og kort rodvokal, altså mellem fx m.N.sg. †*nagas* og f.N.sg. **nōg'ā*. De urbaltiske recessivt betonedede former må altså ifølge Shintani-Rasmussen endnu have været tematisk betonedede da Winters lov virkede.

4.1.3.2. Hirts lov

Bredt formuleret som en accenttilbagetrækning fra en betonet stavelse til en umiddelbart forudgående „lang” stavelse ser denne lydlov ud til at blive accepteret for både baltisk og slavisk af en del forskere af forskellig observans (fx Pedersen, Mikkola, Lehr-Splawiński, Dybo, Illič-Svityč, Garde, Kortlandt, Rasmussen og andre¹³²). Lydloven dækker over en del ord med akut rodbetoning hvis kognater i vedisk, græsk og germansk har tematisk betoning.

Ikke alle accepterer loven. Meillet afviser – på grund af at „les exemples de cas où, en lituanien, une tranche rude n’attire pas l’accent d’une tranche brève ou douce suivante sont innombrables” – at den i det hele taget skulle have virket¹³³. Også Wijk tvivler stærkt på lovens gyldighed – i hvert fald lader den sig ikke med sikkerhed verificere. Han kommer frem til at hvis accentueringer som i lit. *vyras* og lett. *pišs* skal være lydrette korrespondenser til ved. *vīrah* og *pūrñáh*, „so werden wir eine unter gewissen nicht näher feststellbaren Bedingungen eingetretene Akzentzurückziehung annehmen müssen”, men der kan også blot være tale om indoeuropæiske accentueringsvarianter¹³⁴.

Især i den ældre forskning er der uenighed om hvorvidt den oprindeligt betonedede stavelses prosodi har betydning for loven – for eksempel mener Pedersen at i baltoslavisk „eine gestossene silbe gibt ihren akzent an eine unmittelbar vorhergehende gestossene silbe ab”¹³⁵, dvs. efter hans mening skyldes tilbagetrækningen i lit. f.I.sg. *gálva* og A.pl. *gálvas* en accenttilbagetrækning på grund af de to efter hinanden følgende akutte stavelser. I den nyere forskning tilskrives en sådan accentalternation dog den generelle mobilitet i baltisk og slavisk, der i øvrigt ikke direkte synes at hænge sammen med stavelsesintonationer (se §§ 4.1.3.3 og 5.3.3), og den oprindeligt betonedede stavelse ser altså ikke ud til at have indflydelse på om Hirts lov udløses eller ej.

Forskerne er heller ikke enige om hvad det er ved den første stavelse der gør at denne tiltrækker accenten. Hirt er af den mening at „die ursprünglichen idg. Längen, denen im Lit. langer stossend betonter Vokal entspricht, ziehen den Ton von der folgenden Silbe

¹³² Se Collinge 1985: 81-83 for referencer; jf. også Meillet 1914: 67-70 og Wijk 1923a: 86-94 for en gennemgang af den ældre forskning.

¹³³ Meillet 1914: 69, jf. Wijk 1923a: 92.

¹³⁴ Wijk 1923a: 92-93.

¹³⁵ Pedersen 1905: 333.

auf sich”¹³⁶. En sådan accenttilbagetrækning skulle være sket i „urslavisch-litauisch” før bortfald af interkonsonantisk *ǰ¹³⁷. Dette er også Illič-Svityč’ standpunkt. Han antager ligesom Hirt at loven har virket i både baltisk og slavisk, og formulerer den som „a retraction of accent to roots containing a long nonapophonic syllabic element”¹³⁸. Med „long nonapophonic syllabic element” menes strukturerne *Vh, *R_h, men ikke *V, *R_oC. Med andre ord mener Illič-Svityč’ – selv om dette ikke kommer eksplicit til udtryk i hans bog fra 1963 – at der kun sker tilbagetrækning til stavelser der indeholder konsonantiske laryngaler¹³⁹. Rasmussens gennemgang af materialet synes at underbygge denne formulering. Eksempelvis fremviser følgende ord med konsonantisk laryngal rodbetoning i baltisk over for tematisk betoning i indoeuropæisk¹⁴⁰:

lit.	lett.	urbalt.	ie.	andre ie. sprog
–	<i>grīva</i>	*gr ^l ūā	*g ^w rih ₃ u-áh ₂	ved. <i>grīwá</i>
<i>vīras</i> (1)	<i>vīrs</i>	*u ^l īras	*u ^h ih-ró-s	ved. <i>vīráh</i>
<i>dūmai</i> (1)	<i>dūmi</i>	*d ^l ūmas	*d ^h uh-mó-s	ved. <i>dhūmáh</i> , gr. θῦμός
<i>ilgas</i> (1)	<i>ilgs</i>	*ilgas	*dlhg ^h -ó-s	ved. <i>dīrgháh</i> , gr. δολιχός
<i>pīlnas</i> (1)	<i>pīlns</i>	*p ^l īlnas	*p ^h l ₁ -nó-s	ved. <i>pūrṇáh</i>

Derimod reflekteres indoeuropæisk tematisk accentuerede ord med urbaltisk lang rodstavelse som mobilt betonede ord hvis længden i rodstavelsen er opstået som følge af aflyd, Winters lov eller bortfald af vokalisk laryngal¹⁴¹:

lit.	lett.	urbalt.	ie.	andre ie. sprog
<i>žvėris</i> (3)	<i>zvėrs</i>	* _l žuēr-	*g ^h uēr-	gr. θήρ
<i>niúogas</i> (3)	<i>niúogs</i>	* _l nōgas	*nog ^w -ó-s	jf. got. <i>naqafs</i>
<i>jáunas</i> (3)	<i>jaúns</i>	* _l iēunas	„*h ₂ ieua ₃ n-ó-s” ¹⁴²	jf. ved. <i>yúnā</i> , lat. <i>juvenis</i>

Når man altså skelner mellem på den ene side stavelser med vokal eller sonant efterfulgt af konsonantisk laryngal (stavelser der udløser Hirts lov) og på den anden side stavelser med oprindelig lang vokal betinget af aflydsforhold, Winters lov eller tab af vokalisk *ǰ efter sonant (stavelser der ikke udløser Hirts lov), hviler Hirts lov på et sikkert grundlag i baltisk.

¹³⁶ Hirt 1899: 54; jf. Hirt 1929: 165-170.

¹³⁷ Hirt 1899: 55.

¹³⁸ Illič-Svityč 1963: 61-64, 138-139.

¹³⁹ Se Rasmussen 1985: 171.

¹⁴⁰ Rasmussen 1985: 172.

¹⁴¹ Rasmussen 1985: 175-176. For en analyse af det gamle rodnavn der lever videre i lit. *žvėris* og lett. *zvėrs*, se Larsson 1999: 62-64.

¹⁴² Se Rasmussen 1985: 177-178.

Som det fremgår af Rasmussens artikel om Hirts lov, underbygger accentueringen af lettiske infinitiver til laryngalholdige rødder den hypotese at Hirts lov udløses af konsonantiske, men ikke af vokaliske laryngaler¹⁴³. I de tilfælde hvor laryngalen har været vokalisk, har rodvokalen stødtone. Dette viser at rodvokalen har været ubetonet i urbaltisk: Hirts lov har ikke virket. Derimod har de infinitiver hvor en rodudlydende laryngal har været konsonantisk, langtone – dette viser tilbage til urbaltisk rodbetoning, som kun kan være forårsaget af Hirts lov.

rodstruktur	infinitiv
<i>eRə</i>	<i>dzeĩt</i> (< ie. * <i>g^werə₃-t-ĩ</i>) <i>ceĩt</i> (< ie. * <i>kelə₃-t-ĩ</i>)
<i>Rh</i>	<i>škeĩt</i> (< ie. * <i>sk₂lh₁-t-ĩ</i>) <i>dziĩtiēs</i> (< ie. * <i>g^wrh-t-ĩ</i>)
<i>eh</i>	<i>duōt</i> (< ie. * <i>doh₃-t-ĩ</i>) <i>pūit</i> (< ie. * <i>puh-t-ĩ</i>)
<i>oRh</i>	<i>kaĩt</i> (< ie. * <i>k₂-kolh-t-ĩ</i>) <i>bāit</i> (< ie. * <i>b^hr-b^horh-t-ĩ</i>)

Umiddelbart ser formerne med *o*-vokalisme og konsonantisk laryngal ud til at stride imod de indoeuropæiske fonotaktiske regler – en interkonsonantisk laryngal ville forventes at være vokaliseret. Dog kan det ses af former som ved. intens. prs. 1.sg. *carkarmi* (< ie. **ker-korh-*), intens. ipv. 3.sg. *marmartu* (< ie. **mel-molh₂-*) at laryngalen i disse reduplicerede dannelser faktisk var konsonantisk. I baltisk forblev, som vi kan se af de lettiske infinitiver, laryngalen konsonantisk, også efter afredupliceringen af intensiverne¹⁴⁴.

Hvad angår den kronologiske bestemmelse af Hirts lov i forhold til andre processer, kan det konstateres at den må have virket på et tidspunkt hvor gamle lange vokaler som i forstadiet til lit. *žvėris* endnu var forskellige fra sekvenser af vokal eller stavelsesdannende sonant umiddelbart efterfulgt af en konsonantisk laryngal. Da Hirts lov virkede, eksisterede de konsonantiske laryngaler altså endnu, enten som selvstændige konsonantfonemer eller som prosodiske træk ved visse stavelser der gjorde at disse adskilte sig fra andre lange stavelser, herunder stavelser der indeholdt en vokalisk laryngal. Desuden må Hirts lov have virket før mobilitetens opståen. I modsat fald ville vi forvente et urbaltisk paradigme hvor rodbetonede former (opstået ved Hirts lov, fx f.N.sg. **gr^lūā*) alternerede med recessivt betonedede former (uden Hirts lov, fx A.sg. †*grūān*). Dette paradigme ville give lett. *grīva*, †*grīvu* osv., men der er intet i lettisk der tyder på eksistensen af et sådant paradigme. Om Hirts lov ligger før eller efter Winters

¹⁴³ Se Rasmussen 1985: 184-196; Dybo 1981: 249-251.

¹⁴⁴ Efter Rasmussen 1985: 190.

lov og erstatningsforlængelsen ved **ə*-bortfald, er ikke til at sige eftersom de således forlængede vokaler blot faldt sammen med de oprindeligt lange vokaler, der jo ikke interfererede med Hirts lov¹⁴⁵.

Da ingen af de baltiske sprog med hensyn til accentueringen skelner mellem ord med oprindelig rodbetoning og ord der først fik rodbetoning som følge af Hirts lov (begge typer har ap. 1 i litauisk, langtone i lettisk og akut rodbetoning i oldprøjsisk), er loven uden tvivl urbaltisk. Ud over de ovenfor anførte eksempler for litauisk og lettisk kan nævnes oldpr. m.N.sg. *wijrs*, N.pl. *wijrai* (< urbalt. **uīras* < ie. **uīh-ró-s*)¹⁴⁶.

4.1.3.3. Mobilitet

Som det kan ses af de i §§ 4.1.2.1 og 4.1.2.2 anførte paradigmer, fremviser de urbaltiske mobile paradigmer temmelig komplicerede accentalternationer. Desuden kan man konstatere at der er en forholdsvis stor lighed mellem accentkurverne i *ā*, *i*- og *u*-stammerne hvilket kunne lede tanken hen på en formodning om at der muligvis har fundet en analogisk „oprydning” sted i litauisk eller eventuelt allerede i urbaltisk. I de mobile paradigmer antager man normalt at det er rodbetonede former (fx f.A.sg. **g'āluān*) der alternerer med finalt betonede former (fx f.N.sg. **gālu'ā*, *i*-st. I.sg. **uīltim'i*). Jeg har dog en anderledes opfattelse af begge accentueringsvarianter. Som også Dybo og Garde anser jeg de „rodbetonede” former for i urbaltisk at have været recessivt betonede, altså fonologisk ubetonede. Dette forhold antydes først og fremmest af den lettiske stødtone (se § 4.3.5), men også af visse forhold i oldprøjsisk (se § 4.4). Med hensyn til de „finalt” betonede former viser vedisk og græsk at både *o*-, *ā*-, *i*- og *u*-stammerne i indoeuropæisk har haft enten fast rodbetoning eller fast tematisk betoning. Der er ingen grund til at antage at ikke også baltisk fører dette princip videre, og de „oxytone” former i det mobile paradigme har efter min mening i urbaltisk været tematisk betonede. Litauiske former som *i*-st. I.sg. *viltimì*, I.pl. *viltimìs*, adv. L.pl. *akisù*; *u*-st. I.sg. *medumì*, I.pl. *medumìs* kommer via Saussures lov (som vil blive behandlet i § 4.2.2) af urbalt. **uīlt'imi*, **uīlt'imìs*, **ak'isù*; **med'umi*, **med'umìs*. I *ā*-stammernes I.pl. *galvomìs*, dial. L.pl. *šakāsù* er den finale accentuering muligvis lydret (se fornævnte §), eller også er den analogisk efter *i*- og *u*-stammernes accentuering¹⁴⁷. Under alle omstændigheder går den finale accentuering også her tilbage til tematisk betoning.

Hvis man analyserer de litauiske accentkurver nærmere, kan man se at ordformer med endelser der indeholder to stavelser – som fx f.D.pl. *galvóms*, I.pl. *galvomìs*, L.pl. *galvosè*, *i*-st. I.pl. *viltimìs*, adv. L.pl. *akisù* osv. – kun sjældent har recessiv betoning.

¹⁴⁵ Således også fx Shintani 1985: 292-293.

¹⁴⁶ Se også Illič-Svityč 1963: 71.

¹⁴⁷ Endzelīns 1938: 325 gør opmærksom på litauiske dialektformer som „*mergomis* mit betontem -*o*”. Disse former kan have bevaret den oprindelige accentuering.

Det forekommer ved første øjekast vanskeligt at finde et system i stavelser med lang monoftong. Ud fra et synkront synspunkt er det ikke til at forklare hvorfor fx den litauiske f.G.sg. *galvõs* er tematisk betonet mens f.N.pl. *gálvos* er rodbetonet. Det samme gælder den tematiske betoning i f.N.sg. *galvà* over for rodbetoningen i m.G.sg. *làngo*. Hvis man rekonstruerer lidt længere tilbage, viser det sig dog at disse endelser i forbaltisk har haft forskellige strukturer. Som nævnt ovenfor i § 2.3.1, forventes den indoeuropæiske endelse for f.G.sg. at have været *-s. Hvis dette er tilfældet, går den litauiske endelse for f.N.sg. -õs tilbage til ie. *-ah₂-s. Heroverfor står N.pl. hvis endelse har stået i fuldtrin i indoeuropæisk, altså *-ah₂-as, der giver rodbetoning i litauisk. Parallelt går endelsen i lit. f.N.sg. *galvà* tilbage til ie. *-ah₂ hvorimod endelsen i m.G.sg. *làngo* kan føres tilbage til den indoeuropæiske disyllabiske endelse for Ab.sg. *-o-at. Således kunne det tænkes at monosyllabiske laryngalholdige endelser har beholdt accenten mens endelser der indeholdt hiatforbindelser eller intervokaliske laryngaler, har givet recessiv betoning. Problematisk er i så fald m.I.sg. *làngu* < ie. *-o-h₁, hvor rodbetoningen dog kan være analogisk efter resten af maskulinum singularis, der jo er rodbetonet.

Ved endelser der udgøres af korte diftonger med sonantisk sidste del, ser de få eksempler – der alle ender på -n(s) – ud til at være rodbetonede, fx *o-*, *i-* og *u-*stammernes A.sg. *lànga*, *vilti*, *mêdu* og A.pl. *làngus*, *viltis*, *súnus*. Ved korte *i-* og *u-*diftonger er billedet mindre klart. I m.L.sg. gør den litauiske udvidelse af urbalt. *-ai med en postposition at vi ikke med sikkerhed kan bestemme betoningen – adverbialiserede dannelser har både rod- og final betoning, fx *namie* til *nãmas* (4) over for dial. *vãkarie* til *vãkaras* (3)¹⁴⁸. I m.N.pl. finder vi tematisk betoning i litauisk (fx *làngaĩ*), men dels er endelsen -ai af noget usikker herkomst¹⁴⁹, dels har vi i alle tilfælde med en sekundær endelse at gøre (nemlig det pronominalt *-oi for det substantiviske *-o-es, se § 2.3.2). I *i-* og *u-*stammerne har vi tematisk betoning i G.sg., henholdsvis *viltiës* og *medaĩs* (< ie. *-ejs, *-eys) – til gengæld er D.sg. af *i-*stammerne rodbetonet, fx *viltie*. I lyset af dativens betoning og parallelliteten med *Vn*-forbindelser må det som udgangspunkt være mere sandsynligt at alle ordformer hvis endelser indeholdt korte diftonger, var recessivt accentuerede. I G.sg. *viltiës* og *medaĩs* kan den tematiske betoning meget vel være overtaget fra f.G.sg. *galvõs*.

Endelser med oprindelig (dvs. indoeuropæisk) lang diftong ser ud til at have baltisk tematisk betoning i det mobile paradigme. Denne ses direkte i m.I.pl. *làngaĩs* (sandsynligvis af ie. *-õĩs) og i G.pl. af *i-* og *u-*stammerne (der går tilbage til ie. *-ĩ-õm, *-u-õm). Den tematiske betoning ses indirekte i *i-* og *u-*stammernes L.sg., fx *viltyjè* og *medujè*, hvis

¹⁴⁸ Stang 1966a: 298.

¹⁴⁹ Se Stang 1966a: 66-68 med bibliografiske henvisninger. Dybo kalder endelsen „загадочная в акцентологическом отношении” [„accentologisk set gådefuld”] (Dybo 1981: 30).

grundsubstans går tilbage til ie. $*-ēj$, $*,-ēj$ ¹⁵⁰. Derimod finder vi gennemgående recessiv betoning i ordformer hvis endelse har indeholdt en lang diftong der er opstået af forbaltiske hiatiske forbindelser, fx urbalt. f.A.sg. $*gāluān$, D.sg. $*gāluāi$, m.D.sg. $*lāngōi$ osv. Det er uvist om endelsen i G.sg. af de indoeuropæiske *o*-stammer har været $*-ōm$ eller $*-o-ōm$ – og om vi således skulle forvente tematisk eller recessiv accentuering i baltisk – men det står klart at vi i \bar{a} -stammerne ud fra ie. $*-ah_2-ōm$ måtte forvente recessiv betoning. Det må skyldes indflydelse fra *i*-, *u*- og konsonantstammernes (og altså måske også *o*-stammernes) G.pl. at vi også i \bar{a} -stammerne finder tematisk betoning.

Korte monoftonger ser umiddelbart ud til at have tematisk betoning, fx i N.sg. af *i*- og *u*-stammerne, *viltis*, *medūs*. I m.N.sg. er accenten enten (ved substantiver) på roden, fx *lāngas*, eller (ved bestemte adjektiver) tematisk, fx *gerāsīs*. Ved konsonantstammerne er G.sg. og N.pl. kun adskilt ved accentstedet – førstnævnte form er finalt betonet (fx *šūnīs* < $*šūnēs$), sidstnævnte rodbetonet (fx *šūnes*). Eftersom N.pl. må antages at have været rodbetonet i indoeuropæisk, kan der dog ses bort fra denne form. En kvantitativ evaluering af disse former peger på tematisk betoning som det lydrette resultat, og man har da også opstillet en lydlov, Nieminens lov, til at forklare tilfælde som *lāngas*¹⁵¹. Dog er, som det fremgår af Derksens fremstilling af den relative kronologi, denne lydlov langt fra uproblematisk. Det er efter min mening ikke umuligt at *lāngas* har den lydrette accentuering, og at m.N.sg. i urbaltisk altså havde recessiv betoning. Det er i den forbindelse værd at bemærke at singularis af de litauiske *o*-stammer har bevaret en vis autonomi i forhold til \bar{a} -, *i*-, *u*- og konsonantstammerne hvis accentkurver er påfaldende ens. Dette tyder på at der i *o*-stammerne kun har været en ringe grad af analogisk interferens med de andre stammer, og den afvigende accentuering i *lāngas* (over for *galvā*, *viltis*, *medūs*, *duktē*) har altså gode chancer for at være gammel.

Hvad angår N.sg. af *i*- og *u*-stammerne, fx *viltis*, *medūs*, mener jeg at endebetoningen her er udløst af Saussures lov i ord med ikkeakut rodstavelse, og at den herfra har spredt sig til ord med akut rod hvorefter den er blevet opfattet som hørende til det mobile paradigme. Den tematiske betoning hører altså her ikke hjemme i det mobile paradigme. Den tematiske accentuering i G.sg. af konsonantstammerne, fx *šūnīs*, er analogisk efter G.sg. af \bar{a} -stammerne, *galvōs*. Desuden er det muligt at endelsen i de tematiske verbers prs. 3.sg.pl. kommer af $*-o-l$ (← ie. $*-e-t$, egentlig injunktiv aktiv 3.sg.). Former med denne endelse (fx *priveda*) kunne da have været udgangspunkt for udbredelsen af recessiv betoning i alle former af de mobile verber.

¹⁵⁰ Efter Rasmussen 1979: 33. Den baltiske (og slaviske) endelse i L.sg. $*-ēj$ er – som også i indoiransk – modelleret efter *i*-stammernes $*-ēj$ (< forie. $*-eji$).

¹⁵¹ Se Stang 1966a: 171, 297; 1966b: 115-117; Derksen 1996: 28, 101-103.

Når vi tager i betragtning at de mobile paradigmer er opstået ud fra indoeuropæiske tematisk betonedede paradigmer, og arbejder ud fra et sprogrtrin hvor intervokaliske laryngaler er forsvundet, og temavokalen i *o*-stammerne endnu ikke er kontraheret med endelsen, kan vi nå frem til følgende tentative formulering af den lydlov der lagde grunden til den baltiske mobilitet: i forbaltisk fik ordformer med accent på vokaler i hiat eller på korte diftonger (samt sandsynligvis korte monoftonger) i ordets sidste stavelse recessiv accentuering. Ordformer med accent på mediale korte og lange monoftonger og diftonger i ikkehiatisk position og på finale lange monoftonger og diftonger forblev tematisk betonedede.

4.1.3.4. Stavelsesintonationer

I både litauisk, lettisk og oldprøjsisk kan stavelser der indeholder en diftong (dvs. vokal plus halvvokal eller sonant) eller en lang vokal, fremvise distinktive toneforskelle. I litauisk kan tonen være faldende (akut) eller stigende (cirkumfleks), i de mest arkaiske lettiske dialekter er der en treleddet modsætning mellem faldende tone, langtone og stødtone, og i oldprøjsisk ser det ud til at man kan skelne mellem akut (stigende) og cirkumfleks (faldende) tone. De baltiske tonale forskelle går tilbage til en urbaltisk forskel mellem lange og korte stavelser. Følgende korrespondenser gælder for urbaltisk betonedede stavelser:

urbaltisk	litauisk	lettisk	oldprøjsisk
lang stavelse	akut (faldende)	langtone	akut (stigende)
kort stavelse	cirk. (stigende)	faldende tone	cirk. (faldende)

Som nævnt i § 4.1.1 antager jeg at der i urbaltisk har eksisteret recessivt accentuerede ordformer, altså fonologisk ubetonedede ordformer der i visse sammenhænge havde lav tone på første stavelse (i modsætning til den markerede og fonologisk relevante høje tone der kendetegnede andre stavelser). Især det lettiske materiale, men muligvis også det oldprøjsiske, tyder på at der har eksisteret en sådan kategori i urbaltisk. I litauisk har disse ordformer fået initial betoning og adskiller sig dermed ikke fra oprindeligt rodbetonedede former. Kun i præfigerede verbalformer af typen *priveda* ses endnu en rest af de recessivt betonedede ordformer (se § 4.2.1). I lettisk har alle ord fået initialbetoning, men ved urbaltiske lange rodstavelser afspejles forskellen mellem rodbetonedede og recessive ordformer stadig i form af modsætningen mellem langtone og stødtone (§§ 4.3.1-4.3.5). I oldprøjsisk er der sjældent angivelse af længde i første stavelse af recessivt betonedede ordformer, muligvis fordi disse ordformer endnu var ubetonedede (§ 4.4). Der kan således for første stavelse af recessive ordformer opstilles følgende korrespondenser:

urbaltisk	litauisk	lettisk	oldprøjsisk
lang stavelse	akut (faldende)	stødtone	ingen tone
kort stavelse	cirk. (stigende)	faldende tone	ingen tone

Der er temmelig stor forskel på de enkeltsproglige reflekser af de urbaltiske såkaldte „akutte” og „cirkumflekse” intonationer. Normalt antager man at den lettisk-oldprøjsiske model er den oprindelige, altså at urbaltiske akutte stavelser havde stigende tone, og cirkumflekse stavelser havde faldende tone. Denne hypotese finder også støtte i nordvest-žemaitisk hvor reflekserne af urlitauiske betonedede akutte stavelser udtales med stød mens cirkumflekse stavelser er stigende-faldende. I litauisk skulle der altså være sket en „Umlegung des Tonverlaufs der beiden Intonationen”¹⁵². Ikke alle er dog enige i denne påstand. Eksempelvis mener Oleg Poljakov at kunne påvise at de standardlitauiske intonationer er „ældre” end de lettiske, oldprøjsiske og žemaitiske (og slaviske)¹⁵³. I nærværende fremstilling interesserer det os imidlertid ikke så meget hvad der har været den præcise fonetiske realisering af de urbaltiske toner, og derfor er de enkeltsproglige tonale forskelle i de urbaltiske rekonstruktioner gengivet som det de sandsynligvis på ét eller andet tidspunkt faktisk *har* været, nemlig forskelle mellem lange og korte monoftonger og diftonger. At der i urbaltisk fonetisk set har været en tonal forskel på „akutte” og „cirkumflekse” monoftonger og diftonger, er bestemt ikke usandsynligt, men efter min mening er det rigtigst at gå ud fra et system hvor den distinktive forskel alene afhænger af stavelsernes kvantitet. Tonalitet som distinktivt træk er først opstået efter opløsningen af urbaltisk¹⁵⁴.

At udviklingen af baltiske lange diftonger har sin oprindelse i forskellige stavelsesstrukturer i indoeuropæisk, kan der ikke være tvivl om. De lange diftonger går tilbage til de indoeuropæiske forbindelser **VRD*, **R̥D* (Winters lov, se § 4.1.3.1) og til oprindelige lange diftonger. Desuden er der ved laryngaltab erstatningsforlængelse af et forudgående vokalisk element, altså i forbindelserne **VR̥a*, **VR̥h*, **R̥h* (se § 4.1.3.2 for eksempler). Mens Winters lov er en karakteristisk innovation i baltisk som vi vil vende tilbage til som et vigtigt argument i debatten om det baltoslaviske problem, er bevarelsen af de lange diftonger en arkaisme og kan altså ikke bruges som bevis for et eventuelt slægtskab med slavisk. Heller ikke erstatningsforlængelsen ved laryngaltab kan efter min mening tillægges stor vægt da der er tale om en temmelig banal innovation.

¹⁵² Stang 1966a: 125.

¹⁵³ Poljakov 1995: 136-159; 1996.

¹⁵⁴ Også Terje Mathiassen taler om en „unabhängige Kürzung [af de lange diftonger] im Slavischen und Baltischen” (1974: 4) og „Bewahrung von **-ōRT* als auch **-āRT* bis zur ostbaltischen Periode” (1974: 8); jf. Mathiassen 1970. Stang 1975: 46 tilslutter sig Mathiassens opfattelse af kronologien.

4.1.3.5. Metatoni

Ved „metatoni” forstås man de tilfælde hvor man finder en anden tone end den forventede. Nogle gange optræder en given rod for eksempel i det samme sprog med både akut og cirkumfleks tone (fx lit. *gyvis* ‚Lebewesen’ : *gỹvis* ‚Lebendigkeit’; *vilkas* ‚ulv’ : *vilke* ‚ulvinde’) mens det andre gange er ud fra ekstern sammenligning at man forventer en bestemt tone („theoretical metatony”¹⁵⁵). Mange af disse sidstnævnte tilfælde skyldes Winters lov (se § 4.1.3.1), jf. lit. *jūngas*, lett. *jūgs* hvis akut indtil opdagelsen af denne lov var uklar¹⁵⁶. Man skelner mellem „métatonie douce”, hvor man i stedet for forventet akut intonation finder cirkumfleks intonation, og „métatonie rude”, der indebærer at en forventet cirkumfleks stavelse optræder med akut intonation. Det ligger i definitionen af metatoni at den kun kan finde sted i sprog med distinktive tonale forskelle.

Især i litauisk, men i mere begrænset udstrækning også i lettisk (det oldprøjsiske materiale er usikkert¹⁵⁷), spiller metatoni en stor rolle inden for derivationen og optræder regelmæssigt i bestemte kategorier. Selv om metatonien har stor enkeltsproglig betydning, ser det ud til at fænomenet er opstået temmelig sent og dermed ikke har direkte betydning for det baltoslaviske problem. I modsætning til udviklinger som Hirts lov, Winters lov og den paradigmatiske accentmobilitet synes metatonien ikke engang at være urbaltisk. Den egentlige metatoni, der ikke går tilbage til en kvantitetsforskel eller lignende, men hvor det kan påvises at én tone er blevet afløst af en anden, er i vidt omfang opstået enkeltsprogligt og har først og fremmest i litauisk opnået stor betydning for derivationssystemet.

I det følgende vil jeg blot præsentere nogle få af de vigtigere kategorier hvor vi finder metatoni i de baltiske sprog. For en grundig behandling af metatoni i især østbaltisk må henvises til Derksens monografi fra 1996, „Metatony in Baltic”. Desuden har Stang flere gange behandlet emnet¹⁵⁸. I Derksens konklusion hedder det blandt andet:

The metatony in Lithuanian and Latvian originated primarily from East Baltic retractions of the stress, which led to the rise of tonal oppositions. [...] There has been no Proto-Balto-Slavic metatony in the sense that one tone changed into its opposite¹⁵⁹

Den cirkumflekse tone i dannelser som lit. *gēris* (2) til *gėrti*, *žolė* (4) til *žėlti*, *tvorà* (4) til *tvėrti* opfatter jeg med Stang, Derksen og Larsson som et sekundært fænomen der først er

¹⁵⁵ Stang 1966b: 111.

¹⁵⁶ Således undrer Stang 1966a: 158-159 sig over accentueringen af dette og lignende ord.

¹⁵⁷ Bemærk dog Kortlandts udsagn: „It is reasonable to assume that it [oldprøjsisk] has not shared the development of metatony either” (Kortlandt 1974b: 304)

¹⁵⁸ Stang 1966a: 144-169; 1966b.

¹⁵⁹ Derksen 1991: 377.

opstået i østbaltisk¹⁶⁰. Den litauiske *metatonie douce* kan i *ijō-* og *ijā-*stammerne (hhv. *gėris-* og *žolė-*typen) forklares som lydret på grund af de særlige forhold der har hersket ved kontraktionerne af **-iias* og **-iia* til hhv. *-is* og *-ė*. Herfra har dette dannelsesmønster (i litauisk og i begrænset omfang i lettisk) spredt sig til de rent tematiske *ā-*stammer (*tworā-*typen)¹⁶¹.

På grund af former som lit. pers. pron. 2.N.pl. *jūs* < ie. **jūs*; pron. 3.N.pl. *tiē*; futurum 3.sg. *duōs* : infinitiv *duoti* har man fremsat en lydlov ifølge hvilken der i enstavelsesord skulle ske metatoni af oprindeligt akutte stavelser der således fik cirkumfleks tone¹⁶². Der forekommer dog i litauisk også former som f.N.sg. *tā*; m.A.pl. *tūs*; talordet *dū*, f. *dvī*; futurum 3.sg. *būs* til infinitiven *būti* osv., som viser at en eventuel lydlov ikke kan have været helt konsekvent. Desuden kan man af lett. *jūs*, *tiē* og oldpr. *ioūs* se at de anførte litauiske former ikke bør betragtes som urbaltiske. Det er mere sandsynligt at de sædvanlige lydregler i litauisk har været sat ud af spil i enstavelsesord, og i det følgende vil denne type metatoni ikke blive inddraget nærmere.

I optativ 3.sg. (der formelt er et gammelt supinum, altså A.sg. af en *tu-*stamme) finder vi i standardlitauisk samme accentuering som i infinitiv, altså til inf. *būti* dannes optativ 3.sg. *būtu*. I visse dialekter optræder her dog metatoni, altså fx *būtū* osv. Disse tilfælde af metatoni må imidlertid ses i lyset af oldlitauiske accentueringer som *būtū*, *duotū* o.l. fra Daukša, og Stang må have ret når han forklarer metatonien i *būtū* som sekundært opstået ved en accenttilbagetrækning¹⁶³.

I alle de nævnte tilfælde ser det altså ud til at metatonien kan forklares som et temmelig sent fænomen i de baltiske sprogs historie. Det er i denne sammenhæng vigtigt at konstatere for det første at metatonien kronologisk tilsyneladende ikke ligger før nogen udviklinger der tilskrives den urbaltiske periode, for det andet at der ikke er nogen tilfælde af metatoni der lettest lader sig forklare ud fra sprogsystemet som det har set ud i urbaltisk. Alle tilfælde er lige så godt eller bedre forståelige ud fra et urøstbaltisk, eller muligvis sågar ud fra et førlitauisk hhv. førlettisk sprogstadium.

4.2. Litauisk

4.2.1. Genaccentuering af recessivt betonedede ordformer

Som vi vil se i §§ 4.3.5 og 4.4, tyder visse udviklinger i lettisk og muligvis også i oldprøjsisk på at der i urbaltisk ved siden af initialt, medialt og finalt accentuerede

¹⁶⁰ Stang 1966a: 149; Derksen 1996: 142; Larsson 2001: 58-61; (under udg.).

¹⁶¹ Stang 1966a: 148-149; Stang 1966b: 118.

¹⁶² I den ældre litteratur – fx hos Endzelins 1911: 295-297; Wijk 1923a: 6 – antages denne lov at være særlitauisk. Derimod antager Kuryłowicz 1968: 114 og Rasmussen 1992a: 481 at enstavelsesord allerede i baltoslavisk bliver cirkumfleksede.

¹⁶³ Stang 1966a: 473; 1957: 24.

ordformer desuden har eksisteret ordformer med en særlig accentuering, nemlig recessivt betonedede ordformer. I moderne litauisk (som også i lettisk) eksisterer denne accentuering ikke længere som selvstændig kategori. Isoleret set er der ikke meget i litauisk der tyder på at accentueringen af første stavelse af f.A.sg. *gálva* (3) skulle være forskellig fra første stavelse af *várna* (1), men visse fænomener bliver lettere at forstå hvis man antager at bestemte ordformer har været recessivt accentuerede i et forstadium til litauisk. Kronologisk må de recessivt accentuerede ordformer dog være blevet genaccentueret før Saussures lov virkede, da denne lov tiltrækker accenten både fra oprindeligt rodbetonede (fx urbalt. m.N.A.du. *¹*alkō* > *alkū*) og recessivt betonedede ordformer (*¹*nilkō* > *vilku*).

Blandt de forskere der arbejder med et forbaltisk accentsystem der omfatter recessive ordformer, bør først og fremmest nævnes Dybo og Garde¹⁶⁴. Derimod afviser Leidenskolen at der på noget tidspunkt i baltisk har været recessive ordformer¹⁶⁵.

Af § 4.1.3.3 fremgår det at baltiske mobilt accentuerede ord går tilbage til ord med tematisk betoning, og at mobiliteten er opstået ved at ordformer hvis endelser havde en bestemt struktur, på et tidspunkt i forbaltisk blev fonologisk ubetonede. Under visse omstændigheder realiseredes denne type ordformer med en ikkefonologisk lav tone på første stavelse. Det er i denne forbindelse interessant at se nærmere på forholdene i mobile flerstavelsesord af typen f.N.sg. *Lietuvà*, A.sg. *Lietuva*, G.sg. *Lietuvõs*; m.N.sg. *pātalas*, N.pl. *patalai* o.l. Heraf fremgår det at accenten i de ikkefinalt betonedede former ikke blot er trukket én stavelse til venstre i ordet som det fx er tilfældet ved den nyštokaviske accenttilbagetrækning og ved den slovenske accenttilbagetrækning fra finale stavelser. Accenten ligger så langt til venstre i ordet som muligt. Sammenholdt med det lettiske materiale, der jo synes at vise at første stavelse i disse ord altid var ubetonet, er det nærliggende at antage at mobiliteten er opstået ikke ved en *accenttilbagetrækning*, men ved et *accenttab* i de pågældende ordformer. I før-litauisk har disse ordformer siden fået automatisk initial betoning. Processen minder typologisk meget om den der har fundet sted i fx russisk hvor den oprindelige accentuering af præpositionsforbindelser som *ná golovu* (< ursl. *¹*nā galuan* [*nā golvo*]) afløses af en sekundær accentuering *na gólovu*.

Vi har i § 4.1.2.2 set at det i litauisk ved mobile verber er et eventuelt verbalpræfiks der accentueres, ikke verbets rod, fx prs. 1.sg. *nèvedu*, *privedu* og 3.sg. *nèveda*, *priveda* osv. Det er oplagt her at se en bevarelse af den gamle recessive betoning.

¹⁶⁴ Se fx Dybo 1981: 232, fodn. 51; s. 31, fodn. 19 („лит. *galvojè* [...] с переходом ударения с формы-энклиномена на энклитику” [„lit. *galvojè* [...] med forskydning af accenten fra en enklinomenform til et enklitikon”]); Garde 1976: 189-191 („Réaccentuation des formes inaccentuables” i litauisk); jf. også Young 1994: 106.

¹⁶⁵ „I would maintain that there is no reason to assume at any stage of the Baltic development a category of unstressed forms comparable to what we find in Slavic” (Kortlandt 1978b: 74).

Muligvis skyldes den finale accentuering af m.L.sg. *langè* at der i en sammensætning af en recessiv ordform (**lāngai*) med en postposition (**en*) i urbaltisk har været accent på postpositionen (altså urbalt. **lāngai* ¹*en*). Dog optræder der ved siden af den finalt betonedede form også temmelig ofte en rodbetonedede form *lānge*, og desuden kan heller ikke den oprindelige accentuering af m.L.sg. uden postpositionen **en* bestemmes med sikkerhed. Både tematisk betonedede former som adv. *namīē* (til *namaĩ* (4)) og rodbetonedede former som dial. *vākarie* (til *vākaras* (3)) optræder hyppigt¹⁶⁶. Denne kategori bør altså ikke tillægges for megen vægt.

4.2.2. Saussures og Leskiens love

Den vel nok bedst kendte lov inden for baltisk og slavisk accentologi er „Saussures lov”, der især i den russisksprogede litteratur også går under betegnelsen „Fortunatov–Saussures lov”. I Saussures oprindelige formulering er loven begrænset til litauisk og lyder:

A une certaine époque anté-dialectale (du reste indéterminée), l’accent „s’est régulièrement porté de 1 syllabe en avant quand, reposant originellement sur une syllabe douce (geschliffen), il avait immédiatement devant lui une syllabe rude (gestossen)”¹⁶⁷

Eftersom Saussures lov også i nærværende fremstilling regnes for kun at have virket i litauisk (se § 1.2), synes de nærmere omstændigheder omkring loven ikke at have den store indflydelse på debatten om et eventuelt baltoslavisk sprogfællesskab. Og dog – en nogenlunde klar forestilling om principperne bag Saussures lov kaster lys på de prosodiske forhold der herskede i litauisk under lovens virken, og kan dermed have konsekvenser for vores opfattelse af hele det baltiske system.

Deskriptivt set refererer Saussures lov til en gennemgribende dikotomisk opsplitning af en stor del af det litauiske morfologiske system i rødder med cirkumfleks tone eller kort vokal (hvor der er en alternation mellem rodbetoning og betoning på en efterfølgende stavelse i bestemte former) og rødder med akut tone (hvor denne alternation ikke foreligger). Loven kan illustreres ved følgende eksempler der i urbaltisk begge har tilhørt ap. I, det fast rodbetonedede paradigme. I skemaet er anvendt de accentologiske termer „akut” og „cirkumfleks” der traditionelt benyttes ved beskrivelsen

¹⁶⁶ Se Stang 1966a: 298.

¹⁶⁷ Saussure 1896: 526. Sammenlign Fortunatovs formulering: „Длительная долгота еще въ литовско-славянскомъ языкѣ переносила на себя удареніе съ предшествоваващаго слога, если последний не имѣлъ самъ длительной долготы” [„Endnu i det litauisk-slaviske sprog tiltrak en akut accenten fra en forudgående stavelse medmindre denne selv havde akut”] (Fortunatov 1897: 62). Eftersom Fortunatov altså anså loven for også at have virket i slavisk, vil jeg her referere til loven som „Saussures lov” der er en mere præcis betegnelse for den specifikt litauiske accentforskydning; jf. hertil Garde 1976: 439-440.

af Saussures lov. Længere fremme vil jeg dog forsøge at vise at det er forkert at anvende de tonale termer ved beskrivelsen af den oprindeligt ubetonede endestavelse:

	endelsens tone	ap. 1 (akut rod)	ap. 2 (ikkeakut rod)
f.A.sg.	cirkumfleks	<i>sieną</i>	<i>viētą</i>
f.G.sg.	cirkumfleks	<i>sienos</i>	<i>viētos</i>
f.G.pl.	cirkumfleks	<i>sienų</i>	<i>viētų</i>
prs. 3.sg.	cirkumfleks	<i>dīrba</i>	<i>nēša</i>
f.N.sg.	akut	<i>siena</i>	<i>viētà</i>
m.I.sg.	akut	<i>výru</i>	<i>ratù</i>
m.A.pl.	akut	<i>výrus</i>	<i>ratùs</i>
prs. 1.sg.	akut	<i>dīrbu</i>	<i>nēšù</i>

Her er det oprindeligt rodbetonede paradigme blevet delt i to ved at den akutte endelse i f.N.sg., m.I.sg., m.A.pl. og prs. 1.sg. har tiltrukket accenten fra den cirkumfleks rod, men ikke fra den akutte. At Saussures lov også har virket til mediale akutte vokaler, ses af infinitiver som *laikyti* (prs. 3.sg. *laiko*) over for *raizyti* (*raizō*) og derivater som *lapuotas* til *lāpas* over for *miltuotas* til *miltas*¹⁶⁸. Hvis man vil bestemme placeringen af Saussures lov i en relativ kronologi, står det klart at den i hvert fald er fælleslitauisk. Om den også har virket i lettisk og oldprøjsisk, er usikkert. For lettisk synes det dog at være alment accepteret at loven *ikke* har virket¹⁶⁹, og også hvis en lignende accentfremskydning skulle have fundet sted i oldprøjsisk, må det have været under andre betingelser end i litauisk. Forholdene i oldprøjsisk er dog så dunkle at jeg vil undlade at inddrage dem i diskussionen¹⁷⁰.

Det må i øvrigt bemærkes at Saussures lov (også i den traditionelle formulering) forudsætter at den urbaltiske recessive accentuering er blevet afskaffet til fordel for en førlitauisk „normal” rodbetoning, dvs. loven virker på samme måde i m.N.A.du. *alkū* (ap. 2; < førlit. **alkō* < urbalt. **alkō*) som i *vilku* (ap. 4; < førlit. **vilko* < urbalt. **uilko*). Det er i denne forbindelse interessant at Dybos lov i slavisk ikke udløses i ordformer med recessiv accentuering (se § 5.3.6) – de to love kan altså ikke være genetisk beslægtede.

Inden vi går over til den nærmere analyse af Saussures lov, må vi kigge på en anden lov, der synes at være nært knyttet hertil, nemlig Leskiens lov. Ifølge denne lov er alle

¹⁶⁸ Således fx Stang 1966a: 137

¹⁶⁹ Således fx Kortlandt 1974a: 304-305. Stang 1966a: 172 mener at spørgsmålet om Saussures lovs virken i lettisk er „prinzipiell unlösbar”. Det må dog siges at Saussures lovs tætte tilknytning til Leskiens lov, der tydeligvis ikke har virket i lettisk (se nedenfor), taler for at Saussures lov kun har virket i litauisk.

¹⁷⁰ Se Stang 1966a: 172-174. I § 4.4 vil en anden foreslået oldprøjsisk accentfremskydningslov blive nævnt.

akutte vokaler, betonedede som ubetonede, i udlydende stavelser blevet forkortet mens cirkumflekse vokaler har bevaret deres længde (og intonation), fx lit. f.N.sg. *galvā* over for G.sg. *galvōs* (< **galvā́*, **galvō̃s*)¹⁷¹. Til forskel fra Saussures lov er Leskiens lov temmelig let at placere i en relativ kronologi. Den har ikke virket i lettisk og kan altså ikke være urbaltisk – dette ses af former som lett. f.N.sg. *bāba* over for prs. 3.sg. *ved* hvis endelser kommer af henholdsvis urbalt. *-ā og *-a. Hvis Leskiens lov havde virket i lettisk, ville **b'ābā* først via Leskiens lov have udviklet sig til **bā̃ba* og ved den senere lettiske synkope af korte vokaler i udlydende stavelser være blevet til †*bā̃b*, parallelt med **veda* > *ved*¹⁷². Stang mener at Leskiens lov ikke engang er urlitauisk, hvilket vises af nordvestžemaitisk der i udlydende stavelser skelner mellem fx urlit. *-i, *-u (> žem. -e, -o) og *-ī, *-ū (> žem. -i, -u)¹⁷³.

Ovenstående fremstilling af Saussures og Leskiens love er bredt accepteret af baltiske accentologer¹⁷⁴. Hvis man går argumentationen lidt nærmere efter, viser den sig dog at hvile på et mindre fast grundlag end man ved første øjekast får indtryk af. Det står ikke til debat at der er sket en accentfremskydning, og at den er sket fra en bestemt type stavelser, nemlig dem der i andre former optræder med cirkumfleks intonation. Der kan heller ikke sættes spørgsmålstegn ved at netop den type stavelser der tiltrak accenten fra forudgående cirkumflekse stavelser, undergik forkortelse – men at det netop er den akutte tone i disse vokaler der er den udløsende faktor, er tvivlsomt. Det at de to lydlove – Saussures og Leskiens – ser ud til at bekræfte hinanden i at det er akutte udlydende stavelser vi har at gøre med, er en cirkelslutning. Det er en metodisk fejl at fremhæve Leskiens lov som bevis for at de stavelser der udløste Saussures lov, virkelig var akutte, og samtidig bruge Saussures lov til at vise at de stavelser der udløste Leskiens lov, var akutte. Hvis man holder sig til litauisk, viser de to love tilsammen ikke andet end at én slags endelser tiltrak accenten og forkortedes, og at en anden slags endelser ikke tiltrak accenten og ikke forkortedes¹⁷⁵.

Som eksternt argument for at det netop var en akut tone i udlydende stavelser der udløste lovene, henvises som regel til græske former som fx f.N.sg. *τῆμῆ*, G.sg. *τῆμῆς*,

¹⁷¹ Lovens oprindelige formulering kan ses hos Leskien 1881: 189: „Von den ursprünglichen langen Endsilben haben die mit geschliffener Betonung die alte Länge bewahrt, die mit gestossener aber verkürzt“.

¹⁷² Efter Kuryłowicz 1952: 341 og 1968: 182.

¹⁷³ Efter Stang 1966a: 127-128. Det nordvestžemaitiske materiale kan dog have andre forklaringer – om ikke andet så at vokalerne i sidste stavelse af urlit. m.N.sg. **ak'is* (> standardlit. *akīs*, žem. *akēis*) og m.A.pl. **ak'is* (> *akīs*, *akīs*) oprindeligt var adskilt ved deres kvalitet (åben : lukket), en forskel der bevarede i žemaitisk, men forsvandt i standardlitauisk.

¹⁷⁴ En vigtig undtagelse er Kuryłowicz hvis afvigende fortolkning af lovene vil blive behandlet længere fremme i nærværende §.

¹⁷⁵ Former som refl. prs. 1.sg. *nešiuosi*, bestemt adj. f.N.sg. *geroji* o.l. viser kun at hvis den stavelse der tiltrak accenten, stod i indlyd, fik den akut tone.

N.pl. *τῆμαί*, A.pl. *τῆμάς* – der er dog også undtagelser, fx f.A.sg. *τῆμῆν*, m.N.pl. *ἀγροί* hvis litauiske korrespondenser (der ses i hhv. *rañka*, *al̃kai*) ikke fremkalder Saussures lov i litauisk¹⁷⁶. Som beskrevet ovenfor i § 2.5 er de tonale forskelle i udlydende stavelser i græsk opstået sekundært (først og fremmest ved kontraktioner) og fortsætter altså ikke forskellige indoeuropæiske prosodiske størrelser. Længere fremme i nærværende § vil jeg desuden forsøge at vise at Saussures og Leskiens love ikke skyldes akut tone i den udlydende stavelse, men afhænger af vokalkvaliteten – og dermed kan der heller ikke postuleres nogen sammenhæng mellem de litauiske prosodiske forhold i udlydende stavelser og tilsvarende indoeuropæiske prosodiske forhold. Det er problematisk at de litauiske endelser der ikke har et direkte modsvar i græsk, ofte ganske enkelt anføres som havende førlitauisk akut eller cirkumfleks tone efter hvad der passer til det litauiske materiale uden mulighed for verificering. Eftersom den traditionelle formulering af Saussures lov i virkeligheden ikke hviler på mere end en håndfuld litauisk-græske overensstemmelser, bygger den i langt de fleste tilfælde på *ad hoc*-antagelser og medfører en projicering af problemet (hvad det er der udløser Saussures og Leskiens love) tilbage til et tidligere sprogstadium. Desuden er en del tilsyneladende overensstemmelser, som fx m.A.pl. *ἀγρούς* : *alkūs* og optativ 3.sg. *κελεύοι*¹⁷⁷ : *te-suk̃iē*, ved en nærmere analyse vanskeligt forståelige. Den græske akutte tone i *ἀγρούς* er den eneste mulige ved en lang vokal der er opstået ved erstatningsforlængelse, og har intet at gøre med en indoeuropæisk akut tone i netop denne endelse at gøre. I *κελεύοι* skyldes accentueringen analogisk overførelse fra 2.sg. *κελεύοις*, ikke en indoeuropæisk disyllabisk eller cirkumfleks endelse¹⁷⁸. Tværtimod ville vi – ud fra vores øvrige viden om det litauiske prosodiske system – i m.A.pl. forvente at ie. **-ons* ville give litauisk cirkumfleks tone, og at endelsen i optativ 3.sg. **-o-ih₁-t* ville give akut tone.

En anden svaghed ved de traditionelle formuleringer af Saussures og Leskiens love er at de begge forudsætter intonationer i ubetonede stavelser. Selv om de fleste forskere synes at være villige til at acceptere både længde- og toneforskelle i betonedede såvel som ubetonede stavelser, er der også generel enighed om at et sådant system med toneforskelle i ubetonede stavelser er typologisk atypisk. Som det ofte bliver fremhævet, er det selvfølgelig ikke umuligt at rekonstruerede sprogstadier fremviser træk der ellers er sjældne i verdens sprog, men alligevel ville et simplere system uden tonale forskelle være mere sandsynligt. Man kan dog undgå at tale om tonale forskelle i ubetonede stavelser ved at fortolke distinktionen „akut : cirkumfleks” som „glottaliseret : ikkeglottaliseret”,

¹⁷⁶ Se fx Stang 1966a: 126-128.

¹⁷⁷ Angiveligt med indoeuropæisk disyllabisk endelse – ellers havde vi haft †*κέλευοι*.

¹⁷⁸ Se Risch 1975: 473.

„monosyllabisk : disyllabisk” eller lignende, og dette argument – Kuryłowicz’ væsentligste – imod den traditionelle formulering af Saussures og Leskiens love frafalder altså.

Min kritik af den traditionelle opfattelse af Saussures og Leskiens love bygger altså på flere omstændigheder: dels er sammenhængen mellem de græske og de litauiske toner i udlydende stavelser i virkeligheden kun meget indirekte, og en direkte sammenligning af det indoeuropæiske udgangspunkt med dets litauiske refleks synes ofte at tale *imod* Saussures lov; dels findes præcise overensstemmelser mellem græsk og litauisk kun i ganske få tilfælde, så ansættelsen af den ene eller den anden underliggende tone i litauiske udlydende stavelser er i langt de fleste tilfælde *ad hoc*.

Også Kuryłowicz afviser det traditionelle syn på Saussures og Leskiens love¹⁷⁹. Der tages i den traditionelle formulering af lovene tre faktorer i betragtning, der sat på formel ser således ud¹⁸⁰:

A = forkortelse af visse lange vokaler i finale stavelser (Leskiens lov);

B = accentfremrykning fra cirkumflekse stavelser (Saussures lov);

X = akut intonation i finale stavelser.

Mens den traditionelle formulering af Saussures lov siger at „X → A” (dvs. den akutte intonation i finale stavelser udløser Leskiens lov) og „X → B” (den akutte intonation udløser Saussures lov), mener Kuryłowicz at den eneste rigtige formulering er „A → B” (dvs. forkortelsen af lange vokaler i finale stavelser udløser en accentfremrykning fra forudgående cirkumflekse stavelser). Selv om Kuryłowicz’ udlægning overfladisk betragtet forekommer mere elegant end den traditionelle, må man ikke glemme at også Kuryłowicz må ansætte et X, nemlig den første årsag til forkortelsen af visse lange finale vokaler. Her afviser han at der kan være tale om toner, men siger i stedet at det er absolut finale vokaler der udløser Leskiens og dermed Saussures lov¹⁸¹. For at få denne lydlov (herefter for enkelhedens skyld refereret til som Saussures lov) til at gå op er Kuryłowicz nødt til at antage at en del vokaler der ikke udløser Saussures lov, har været efterfulgt af en konsonant på det stadium i urlitauisk hvor loven virkede (fx lit. m.G.sg. *alko*, der må have lydt **alkāt* på dette tidspunkt, jf. m.N.A.du. **alkuo* > *alkū* med Saussures lov). Eftersom Saussures lov kun har fundet sted i litauisk, må bortfaldet af disse konsonanter altså tilskrives enkeltstadiene og ikke et eventuelt baltoslavisk, urbaltisk eller østbaltisk forstadium. Desuden afviser Kuryłowicz at Saussures lov kan have været udløst af indlydende stavelser. Når det mediale *-y-* i *ráižyti* (prs. 3.sg. *ráižo*) og *laikyti* (*laiko*) ikke

¹⁷⁹ Se fx Kuryłowicz 1931: 45-53; 1952: 203-218; 1968: 133-141.

¹⁸⁰ Kuryłowicz 1931: 46; 1952: 205.

¹⁸¹ „Le fait primordial c’est sans aucun doute l’abrègement des voyelles longues non-entravées en fin de mot” (Kuryłowicz 1952: 205).

undergår forkortelse, kan det heller ikke være det der har tiltrukket accenten i det sidste tilfælde.

Den noget kontraintuitive kronologi (at Saussures lov skal have virket *før* bortfaldet af udlydende klusiler) er én af grundene til at Kuryłowicz' formulering af Saussures lov ikke har vundet genklang blandt de øvrige forskere. Endzelīns kritiserer netop at bortfaldet af det udlydende *-t i **alkōt* ifølge Kuryłowicz må være sket uafhængigt i litauisk og lettisk (samt i oldprøjsisk og slavisk)¹⁸². Desuden taler det imod Kuryłowicz' hypotese at endelsen i A.pl. i de forskellige stammeklasser udløser Saussures lov på trods af at den ender på -s og altså er lukket, samt at *ē*-stammernes N.sg. på -*ē* ikke udløser Saussures lov selv om de står i absolut udlyd. Heller ikke Stang godtager Kuryłowicz' omformulering af Saussures lov. I en udførlig gennemgang af det relevante materiale søger han at vise at Kuryłowicz' hypotese er utilstrækkelig, og at den traditionelle udlægning af Saussures lov er bedre egnet til at forklare de litauiske forhold¹⁸³. Dette gælder især fordi Kuryłowicz' hovedargument imod den traditionelle formulering, nemlig den selvmodsigelse der ligger i at ansætte toneforskelle i ubetonede stavelser, som nævnt kan afvises hvis man skifter tonedistinktionen („akut : cirkumfleks”) ud med en distinktion mellem glottaliserede og ikkeglottaliserede vokaler eller med en kvantitativ distinktion¹⁸⁴.

Skønt Kuryłowicz nok ikke har ret i at det netop er absolut udlydende vokaler der udløser Saussures og Leskiens love, er det efter min mening rigtigt at betragte disse love som tæt knyttet til hinanden. Accenten rykker frem til en bestemt type stavelser, og hvis vokalen i den samme type stavelser står i udlyd og er lang, forkortes den (dog ikke i énstavelsesord). Spørgsmålet er blot hvilken type stavelser det drejer sig om.

Jeg vil i nærværende fremstilling ikke tage endelig stilling til spørgsmålet om hvorvidt Saussures lov har kunnet gøre at accenten rykkede frem til mediale stavelser. De ovennævnte par *ráižyti* : *laikyti* og *miltuotas* : *lapuotas* (til hhv. *miltas* og *lāpas*) ser ud til at vise at der *har* været fremrykning til visse mediale stavelser. Der findes dog også former der tyder på at det i hvert fald ikke er til alle typer stavelser der har været fremrykning, jf. først og fremmest *ā*-stammernes L.sg. *rañkoje*, D.I.du. *rañkom*, D.pl. *rañkoms*, I.pl. *rañkomis*, L.pl. *rañkose*, illativ pl. *rañkosna*. Noget tyder på at mediant forlit. **i* *ū* *ō* har tiltrukket accenten, men at **ā* *ē* og korte vokaler ikke har. Det er desuden påfaldende at der i former som I.pl. *galvomis* og dial. L.pl. *šakāsū*¹⁸⁵ i de mobile *ā*-stammer tilsyneladende er sket accentfremrykning fra en medial lang stavelse. Jeg vil her lade det stå åbent om denne accentfremrykning er lydret eller skyldes analogisk udligning fra *i*- og *u*-stammerne.

¹⁸² Endzelīns 1938: 324-326.

¹⁸³ Stang 1966a: 115-117, 125-127, 135-139.

¹⁸⁴ Stang 1966a: 137.

¹⁸⁵ Efter Stang 1966a: 201.

Hvis vi i første omgang ser bort fra endelser der indeholder forlitausk $*\bar{a}$ (m.G.sg. *alko*, f.N.sg. *rankà*, f.G.sg. *rañkos*, f.N.pl. *rañkos*), ser det ud til at finale stavelser der indeholder urbaltisk $*i u \bar{i} \bar{u} \bar{o}$, dels tiltrækker accenten fra en umiddelbart forudgående stavelse hvis denne er kort og betonet, dels forkortes hvis de er lange¹⁸⁶. I denne forbindelse udgør de disyllabiske endelser som i fx *i*-st. I.sg. *viltimì* – om hvilke vi fra vedisk og græsk ved at de i indoeuropæisk har været betonet på første stavelse, altså ie. $*-ib^h\bar{i}s$ – en vigtig kategori. Her er accenten rykket frem fra en medial stavelse (= endelsens første stavelse) til den finale stavelse. Denne kategori må antages at have været mindre udsat for analogiske påvirkninger end de andre endelser.

form	lit.	urbalt.	ie.
<i>i</i> -st. N.sg.	<i>anglis</i>	$*^1anglis$	$*-is$
<i>i</i> - og <i>u</i> -st. I.sg.	<i>viltimì</i>	$*u\bar{i}l'timì$	$*-ib^h\bar{i}$
<i>i</i> -st. L.pl. (adv.)	<i>akisù</i>	$*ak'isu$	$*-isu$
\bar{i} -st. N.sg.	<i>patì</i>	$*pat'\bar{i}$	$*-ih_2$
<i>i</i> -st. N.A.du.	<i>akì</i>	$*_1ak\bar{i}$	$*-ih_1$
<i>i</i> - og <i>u</i> -st. I.pl.	<i>viltimìs</i>	$*u\bar{i}l'timìs$	$*-ib^h\bar{i}s$
<i>u</i> -st. N.A.du.	<i>turgù</i>	$*t'urg\bar{u}$	$(*-uh_1)$
m.I.sg.	<i>alkù</i>	$*^1alk\bar{o}$	$*-oh_1$
m.N.A.du.	<i>alkù</i>	$*^1alk\bar{o}$	$*-oe$
prs. 1.sg.	<i>nešù</i>	$*_1neš\bar{o}$	$*-\bar{o}$

Derimod udløses Saussures lov ikke af de urbaltiske vokaler $*a e \bar{e}$ samt diftonger (i bred forstand, dvs. inkl. $-VR(C)$):

form	lit.	urbalt.	ie.
prs. 3.sg.	<i>neša</i>	$*_1neša$	$(*-o)$
alle st. D.pl.	<i>langáms</i> ¹⁸⁷	$*lang'amás$	$*-ob^hos$
<i>r</i> -st. N.sg.	<i>duktě</i>	$*dukt'ē$	$*-ēr$
\bar{e} -st. N.sg.	<i>žēmė</i>	$*ž'emē$	$(*-i\bar{a}h_2)$
f.D.sg.	<i>rañkai</i>	$*r^1ank\bar{a}i$	$*-ah_2a\bar{i}$
<i>i</i> -st. G.sg.	<i>akiēs</i>	$*_1akeis$	$*-e\bar{i}s$
<i>u</i> -st. G.sg.	<i>turgaūs</i>	$*t'urgaus$	$*-e\bar{u}s$
m.N.sg.	<i>alka</i>	$*^1alkan$	$*-om$
<i>u</i> -st. A.sg.	<i>turgu</i>	$*t'urgun$	$*-um$

¹⁸⁶ I det følgende vil jeg med „Saussures lov” betegne begge disse udviklinger, altså både accentfremrykningen og vokalforkortelsen.

¹⁸⁷ Af ældre $*lang'amás$, ikke $\dagger langam'as$ der ville give lit. $\dagger langam's$. Se desuden nedenfor i denne §.

Visse former med **i u ī ū ō* ser dog ud til ikke at udløse Saussures lov. Det gælder N.sg. af *n*-stammerne, fx *akmuō* < urbalt. **akmō* < ie. **h₂ákēmōn* – her er der sandsynligvis tale om udligning efter det monosyllabiske *šuō* og konsonantstammer som *duktē* med lydret ikkeforkortet udlydende vokal. Derudover har endelserne i m.N.sg. og V.sg. af *īo*-stammerne (*gaidīs* og *gaidī*) endnu ikke været kontraheret af **ījas* og *īje* da loven virkede¹⁸⁸. Ligeledes muligvis i N.pl. af *i*- og *u*-stammerne, fx *ākys* og *mēdūs*¹⁸⁹ – *u*-stammernes endelse er ikke engang urlitauisk¹⁹⁰. I det hele taget er der i *i*- og *u*-stammerne i litauisk sket en større morfologisk omstrukturering der sandsynligvis er sat i gang af Saussures lov. Efter at Saussures lov havde gjort N.sg. af *i*- og *u*-stammer med ikkeakut rod tematisk betonet (altså urbalt. **₁akis* > *akis*, **₁anglis* > *anglis*; **dangus* > *dangūs*), var det i de mobile ord kun accentueringen i G.sg. (**ākieš*, **daņgaus*) der skilte disse stammer fra *ā*-stammerne (*galvōš*). Dette førte til at de mobile *ā*-stammes accentkurver blev overtaget af de mobile *i*- og *u*-stammer, først i ord med ikkeakut rod, siden også i ord med akut rod. Den ifølge den traditionelle opfattelse overraskende accentuering i N.sg. af ikkemobile *i*-stammer (*anglis* for forventet **aņglis*¹⁹¹) er efter min mening lydret og skyldes Saussures lov. Derimod må rodbetoningen i den tilsvarende form i *u*-stammerne (*tūrģus*) være kommet i stand under senere påvirkning fra de immobile *o*-stammer.

Accentueringen af *i*-stammernes I.sg. *žemė* må være analogisk efter m.I.sg. *alkū* og muligvis f.I.sg. *rankà* (se nedenfor). Infinitiver af typen *nėšti*, *kàsti* har i litauisk altid rodbetoning og altså ingen accentfremrykning til det finale *-i*. Som Stang har påpeget, viser den manglende forlængelse af et *-e-* eller *-a-* i roden af i disse infinitiver muligvis at rodbetoningen er forholdsvis ny¹⁹².

I m.A.pl. *alkūs*, *i*-st. *anglis*, *u*-st. *turgūs* har endelserne i forlitauisk været hhv. **-ōs*, **-īs*, **-ūs*, altså med forventet udløsning af Saussures lov. Forhistorien til f.A.pl. *rankàs* er ikke helt klar¹⁹³, men hvis accentueringen ikke er lydret (se nedenfor), kan den let være opstået i analogi med *o*-, *i*- og *u*-stammernes A.pl.

Bemærk endelsen for D.pl. i alle stammeklasser (*galvōms*, *langāms*, *viltīms*, *medūms*) der ikke har undergået Saussures lov. Disse endelser har i historisk tid mistet vokalen i den finale stavelse (oldlitauisk har endnu *-mus*, fx *wīramus*, *thewamus*; *wagīmus*; *sunūmus*¹⁹⁴) uden det dog er helt klart hvilken vokal der har været tale om. I oldlettisk har man i f.D.pl. og I.pl. endelsen *-āms* (i moderne lettisk skiftet ud med *-ām* fra dualis) der af Stang anses for

¹⁸⁸ Også Stang 1966a: 127 ansætter en sen kontraktion i disse former.

¹⁸⁹ Stang 1966a: 189.

¹⁹⁰ Stang 1966a: 216-217.

¹⁹¹ Se Stang 1966a: 293-294.

¹⁹² Stang 1966a: 471-472.

¹⁹³ Se Stang 1966a: 135, 200; Rasmussen 1979: 27.

¹⁹⁴ Efter Stang 1966a: 185, 213, 218.

at komme fra enten **-āmīs*, **-āmus* eller **-āmas*¹⁹⁵. Dog burde *u* (i øvrigt som den eneste korte vokal) i lettisk bevares i udlydende stavelser¹⁹⁶, og udlydende **-īs* burde i lettisk miste én mora og give *-is* – så vi kan her efter min mening udelukke både **-āmus* og **-āmīs*. Til gengæld ville en urbaltisk D.pl.-endelse **-āmas* give det belagte oldlettiske *-āms*. I oldprøjsisk ender de personlige pronominer i D.pl. ofte på *-mas*, fx *noūmas*, *ioūmas*¹⁹⁷. Dermed tyder lettisk og oldprøjsisk snarere på at den urbaltiske endelse har været **-mas* < ie. **-b^hos*, og også i andre indoeuropæiske sprog foreligger der en *o*-vokal, fx oldlat. *trebibus*, gallisk *ματρεβο* osv. (også ved. *senābhyah* udelukker en *i*- eller *u*-vokal). Det belagte litauiske *u* kan være en gengivelse af en reduceret vokal, [ə], der er på vej til at forsvinde¹⁹⁸. Når endelsen altså har været **-mas*, svarer det ganske til vores forventninger at den ikke udløser Saussures lov.

I modsætning til tilfældene med forlitausk finalt **i u ī ū ō* er forholdene ved endelser med forlitausk **ā* mindre klare. De relevante former er f.N.sg. *rankà* (< urbalt. **-ā*), f.I.sg. *rankà* (< **-ān*), hvor Saussures lov synes at have virket, over for m.G.sg. *alko* (< **-ā*), prs. 3.sg. *sāko* (< **-ā*), f.G.sg. *rañkos* (< **-ās*), f.N.pl. *rañkos* (< **-ās*), hvor loven ikke har virket. Inden for rammerne af det system som er fremlagt i nærværende fremstilling, må accentueringen i én af disse grupper være sekundær. Jeg er tilbøjelig til at antage at det er f.N.sg. *rankà* og f.I.sg. *rankà* der har sekundær accentuering. I f.I.sg. er det oplagt at kilden kan være m.I.sg. *alkū* < forlit. **alkō* < ie. **-oh₁*. Hvad angår f.N.sg. er det mest sandsynligt at det er accentueringen i *i*-stammerne der har givet anledning til den sekundære udvikling. Da Saussures lov havde virket, forelå proportionen *añgli : aňglies : aňgliai : aňglyje : anglis :: rañka : rañkos : rañkai : rañkoje : X*, hvor *X = rankà* (← **rañko*). Det er dog ikke umuligt at forholdene omkring vokalen **ā* har været anderledes end de her skildrede.

Dermed er vi nået frem til formuleringen af Saussures og Leskiens love (med det netop angivne forbehold for vokalen **ā*'s opførsel): *i urlitauisk afgiver en ikkeakut betonet stavelse accenten til en umiddelbart efterfølgende final stavelse der indeholder *i u ī ū ō, og til en medial stavelse der indeholder *ī ū ō; hvis *ī ū ō står i udlydende stavelser, forkortes de*. Omstændighederne omkring Saussures og Leskiens love vil i nærværende fremstilling ikke blive behandlet yderligere, men det må understreges at den anførte formulering er tentativ. Før en endelig formulering kan gives, må problematikken belyses nærmere, især under inddragelse af dialektmateriale, hvilket dog ligger uden for rammerne af nærværende fremstilling.

¹⁹⁵ Stang 1966a: 12-13, 200.

¹⁹⁶ Stang 1966a: 117.

¹⁹⁷ Stang 1966a: 185

¹⁹⁸ I sit *Ergänzungsband* godtager Stang da også Kazlauskas' udlægning af oldlit. *-mus* som et reduktionsprodukt af **-mas* (Stang 1975: 49).

For det baltoslaviske problem er vores nye formulering af Saussures og Leskiens love vigtig i og med at den viser at forskellen i litauiske udlydende stavelser mellem stavelser med lang vokal eller diftong (med automatisk cirkumfleks tone) og korte vokaler ikke skyldes en förlitauisk toneforskel, men afhænger af vokalkvaliteten. Endelsen i prs. 1.sg. *nešū* vides at have været monosyllabisk i indoeuropæisk (*-*ō*), men i den homonyme endelse m.N.A.du. har den været disyllabisk (*-*oe*) – i litauisk er de to endelser faldet sammen. Tilsvarende kommer endelserne i f.G.sg. *raĩkos* og f.N.pl. *raĩkos* formentlig af hhv. ie. *-*ah₂-s* og *-*ah₂-as*, men er i litauisk faldet sammen. Forskellen på indoeuropæiske mono- og disyllabiske endelser kommer i baltisk kun til udtryk i alternationen mellem tematisk betonedede og recessivt betonedede former i de mobile paradigmer (se § 4.1.3.3).

4.3. Lettisk¹⁹⁹

4.3.1. Indførelse af initialbetoning. Toner

I alle lettiske dialekter er der fast initialbetoning. Dette betyder dog bestemt ikke at lettisk ikke bidrager til rekonstruktionen af det urbaltiske accentsystem. I den betonedede første stavelse kan der nemlig for urlettisk rekonstrueres en fonologisk relevant modsætning mellem tre forskellige toner: faldende tone (tysk „Fallton”, engelsk „falling tone”; skrives med gravis, fx *ā*), langtone („Dehnton”, „sustained tone”; *ā̄*) og stødtone („Brechtton”, „Stoßton”, „broken tone”; *â*). Denne treleddede modsætning er bevaret i den nordøstlige del af det centrallettiske dialektområde (hvorpå også standardsproget bygger) og et mindre område mellem Kurzeme og det centrallettiske dialektområde. Derimod er der i vestlettisk sket sammenfald af den faldende tone og stødtonen, og i østlettisk er den faldende tone faldet sammen med langtonen. Det giver følgende korrespondenser:

centrallett.	vestlett.	østlett.
<i>traĩks</i>	<i>traĩks</i>	<i>trā̄ks</i>
<i>raĩgs</i>	<i>raĩgs</i>	<i>raĩgs</i>
<i>drā̄gs</i>	<i>draĩgs</i>	<i>drā̄gs</i>

Også uden for første stavelse optræder der i lettisk tonale modsætninger. I de fleste tilfælde kan man observere en toleddet modsætning der er opstået ved at den faldende tone og langtonen er faldet sammen, men der er dialekter hvor også disse to intonationer er distinktivt adskilt fra hinanden, og hvor der altså foreligger en treleddet modsætning. Dog er fordelingen af de forskellige toner uden for første stavelse uklar og vil ikke blive taget nærmere i betragtning her.

¹⁹⁹ Fremstillingen af det lettiske accentueringsystem bygger først og fremmest på Derksen 1991 og Stang 1966a.

Historisk set forholder det sig sådan at den faldende tone (\grave{a}) optræder i lettiske lange stavelser der i urbaltisk ikke var akutte, fx f.N.sg. *rīōka*, A.sg. *rīōku* (~ lit. *rankà, rañka* (2)), prs. 3.sg. *liek* (~ lit. *lička*). Derimod finder vi to forskellige reflekser af urbaltiske akutte stavelser, dels stødtonen (\acute{a}), dels langtonen (\tilde{a}). I litauisk har de tilsvarende stavelser altid akut tone. Forholdet mellem den lettiske dobbelte refleks af urbaltiske akutte stavelser og de tilsvarende litauiske reflekser er klart: lettisk \tilde{a} forekommer i rodstavelsen i ord med urbaltisk fast rodbetoning mens \acute{a} forekommer i ord der har tilhørt de mobile paradigmer. Således svarer ord med langtone på rodvokalen i lettisk til ord med ap. 1 i litauisk, og ord med stødtone i lettisk svarer til ord med ap. 3 i litauisk. En sammenhæng mellem de lettiske intonationer og de litauiske accentparadigmer blev først antaget af F. de Saussure der – uden dog at kende til de konservative lettiske dialekter der skelner mellem tre toner – gav følgende korrespondenser:

Lorsqu'un nom (dissyllabe) appartient en lit. au paradigme Mob./a [dvs. ap. 4] ou Mob. [dvs. ap. 3], il offre en lette l'intonation *gestoßen* [...], et dans le cas contraire l'intonation *gedehnt*²⁰⁰

Endzelīns' analyse af de prosodiske forhold i de lettiske dialekter og hans gennemgang af forholdet mellem lettisk og litauisk viste at Saussures formulering var forkert. Inddragelsen af de lettiske dialekter der skelner mellem tre toner, førte frem til den endelige klarlæggelse af forholdene. Endzelīns konkluderer:

Bei diesem Tatbestand drängt sich unwillkürlich die Annahme auf, daß *Wurzeln, die im Litauischen den Stoßton mit wandelbarem Wortakzent haben, im Lettischen den gestoßenen Ton erhalten und litauischem Stoßton mit festem Wortakzent im Lettischen der gedehnte Ton entspricht*²⁰¹

Denne beskrivelse af sammenhængen mellem litauisk og lettisk er alment accepteret. Først når det kommer til opklaringen af detaljerne i overgangene mellem urbaltisk og lettisk og især stødtonens egentlig oprindelse, er der i forskningen delte meninger. Her vil jeg kort gøre rede for tre forskellige synspunkter: Endzelīns–Stangs, Kuryłowicz' og Kortlandts. I § 4.3.5 vil der blive fremlagt en alternativ forklaring.

4.3.2. Den lettiske stødtone: Endzelīns og Stang

Endzelīns' klassiske lære – som også Stang bekender sig til – anser stødtonen for at være opstået i oprindeligt prætoniske akutte stavelser. Når disse stavelser blev betonedede som følge af de accenttilbagestrækninger der gjorde lettisk til et initialbetonet sprog, fik de stødtone²⁰². En form som lett. f.N.sg. *galva*, der svarer til lit. *galvà* (3), er således helt lydret

²⁰⁰ Saussure 1896: 537.

²⁰¹ Endzelīns 1899: 126.

²⁰² Se Endzelīns 1922: 25; Stang 1966a: 141.

opstået af en fælles form **gālvā́*. Endzelīns anser stødtonen for også uden for første stavelse at være resultat af en accenttilbagetrækning – fx svarer lett. L.pl. *vagās, galvās* til lit. *vagosè, galvosè* der har bevaret den oprindelige betoning.

Den Endzelīnsske teori støder på to vanskeligheder. For det første kræver den, som påpeget af Stang²⁰³, at der i lettisk havde været *to* accenttilbagetrækninger før accenten kom til at ligge fast på første stavelse. En form som L.pl. *galvās* forudsætter først en tilbagetrækning fra **gālvās'en* til **gālv'āsen*, der siden gav *galvās* med accent på første stavelse. Den omstændighed at der skal have fundet to tilbagetrækninger sted, gør dog ikke Endzelīns' teori usandsynlig. Ud fra fx vestslaviske pomoranske dialekter og litauiske dialekter kan vi se at initialbetoning sagtens kan være opstået som resultat af en længerevarende proces af (fonetisk eller morfologisk betingede) accenttilbagetrækninger og ikke behøver være opstået med ét slag. Hvis man betragter det pomoranske dialektområde som det så ud i starten af det 20. århundrede, fremgår det at nordpomoransk (især slovincisk) stadig har en temmelig fri accent²⁰⁴. Lidt længere sydpå er accenten mindre fri – der er dialekter der har gennemført initial betoning i verber, og hvor der er sket en tilbagetrækning fra vokaler i absolut udlyd. I mere progressive dialekter er det i substantiverne kun visse pluralisformer der ikke er initialt betonede, og således vokser initialbetoningens udbredelse gradvist efterhånden som man fjerner sig fra de konservative dialekter. For litauiskens vedkommende kan man iagttage hvorledes der i højlitauisk findes dialekter med tilbagetrækning fra både kort og cirkumflekteret udlydende stavelse, andre dialekter med tilbagetrækning fra kort, men ikke fra cirkumflekteret stavelse, og atter andre dialekter der kun har tilbagetrækning til lange vokaler²⁰⁵.

Den anden vanskelighed ved Endzelīns' teori om at kilden til den lettiske stødtone i alle tilfælde er en accenttilbagetrækning, ligger i at stødtonen i reflekserne af de urbaltiske rodbetonede kasusformer i de mobile paradigmer efter hans mening ikke kan være lydret, men må være overført fra de endelsesbetonede former, hvor rodstavelsen befandt sig i prætonisk stilling. Vi ville i lettisk forvente et paradigme f.N.sg. *galva*, A.sg. †*galvu*, G.sg. *galvas*, D.sg. †*galvai* osv. svarende til lit. *galvā, gālvā, galvōs, gālvai*. Stillet over for hinanden fordeler de lydrette og analogiske former sig i *ā*-bøjningen som følger (det forudsættes her at de litauiske former i alle tilfælde har bevaret den urbaltiske accentuering – selv om det måske ikke i hvert enkelt tilfælde forholder sig sådan, vil skemaet dog give et indtryk af de overordnede forhold):

²⁰³ Stang 1966a: 142-143.

²⁰⁴ Lorentz 1925: 102-104.

²⁰⁵ Stang 1966a: 170.

	lettisk		litauisk
	lydret	analogisk	
N.sg.	<i>gálva</i>		<i>galvà</i>
A.sg.		<i>gálvu</i>	<i>gálva</i>
G.sg.	<i>gálvas</i>		<i>galvõs</i>
D.sg.		<i>gálvai</i>	<i>gálvai</i>
I.sg.		<i>gálvu</i>	<i>gálva</i>
L.sg.	<i>gálvã</i>		<i>galvojè</i>
N.pl.		<i>gálvas</i>	<i>gálvos</i>
A.pl.		<i>gálvas</i>	<i>gálvas</i>
G.pl.	<i>gálvu</i>		<i>galvũ</i>
D.pl.	<i>(gálvãm)</i>		<i>galvóms</i>
I.pl.	<i>(gálvãm)</i>		<i>galvomìs</i>
L.pl.	<i>gálvãs</i>		<i>galvosè</i>

Som det kan ses, er der en lille overvægt af endebetonedede former i litauisk, dvs. former der efter Endzelīns' opfattelse ville modsvare lettiske former med stødtone i rodstavelsen, men det meget jævnybyrdige forhold mellem lydrette og analogiske former får det til at virke overraskende hvor regelmæssig korrespondensen er mellem leksemer der i litauisk har ap. 3, og i lettisk stødtone i rodstavelsen er.

I *o*-stammerne ser sagerne ikke meget anderledes ud:

	lettisk		litauisk
	lydret	analogisk	
N.sg.		<i>kaļns</i>	<i>kaļnas</i>
A.sg.		<i>kaļnu</i>	<i>kaļna</i>
G.sg.		<i>kaļna</i>	<i>kaļno</i>
D.sg.		<i>(kaļnam)</i>	<i>kaļnui</i>
I.sg.		<i>kaļnu</i>	<i>kaļnu</i>
L.sg.	<i>(kaļnã)</i>		<i>kaļnè</i>
N.pl.	<i>kaļni</i>		<i>kaļnaĩ</i>
A.pl.		<i>kaļnus</i>	<i>kaļnus</i>
G.pl.	<i>kaļnu</i>		<i>kaļnũ</i>
D.pl.	<i>(kaļniem)</i>		<i>kaļnãms</i>
I.pl.	<i>(kaļniem)</i>		<i>kaļnaĩs</i>
L.pl.	<i>kaļnuõs</i>		<i>kaļnuosè</i>

Her er forholdet mellem lydrette og analogiske former lige så jævnybyrdigt som ved *ã*-stammerne, og i hvert fald disse to prominente kategorier efterlader et indtryk af Endzelīns' teori som utilstrækkelig. Desuden er det, hvis man accepterer Endzelīns' hy-

potese, yderst vanskeligt at forklare maskuline singularia tantum med lettisk stødtone, fx lett. *ārs* (~ lit. *óras* (3))²⁰⁶. Her viser de litauiske accentkurver at der kun har været final betoning i én form, nemlig lokativ, der oven i købet muligvis også oprindeligt har været rodbetonet i litauisk, og i lettisk i øvrigt er blevet skiftet ud med endelsen fra *ā*-stammerne. Her har rodstavelsen i urbaltisk altså været betonet i hele paradigmet, og den lettiske stødtone burde ikke kunne være opstået.

4.3.3. Den lettiske stødtone: Kuryłowicz²⁰⁷

I Kuryłowicz' system (se § 3.2) er det lettiske stød lettere forklaret. Det er ganske rigtigt som Endzelīns siger, at stødet findes i ord hvis litauiske korrespondenser har ap. 3, men det er en fejl at gå ud fra selve accentkurverne i det litauiske ap. 3. Dette paradigme indeholder nemlig ord der først i litauisk som en morfologisk konsekvens af Saussures lov er opstået af tematisk betonede derivede ord med lang rodstavelse, dvs. rodstavelsen i disse ord var i baltoslavisk i alle former ubetonet. Det lettiske stød er altså lydret i hele paradigmet.

En lette tous les oxytons à tranche initiale intonable ont reçu le coup de glotte. Le paradigme lette, loin de résulter d'une généralisation de ^ (cas faibles) au dépens de ~ (cas forts), est phonétique d'un bout à l'autre²⁰⁸

Denne hypotese forekommer ved første øjekast lydligt mere plausibel end Endzelīns', men kræver naturligvis i første omgang at man accepterer Kuryłowicz' påstand om at det litauiske ap. 3 først er opstået i litauisk og altså ikke har eksisteret i urøstbaltisk. Desuden opstår der for Kuryłowicz et andet problem i og med at han ikke anerkender eksistensen af toneforskelle i ubetonede stavelser. Dette betyder nemlig at de finalt betonede former i oprindeligt mobile ord hvis rodstavelse fx indeholdt en diftong, i lettisk burde have stødtone – vi forventer altså fx m.A.sg. *vīlku* (~ lit. *vilka*), men G.pl. **vīlku* (~ lit. *vilki*). At der i disse tilfælde konsekvent udlignes til fordel for den faldende tone, skyldes at de svage kasus (her G.pl.) retter sig efter de stærke kasus (her A.sg.) efter proportionen:

A.sg. *vīru* : G.pl. *vīru* = *luōgu* : *luōgu* = *vīlku* : *X*, hvor *X* = *vīlku* (← **vīlku*).

Lydligt set bliver den tilsyneladende fordel ved Kuryłowicz' hypotese frem for Endzelīns' – at den lettiske stødtone i alle former af paradigmet er regelmæssig – altså udlignet af at mange af formerne med faldende tone i lettisk ifølge Kuryłowicz må anses for sekundære mens de i Endzelīns' system er lydrette.

²⁰⁶ Se Young 1994: 106, fodn. 9.

²⁰⁷ Kuryłowicz 1952: 338-356; 1968: 181-188.

²⁰⁸ Kuryłowicz 1952: 341; se hertil Stang 1966a: 141.

4.3.4. Den lettiske stødtone: Leidenskolen²⁰⁹

Ifølge Kortlandt er den lettiske stødtone ganske simpelt den direkte refleks af indoeuropæiske og baltoslaviske laryngaler i ubetonede stavelser. Laryngalerne bevarede som glottalt lukke i lettisk hvis de ved opløsningen af østbaltisk befandt sig i ubetonet stilling. I modsætning til Endzelīns, der jo siger at stødtonen er forårsaget ved en accenttilbage-trækning, mener Kortlandt altså at stødtonen reflekterer det som traditionelt ville betragtes som en ubetonet akut stavelse, dvs. efter Kortlandts mening et glottalt lukke i ubetonet stavelse.

Det der adskiller denne forklaringsmodel fra Endzelīns' model, er først og fremmest at laryngalerne ifølge Kortlandt kan påvises at have overlevet helt op i moderne lettisk. Selve hovedargumentet imod Endzelīns' model – at vi i lettisk finder stødtone i hele paradigmet selv om den kun er lydret i halvdelen af formerne, nemlig dem der svarer til litauiske former med final betoning – gælder også for Leidenskolen model. Forekomsten af stød i lettisk i ordformer der svarer til litauisk rodbetonede former, må af Kortlandt forklares som resultat af analogisk udbredelse af stødtonen, altså på samme måde som dette forhold forklares af Endzelīns.

4.3.5. Den lettiske stødtone: alternativ

Som vi har set, er det svært at finde en lydret forklaring på den gennemgående lettiske stødtone i fx f.N.sg. *galva*, A.sg. *galvu*, G.sg. *galvas*, D.sg. *galvai* osv. (~ lit. *galvā* (3)). Her må Endzelīns og Leidenskolen i mange former regne med analogisk udligning. Kuryłowicz' opfattelse af udviklingen giver ganske vist en løsning på stødtonen i disse former, men kommer til kort over for den faldende tone i f.N.sg. *alga*, A.sg. *algu*, G.sg. *algas*, D.sg. *algai* osv. (~ lit. *algā* (4)) hvor der efter Kuryłowicz' lydregler burde være stødtone i visse former.

Inden man stiller sig tilfreds med ét af de i §§ 4.3.2, 4.3.3 og 4.3.4 nævnte løsningsforslag, kan det imidlertid vise sig frugtbart at kaste et blik på de slaviske sprog. Her finder vi at mange af de leksemer der i lettisk har stødtone og i litauisk har ap. 3, tilhører det mobile accentparadigme (ap. *ɛ*), hvis accentkurver i vidt omfang ligner de tilsvarende litauiske. Normalt siges det at det slaviske ap. *ɛ* er karakteriseret af en vekslen mellem former med final betoning og former med rodbetoning (fx f.N.sg. **galu'ā* [*golvā*] > russ. *golová*, štok. *gláva*; A.sg. **galuan* [*gôlvŏ*] > russ. *golovu*, štok. *glāvu*). Som det vil fremgå af § 5.1, er de former der i urslavisk i traditionelle termer har haft cirkumfleks rodbetoning, snarere at tolke som fonologisk ubetonede (i nærværende fremstilling kaldet „recessivt betonedé”). Ordformernes underliggende ubetonethed kommer endnu til udtryk i visse præpositionsforbindelser som fx russ. *ná golovu*, štok. *nâ glāvu* (< ursl. **nā*

²⁰⁹ Se fx Kortlandt 1998 med litteratur.

galuan [*nâ golvø*]). Det er klart at den recessive betoning må gå tilbage til urslavisk og her være adskilt fra den accentuering der via Dybos lov giver former som russ. f.N.sg. *žená*, A.sg. *ženú*, stok. *žèna*, *žènu* (< ursl. **génā*, **génan*).

Dette forhold kunne kaste lys over den lettiske stødtone. Hvis man antager at også de lettiske former med stødtone går tilbage til et paradigme med en alternation mellem finalt (eller snarere tematisk, se § 4.1.3.3) betonede og ubetonede former, ville forklaringen være ligetil: stødtonen opstår lydret i oprindeligt ubetonede lange stavelser²¹⁰. En sådan fortolkning af de lettiske tilstande medfører at man også for urbaltisk må regne med underliggende ubetonede ordformer (der også udtalt i isolation må antages at have været fonetisk adskilte fra ord med „rigtig” rodbetoning, sandsynligvis ved en lav tone på første stavelse) – disse former har i litauisk antaget rodbetoning (med akut tone hvis stavelsen var lang, og cirkumfleks tone hvis stavelsen var kort). Selv om lettisk kun ved urbaltiske lange rodstavelser skelner mellem recessive og rodbetonede former, er det naturligt at antage at denne forskel også har været til stede ved urbaltiske korte rodstavelser (altså i forstadiet til det litauiske ap. 4).

4.4. Oldprøjsisk

Det oldprøjsiske sprogs stilling inden for baltisk og i forhold til de slaviske sprog er naturligvis ikke uvæsentligt, men eftersom der kun er overleveret en temmelig begrænset mængde materiale, og eftersom dette materiale oven i købet ofte er åbent for flere fortolkninger (især hvad angår de prosodiske forhold), kan der ikke drages tvingende konklusioner på grundlag af dette sprog. I det følgende vil jeg derfor kun lejlighedsvis inddrage oldprøjsisk i diskussionerne. Visse forhold kræver dog en kommentar.

Det er den såkaldte „tredje katekisme”, eller „Enchiridion”, der giver os oplysninger om de oldprøjsiske prosodiske forhold²¹¹. Det grafiske middel der benyttes hertil, er en horisontal streg der kan sættes over monoftonger eller over første eller andet led af diftongiske forbindelser. Man antager at en streg sat over en monoftong betegner at denne er lang og betonet. Sat over første led af en diftongisk forbindelse markerer strengen at denne diftong har faldende tone, sat over andet led markerer strengen at diftongen har stigende tone. Det var typografisk ikke muligt at sætte streg over *r / m n*, så ved diftongiske forbindelser af typen *ar al* osv. var det altså kun faldende tone der kunne indikeres. Den hyppige dobbelte skrivning af konsonanter, fx f.A.sg. *gennan*, må betegne at den forudgående vokal er kort, men det er uklart om den samtidig betegner at den

²¹⁰ Dette er også konklusionen hos Garde 1976: 195-196 og Young 1994: 105-106.

²¹¹ Se Endzelīns 1944: 15, 25-31; Stang 1966a: 143-144.

forudgående²¹² eller efterfølgende²¹³ stavelse er accentueret, eller slet ikke refererer til accentueringen.

Som nævnt i § 4.1.3.4 kan den oldprøjsiske stigende tone føres tilbage til urbaltiske lange betonede („akutte“) stavelser mens den faldende tone går tilbage til korte betonede („cirkumflekse“) stavelser. Ud fra en sammenligning med litauisk antages det normalt at det oldprøjsiske accentsted i store træk svarer til det urbaltiske. Dog har Kortlandt fremsat en hypotese (der imidlertid afhænger af at man vælger at tolke dobbeltskrivning af konsonanter som angivelse af accent på en efterfølgende stavelse, se ovenfor) om at der i oldprøjsisk er sket en fremrykning af accenten fra en kort betonet vokal til den efterfølgende stavelse²¹⁴. Som også Kortlandt selv bemærker, minder denne formulering om Dybos lov for slavisk (se § 5.3.6), men rammer i modsætning til sidstnævnte kun korte vokaler. Desuden virker „Kortlandt lov“²¹⁵ i alle accentparadigmer, eller ud fra den i nærværende fremstilling anlagte synsvinkel, loven forudsætter at de recessive former er blevet genaccentueret i oldprøjsisk, hvorimod Dybos lov ikke virker på recessive ordformer (der er i slavisk ingen accentfremrykning ved rødder der tilhører ap. *č*).

Som vi vil se nedenfor, tyder andre dele af det oldprøjsiske materiale dog på at accentueringen af de recessive ordformer i oldprøjsisk *ikke* er identisk med accentueringen af de oprindeligt rodbetonede ord. Dette udelukker naturligvis ikke „Kortlandts lov“, der kunne have udløst accentfremrykning fra korte vokaler med både høj tone (i „rigtigt“ betonede stavelser) og lav tone (i recessive ordformer), men gør den alt andet lige mindre sandsynlig. Ud over dette forhold er det især lovens afhængighed af at man accepterer dobbeltskrivningen af konsonanter som udtryk for accent på en efterfølgende vokal, der får loven til at fremstå som meget usikker. Under alle omstændigheder kan den, hvis den virkelig har fundet sted, ikke være genetisk identisk med hverken Saussures lov i litauisk eller Dybos lov i slavisk.

Det er påfaldende ved det oldprøjsiske materiale at en del ordformer hvis litauiske korrespondenser har rodbetoning, ikke optræder med længdestreg over hverken første eller andet led af en diftong. Eksempelvis er der over 100 belæg (inklusive bøjningsformer) af ordet *deims* uden at det en eneste gang optræder med længdestreg. Denne omstændighed får Wijk, Stang og andre forskere til at antage at en efter deres

²¹² Dette er det traditionelle standpunkt; for henvisninger se Kortlandt 1974b: 299. Teksten hos Endzelīns 1943: 27 som Kortlandt henviser til, er dog efter min mening ikke entydig. Så vidt jeg kan se, siger Endzelīns kun at dobbeltkonsonant skrives efter korte vokaler, uden at udtale sig om hvad dette betyder for accentstedet (Endzelīns 1943: 23-24).

²¹³ Kortlandt 1974b: 299-300; herefter Derksen 1996: 16-17.

²¹⁴ Kortlandt 1974b: 302.

²¹⁵ Derksen 1996: 28.

mening oprindelig urbaltisk tematisk betoning er bevaret i oldprøjsisk²¹⁶. Sammenhængen mellem manglende accenttegn i oldprøjsisk og de litauiske mobile paradigmer er klar:

Gerade bei solchen Nomina, welche im Litauischen eine wechselnde Betonung haben, fehlt in Wills Enchiridion regelmässig das Akzentzeichen: *deivs, -as, -an* usw.; *deinan; laucks, laukan; tautan; waix, waikan; ains, kaulan* usw.²¹⁷

Disse ord har følgende korrespondenser i standardlitauisk: *diēvas* (4); *dienà* (4); *laũkas* (4); *tautà* (4); *vaĩkas* (4); *vėnas* (3); *káulas* (1). Til listen kunne muligvis føjes ord som *deickton* (~ lit. *dáiktas* (3), lett. *daĩkts, daĩks*²¹⁸) og andre. Ganske vist er ikke alle Wijks eksempler lige gode (fx mener Illič-Svityč 1963: 27 at lit. *laũkas* oprindelig har haft ap. 2, og både lit. *káulas* (1) og lett. *kaĩls* tyder på et urbaltisk rodbetonet paradigme), og som bekendt levner overleveringen af oldprøjsisk plads for temmelig mange fejkilder, men en mulig interpretation af materialet kunne være at disse former i oldprøjsisk endnu var ubetonede, eller i hvert fald at den første stavelse var (prosodisk) markeret på en måde der adskilte den fra første stavelse af de oprindeligt rodbetonede paradigmer. En sådan tolkning er ikke langt fra Stangs opfattelse når han siger at „man denkt daher an die Möglichkeit einer dritten phonologischen Intonation, eines »Mitteltons«”²¹⁹.

Hvis denne type ordformer – som Wijk og Stang hævder – i oldprøjsisk var finalt betonet, ville man forvente at udlydende diftonger havde markering af længde (fx burde A.sg. af *tauto* (fra Elbingvokabularet) være †*tautān* osv.), men dette er mig bekendt ikke tilfældet. Naturligvis kunne man tænke sig mange mulige og sandsynlige forklaringer på dette forhold (fx at udlydende diftonger forkortedes i oldprøjsisk), men hvis man i stedet antog at disse former var fonologisk ubetonede, ville forklaringen være oplagt: såvel rodstavelsen som den udlydende stavelse var ubetonede og derfor aldrig forsynet med længdestreg. Det er altså ikke usandsynligt at oldprøjsisk – i lighed med lettisk, men i modsætning til litauisk – har bevaret en skelnen mellem urbaltiske rodbetonede og recessive ordformer.

²¹⁶ Wijk 1923a: 74 med henvisninger til ældre litteratur; Stang 1966a: 144, 173. Skeptisk Endzelīns 1943: 30-31.

²¹⁷ Wijk 1923a: 74.

²¹⁸ De lettiske former er citeret efter Endzelīns 1943: 258.

²¹⁹ Stang 1966a: 144, jf. s. 173. Også Wijk 1923a: 43 taler om „die altpreussische »dritte Intonation«” (ud over akut og cirkumfleks).

5. Urslavisk

5.1. Fonologisk

Det urslaviske fonologiske system der anvendes i denne fremstilling, repræsenterer et sprogstadium som i en relativ kronologi placerer sig efter at de udlydende obstruenter er faldet væk, efter at Winters og Hirts love har virket, og efter at accentkurverne i de mobile paradigmer er etableret; men før resultaterne af første, anden og tredje palatalisering er blevet fonologiseret, før **ei*, **ai* og **au* er blevet monoftongiseret til hhv. **i̇*, **ē* (**i̇*²²⁰) og **ū*, og før Dybos og Stangs love har virket.

Systemet består af tretten konsonantfonemer (**/p b t d k g s z x m n l r/*) og fire vokal-fonemer (**/a e i u/*). Desuden kan en stavelse være markeret prosodisk på to måder, dels for længde (<⁻>; mulig på et vilkårligt antal stavelser i en ordform), der står over for umarkeret korthed, dels for høj tone (<^l>; mulig på højst én stavelse i en ordform), der står over for umarkeret lav tone (dog skrives her <|> foran ordformer der udelukkende består af stavelser med lav tone). Diftonger består af kort eller langt **/a e i u/* plus **/l r/* samt kort eller langt **/a e/* plus **/i u n/*²²¹. Diftonger med langt første led optræder ikke i ubetonede eller finale stavelser. Bemærk at det på dette sprogtrin funktionelt set er selve det vokaliske element der er relevant for systemet – **āR* fungerer som **ā*, **aR* fungerer som **a*.

Det her anvendte notationssystem for urslavisk afviger temmelig kraftigt fra både den traditionelle notation og fra de overleverede slaviske sprogs ortografi. For at gøre det lettere at associere de her rekonstruerede urslaviske ordformer med de faktisk belagte enkeltsproglige former, er hver rekonstruktion gengivet ikke blot i denne nye notation, men også (i kantede parenteser) i den traditionelle („fællesslaviske”²²²), altså fx m.N.sg. **xl'āibu* [*xlé'bu*], f.N.sg. **g'enā* [*ženā*] osv.

Notationen af vokalerne bygger videre på det forslag som Roman Jakobson har fremsat i sin ofte citerede artikel fra 1963 – også med hensyn til prosodien følger jeg Jakob-

²²⁰ Udviklingen af **aj* til **i̇* i udlydende stavelser i bestemte kategorier (m.N.pl., ipv. 2.3.sg.) har efter min mening ingen sammenhæng med den urslaviske prosodi og vil i det følgende ikke blive behandlet nærmere.

²²¹ Anders Richardt Jørgensen har gjort mig opmærksom på at prs. 1.sg. af *i*-verber som **[lojĕ]* ikke kan repræsenteres direkte af **laui'an* (der ville give **[lujĕ]*, jf. **[kujĕ]* af **kaui'an*). Enten er formen **[lojĕ]* udlignet efter resten af paradigmet, eller også har den urslaviske form været **laui'an*. Eftersom den indoeuropæiske endelse jo vides at have haft to stavelser (**-ejō*), er den sidste mulighed nok mest sandsynlig. Bortfaldet af midterstavelsen må da være sket relativt sent, efter monoftongiseringen af antekonsonantisk **au* til **ū*.

²²² Om problemerne ved anvendelsen af termerne „urslavisk” og „fællesslavisk” se i øvrigt diskussionen hos Birnbaum 1970b; 1975: 1-5.

son, dog med den forskel at han opererer med et system hvor Dybos lov har virket. Det her anvendte vokalsystem har desuden en vis lighed med det vokalsystem som Rudolf Aitzetmüller kalder „urslavisch” i sin „Altbulgarische Grammatik” fra 1978.

For fuldstændighedens skyld må det siges at det efter min mening – i hvert fald når fokus ikke i samme grad som her ligger på forhistorien til urslavisk – strengt taget ville være historisk rigtigst at anvende et notationssystem for urslavisk hvor første palatalisering, men ikke anden og tredje palatalisering, har opnået fonologisk status, hvor *i*- og *u*-diftongerne er blevet monoftongiseret, og hvor Dybos lov har virket. Det ville give seksten konsonantfonemer (/p b t d k g ě s z š ž x m n l r/), fem vokalfonemer (/a e i u y/; heraf er /y/ dog altid langt) og to prosodiske markører, længde over for korthed og høj tone over for lav tone. Diftonger ville udgøres af kort eller langt /a e i u/ efterfulgt af /l r/ samt kort eller langt /a e/ efterfulgt af /n/. Men netop fordi det centrale element i nærværende fremstilling er *forhistorien* til urslavisk, vil dette system altså ikke blive anvendt her.

Som det altså fremgår af ovenstående, vil jeg i mine rekonstruktioner af urslaviske ordformer bruge et notationssystem der afviger noget fra det gængse. Der er flere grunde til at jeg vælger denne anderledes repræsentationsform: for det første ligger det her anvendte system efter min mening tættere på et sprogstadium der faktisk engang har eksisteret – i modsætning til det stærkt anakronistiske traditionelle „fællesslaviske” system. For det andet betyder den let arkaiserende notation at regelmæssigheden bag en del morfonomiske alternationer kommer til at stå klarere end det normalt er tilfældet. Som en sidegevinst er det her anvendte fonologiske og prosodiske system både langt simple og mere systematisk end det traditionelle system. Det er i langt de fleste tilfælde muligt at derivere de traditionelle rekonstruktioner fra de her opstillede.

Med hensyn til det første af de i forudgående afsnit nævnte punkter – at det traditionelle system ikke repræsenterer et bestemt kronologisk trin, men snarere er en sammensætning af forskellige sprogstadier – kan det være oplysende at kaste et blik på forholdene i de talrige oldrussiske låneord i litauisk, lettisk og finsk²²³. Her lånes de russiske reflekser af urslavisk *ā ē ī ū ai ei au an en [a ě i y ě i u o e] som lange vokaler mens reflekserne af *a e i u [o e ɔ ɚ] lånes som korte vokaler, fx fi. *luosa* fra uruss. *lūžā (< ursl. *lūgiā [lūžā] > russ. lūžā), men fi. *lusikka* fra uruss. *lūžikā (< ursl. *lūgikā [lūžika] > russ. lóžka)²²⁴. Vigtige er også ord som fi. *luokki* fra uruss. *lōku (< ursl. *lanku [lōkɔ] > russ. lúk) fordi de viser at længden var bevaret *efter* den specifikt østslaviske udvikling af ursl. *an [o] til uruss. *ō (> russ. u). Også i lån til litauisk og lettisk optræder de oprindelige nasalvokaler *an en [o

²²³ Se Kiparsky 1963: 75-84, Stang 1957: 52-55.

²²⁴ Ifølge Adam Hyllested (mundtligt) skyldes den korte finale vokal i de finske ord internt finske forhold og siger ikke noget om kvantiteten af udlydende vokaler i urussisk.

el] uden nasal. Hvis lit. *sūdas*, lett. *sūods* og lit. *rēdas* var lånt fra urslavisk, ville man forvente at finde en nasal i ordets første stavelse eftersom de urslaviske former har været hhv. m.N.sg. **sāndu* [*sqdb*] og **rendu* [*redb*] – nasalen er endnu bevaret i polsk *sąd*, *rząd*. De faktisk forefundne litauiske former viser tydeligt at kilden har været et senere sprogtrin med karakteristiske østslaviske træk, jf. oldruss. *sudb* og *rjadb*.

Således må urslavisk uden tvivl have besiddet kvantitative oppositioner, ikke kun i betonet stilling, men overalt i ordet – et forhold der ikke fremgår af den traditionelle notation hvor de lange vokaler [*a ě i y*] står over for de korte [*o e b v*], og hvor former som **i'āgadā* anakronistisk gengives **,jāgoda'*²²⁵. Et andet eksempel på en anakronisme er ansættelsen af en form som „*nesémv*” med „long rising” *e* for „the end of the Proto-Slavonic period”²²⁶. Et urslavisk langt **ē* kan kun reflekteres som *ě* i enkeltsprogene, og når vi har refleks af **e*, må der være tale om en enkeltsproglig forlængelse.

En konsekvens af at bruge et notationssystem hvor Dybos lov endnu ikke har virket, er at der ved selve notationen ikke tages stilling i diskussionen om hvorvidt denne lov – som det hævdes af de fleste forskere – faktisk er urslavisk, eller om den – som Garde mener at kunne påvise – kun har fundet sted i øst- og sydslavisk, men ikke i vestslavisk²²⁷. I det følgende vil der dog blive gået ud fra at Dybos lov har virket i alle slaviske sprog.

Det her anvendte notationssystem er ikke i stand til at gengive det urslaviske udgangspunkt for former som štok. f.N.sg. *tráva*, russ. *travá*, tj. *tráva*; štok. prs. 3.sg. *pāšē*, russ. *pāšet*, tj. *pāše*, dvs. rødder med lang monoftong der tilhører ap. *b*. Til denne kategori kan det siges at de i de hele taget volder tilhængere af Dybos lov problemer – ord med lang monoftong der ikke tilhører ap. *c*, burde have akut rodbetoning og således ap. *a* (se § 5.3.6). Eftersom der ved disse ord ofte er tale om lån eller åbenbart sene dannelser, bør de dog efter min mening ikke tillægges afgørende værdi. I øvrigt er kombinationen af lang monoftong og ap. *b* faktisk mulig ved *i*-verber der nedstammer fra indoeuropæiske kausativer og iterativer (se § 5.2.2) – her er rodbetoningen resultat af en sen tilbagetrækning.

Bemærk at det her anvendte prosodiske system ikke – som det traditionelle system – omfatter fonologiske stavellesintonationer. Forskellen i urslavisk på (i traditionelle termer) akutte, neoakutte og cirkumflekse stavelser (fx m.N.sg. **[čās̄v̄]*, f.N.sg. **[kōrva]* : m.N.sg. **[bōbv̄]*, **[bérstv̄]* : **[bōgv̄]*, **[vōlsv̄]*, jf. čak. (Novi) *čās*, *krāva* : *bōb*, *brést* : *bōg*, *vlās*) går efter min mening tilbage til en modsætning mellem lang betonet stavelse, kort betonet stavelse og ubetonet stavelse (dvs. **k'ěsu*, **k'ārūā* : **b'abu*, **b'arstu* : **bagu*, **nalsu*). Når de

²²⁵ Således fx Arumaa 1964: 197; jf. Stang 1957: 41 med henvisninger.

²²⁶ Vermeer 1984: 363.

²²⁷ Se herom Garde 1976: 16-17, 288-294; kritik af Gardes hypotese kan ses hos fx Kortlandt 1978a: 76-80.

urslaviske fonologisk ubetonede (recessivt accentuerede) former står i forbindelse med klitika eller fonologisk betonedede ord, realiseres de som ubetonede (fx **nā z̥eiman* [*nā z̥imǫ*] > russ. *ná z̥imu*, čak. *nǎ z̥imu*, **z̥eiman s'i* [*z̥imǫ sǐ*] > russ. *z̥imús'* (sekundært *z̥imus'*), štok. *z̥imūs*²²⁸. Det er sværere i det belagte slaviske materiale at påvise sammensætninger af fonologisk betonedede og recessive ordformer, men jf. fx *běly grudi* (ursl. **b'ailū grandī* [*běly grǫdī*]) i de russiske bylinakvad²²⁹.

5.2. Morfologisk

5.2.1. Nominer

Stort set alle urslaviske nominer kan accentologisk deriveres fra et system bestående af to accentparadigmer: et rodbetonet (her kaldet ap. I) og et mobilt (her kaldet ap. II). Accentparadigme I blev på et senere stadium, sandsynligvis endnu i urslavisk, splittet op i to – oprindeligt komplementært fordelte – accentparadigmer, alt efter rodstavelsens kvantitet. Rødder med lang stavelse forblev rodbetonede (og kaldes hos Stang ap. *a*), men i rødder med kort stavelse skete der – som følge af Dybos lov (se § 5.3.6) – en fremrykning af accenten til den umiddelbart efter roden følgende stavelse (Stangs ap. *b*). Denne opsplittning omfattede ikke ap. II (Stangs ap. *c*).

Først en oversigt over de nominale paradigmer²³⁰:

²²⁸ Formerne er citeret efter Dolobko 1927: 690-691. Det russiske udtryk *z̥imús'* er ifølge Dal' typiske for nordlige og vestlige dialekter (se Dal' 1880: 682 hvor også betoningsvarianten *z̥imus'* er angivet).

²²⁹ Se Jakobson 1963: 161.

²³⁰ Paradigmerne er opstillet på grundlag af rekonstruktionerne i Stang 1957, Dybo 1981 og Dybo, Zamjatina & Nikolaev 1990.

ā-stammer

	ap. I	ap. II
N.sg.	<i>u'īlnā</i> [vɔ̃lnā]	<i>galu'ā</i> [golvā]
A.sg.	<i>u'īlnan</i> [vɔ̃lnə]	<i>galuan</i> [golvə]
G.sg.	<i>u'īlnū</i> [vɔ̃lny]	<i>galu'ū</i> [golvɥ]
D.sg.	<i>u'īlnai</i> [vɔ̃lnɛ]	<i>galuai</i> [golvɛ]
I.sg.	<i>u'īlnan</i> [vɔ̃lnə]	<i>galu'an</i> [golvə]
L.sg.	<i>u'īlnaj</i> [vɔ̃lnɛ]	<i>galu'ai</i> [golvɛ]
N.A.du.	<i>u'īlnaj</i> [vɔ̃lnɛ]	<i>galuai</i> [golvɛ]
N.pl.	<i>u'īlnū</i> [vɔ̃lny]	<i>galuū</i> [golvɥ]
A.pl.	<i>u'īlnū</i> [vɔ̃lny]	<i>galuū</i> [golvɥ]
G.pl.	<i>u'īlnu</i> [vɔ̃lnɐ] (?)	<i>galu'u</i> [golvɐ]
D.pl.	<i>u'īlnāmu</i> [vɔ̃lnamɐ]	<i>galu'āmu</i> [golvāmɐ]
I.pl.	<i>u'īlnāmī</i> [vɔ̃lnamɪ]	<i>galu'āmī</i> [golvāmɪ]
L.pl.	<i>u'īlnāxu</i> [vɔ̃lnaxɐ]	<i>galu'āxu</i> [golvāxɐ]

o-stammer

	ap. I	ap. II
N.sg.	<i>d'ūmu</i> [dʲmɐ]	<i>langu</i> [lŋɐ]
A.sg.	<i>d'ūmu</i> [dʲmɐ]	<i>langu</i> [lŋɐ]
n.N.A.sg.	<i>l'ēta</i> [l'ɛtə]	<i>āia</i> [jajɛ]
G.sg.	<i>d'ūmā</i> [dʲma]	<i>langā</i> [lŋa]
D.sg.	<i>d'ūmau</i> [dʲmu]	<i>langau</i> [lŋu]
I.sg.	<i>d'ūmami</i> [dʲmomɐ]	<i>langami</i> [lŋomɐ]
L.sg.	<i>d'ūmai</i> [dʲmɛ]	<i>langai</i> [lŋɛ]
N.A.du.	<i>d'ūmā</i> [dʲma]	<i>langā</i> [lŋa]
N.pl.	<i>d'ūmai</i> [dʲmi]	<i>langai</i> [lŋɪ]
A.pl.	<i>d'ūmū</i> [dʲmy]	<i>langū</i> [lŋy]
n.N.A.sg.	<i>l'ētā</i> [l'ɛtā]	<i>āi'ā</i> [jajā]
G.pl.	<i>d'ūmu</i> [dʲmɐ] (?)	<i>lang'u</i> [lŋɐ]
D.pl.	<i>d'ūmamu</i> [dʲmomɐ]	<i>lang'amu</i> [lŋomɐ]
I.pl.	<i>d'ūmū</i> [dʲmy]	<i>langū</i> [lŋy]
L.pl.	<i>d'ūmaiXu</i> [dʲmɛxɐ]	<i>lang'aiXu</i> [lŋɛxɐ]

i-stammer

	ap. I	ap. II
N.sg.	<i>n'iti</i> [nítʲɔ]	<i>z̥uēri</i> [z̥véʲɔ]
A.sg.	<i>n'iti</i> [nítʲɔ]	<i>z̥uēri</i> [z̥véʲɔ]
G.sg.	<i>n'itei</i> [nítʲi]	<i>z̥uērei</i> [z̥véʲɪ]
D.sg.	<i>n'itei</i> [nítʲi]	<i>z̥uērei</i> [z̥véʲɪ]
I.sg.	<i>n'itimi</i> [nítʲmʲɔ]	<i>z̥uēr'imi</i> [z̥véʲɔmʲɔ]
L.sg.	<i>n'itei</i> [nítʲi]	<i>z̥uēr'ei</i> [z̥véʲɪ]
N.A.du.	<i>n'iti</i> [nítʲi]	<i>z̥uērī</i> [z̥véʲɪ]
N.pl.	<i>n'iti/-ie</i> [nítʲi/-ɨjɛ]	<i>z̥uērī/-ie</i> [z̥véʲɪ/-ɨjɛ]
A.pl.	<i>n'iti</i> [nítʲi]	<i>z̥uērī</i> [z̥véʲɪ]
G.pl.	<i>n'itiiu</i> [nítʲjɔ]	<i>z̥uēr'iiu</i> [z̥véʲjɔ]
D.pl.	<i>n'itimu</i> [nítʲmʲɔ]	<i>z̥uēr'imu</i> [z̥véʲɔmʲɔ]
I.pl.	<i>n'itimi</i> [nítʲmʲi]	<i>z̥uēr'imī</i> [z̥véʲɔmʲi]
L.pl.	<i>n'itixu</i> [nítʲxɔ]	<i>z̥uēr'ixu</i> [z̥véʲɔxɔ]

u-stammer

	ap. I	ap. II
N.sg.	<i>'ilu</i> [ilʲɔ]	<i>s̥ūnu</i> [s̥ynʲɔ]
A.sg.	<i>'ilu</i> [ilʲɔ]	<i>s̥ūnu</i> [s̥ynʲɔ]
G.sg.	<i>'ilau</i> [ilu]	<i>s̥ūnau</i> [s̥ynɪ]
D.sg.	<i>'ilaei</i> [ilʲovɪ]	<i>s̥ūnaei</i> [s̥ynʲovɪ]
I.sg.	<i>'ilumi</i> [ilʲmʲɔ]	<i>s̥ūn'umi</i> [s̥ynʲɔmʲɔ]
L.sg.	<i>'ilau</i> [ilu]	<i>s̥ūn'au</i> [s̥ynɪ]
N.A.du.	<i>'ilū</i> [ilʲɨ]	<i>s̥ūnū</i> [s̥ynɨ]
N.pl.	<i>'ilae</i> [ilʲovɛ]	<i>s̥ūnae</i> [s̥ynʲovɛ]
A.pl.	<i>'ilū</i> [ilʲɨ]	<i>s̥ūnū</i> [s̥ynɨ]
G.pl.	<i>'ilauu</i> [ilʲovʲɔ]	<i>s̥ūn'auu</i> [s̥ynʲovʲɔ]
D.pl.	<i>'ilumu</i> [ilʲmʲɔ]	<i>s̥ūn'umu</i> [s̥ynʲɔmʲɔ]
I.pl.	<i>'ilumī</i> [ilʲmʲi]	<i>s̥ūn'umī</i> [s̥ynʲɔmʲi]
L.pl.	<i>'iluxu</i> [ilʲxɔ]	<i>s̥ūn'uxu</i> [s̥ynʲɔxɔ]

Ved konsonantstammer med ap. I som ursl. N.sg. **m'ātī* [mátʲi], A.sg. **m'āteri* [māterʲɔ] har der efter al sandsynlighed været fast rodbetoning i alle former. Ved mobile ord som *dukt'ī* [dɔt'ɪ], A.sg. **dukeri* [dɔt'erʲɔ], G.sg. **duktere* [dɔt'ere] (ap. II) er de sikre enkeltsproglige belæg for sparsomme til at det vil være forsvarligt at opstille et helt accentparadigme.

For en analyse af de slaviske mobile paradigmer og deres oprindelse se § 5.3.3.

5.2.2. Verber

5.2.2.1. Præsens af *e*-verber

Eftersom det inden for det slaviske verbalsystem er præsens af de rent tematiske verber der klarest lader sig analysere i slavisk og lettest kan sammenlignes med forholdene i baltisk, vil jeg i første omgang behandle denne kategori. Som i nominerne fandtes der i urslavisk også i verbernes præsens et rodbetonet og et mobilt paradigme. Det rodbetonede paradigme delte sig senere, ved virkningerne af Dybos lov i ord med kort rodstavelse, i to paradigmer. Dog er det i præsens af verber med ap. I tilsyneladende kun én form – 1.sg. – der har undergået Dybos lov og dermed er tematisk betonet. I resten af formerne har Dybos lov enten ikke virket, eller også har Stangs lov ført til genetablering af rodbetoningen (se hertil § 5.3.6). Accentkurverne i de rodbetonede verber med akut rod er i de slaviske sprog bevaret intakte. I verber med ap. II har Dybos lov forårsaget en accentfremrykning fra temavokalen til den egentlige endelse, men her betyder den senere tilbagetrækning fra reducerede vokaler at de fleste former i de slaviske sprog atter optræder med tematisk betoning.

De to urslaviske accentparadigmer, det rodbetonede ap. I (der bliver til de senere ap. *a* og *b*) og det mobile ap. II (der bliver til ap. *c*) har i tematiske verber haft følgende udseende:

	ap. I	ap. II
1.sg.	<i>lězan</i> [lězǎ]	<i>milz'an</i> [mɔlzǎ] ²³¹
2.sg.	<i>lězexci</i> [lězɛšɨ]	<i>milz'exci</i> [mɔlzɛšɨ]
3.sg.	<i>lězeti</i> [lězɛtɔ]	<i>milz'eti</i> [mɔlzɛtɔ]
1.pl.	<i>lězemu</i> [lězɛmɔ]	<i>milz'emu</i> [mɔlzɛmɔ]
2.pl.	<i>lězete</i> [lězɛtɛ]	<i>milz'ete</i> [mɔlzɛtɛ]
3.pl.	<i>lězanti</i> [lězɔtɔ]	<i>milz'anti</i> [mɔlzɔtɔ]

Den umiddelbart mest plausible historiske forklaring på disse to accentparadigmers opståen må være den samme som ved nominerne, nemlig at ap. I reflekterer et indoeuropæisk rodbetonet paradigme (typen **b^hér-e-ti*) mens ap. II går tilbage til et tematisk betonet paradigme (typen **(s)tud-é-ti*). At de her anførte eksempler på de to paradigmatyper også faktisk ser ud til at stemme overens med en sådan fordeling (fuldtrin i roden og rodbetoning i **lězeti* [lězɛtɔ] over for nultrin og tematisk betoning i *milz'eti* [mɔlzɛtɔ]), er dog sandsynligvis et tilfælde – i hvert fald tilhører i slavisk langt de fleste rent tematiske verber med fuldtrin i roden ap. II²³². Da der dog også kun er få eksempler på *e*-

²³¹ Med hensyn til varianten **milz'an* [mɔlzǎ] se nedenfor i nærværende §.

²³² Nogle få *e*-verber med fuldtrin i roden og infinitiv på *-ati* har i štokavisk rodbetoning, fx 3.sg. *bèrè, pèrè, žènè*. Selv om denne accentuering finder støtte i tjekkisk (og til dels slovakisk, der dog

verber med nultrin i roden og ap. I (Dybo nævner 7 verber: **u'irgeti* [*v'iržetb*], **i'udeti* [*jbdetb*]; **m'ineti* [*m̀netb*], **d'umeti* [*d̀metb*], **g'imetri* [*ž̀metb*], **i'imetri* [*j̀metb*], **k'ineti* [*č̀netb*]²³³), kunne noget tyde på at der i slavisk er en tendens til at rent tematiske verber får ap. II. En sådan tendens er inden for slavisk ganske forståelig eftersom *je-* og *ne-*verber ved rødder der udlyder på konsonant, altid har ap. I (muligvis på grund af en lydlov, se slutningen af § 5.3.5). Det som de rent tematiske *e-*verber prosodisk har været markeret for i modsætning til *je-* og *ne-*verberne, er deres mulighed for at optræde med ap. *c*. Denne omstændighed har medført at ap. *c* her har bredt sig ud over sit oprindelige domæne.

Den traditionelle ansættelse af prs. 1.sg. i det urslaviske ap. II som **milz'an* [*mlz'ǫ*] bliver af Stang og Moskvaskolen draget i tvivl – de mener at den i visse oldrussiske tekster og bulgarske dialekter, samt muligvis i slovincisk, belagte recessive betoning, der viser tilbage til ursl. **milz'an* [*m̀lz'ǫ*], er den oprindelige²³⁴. Dog skal det siges at valget af den recessive form som den oprindelige sker med henvisning til Stangs princip for slavisk om at „marginal end-stress in one form presupposes stress on the 1st syllable and falling intonation in another form of the same word”²³⁵. Dette „princip” er dog efter min mening snarere det overfladiske resultat af en lydlig udvikling end det er selve princippet bag mobiliteten, således som Stang mener. Den hypotese om en grundlæggende lydlig udvikling af de indoeuropæiske tematisk betonedede paradigmer til urslaviske mobile paradigmer der vil blive opstillet i § 5.3.3, forudsiger endebetoning som den lydrette refleks i 1.sg. Dette harmonerer med de mere udbredte østslaviske og bulgarske former med endebetoning. Hvordan den recessive accentuering kan være opstået, ligger ikke helt lige for. Muligvis er den opstået som en (dialektal?) variant ved overførelsen af nasalen fra aor. 1.sg. til prs. 1.sg., altså ved den tilføjelse af **-n* (< ie. **-m*) til **-ā* (< ie. **-ō*) der må ligge til grund for urslavisk **-an* [-ǫ]²³⁶.

5.2.2.2. Præsens af *i-*verber

Ved *i-*verberne gør den uklare udviklingshistorie bag det stammedannende element ansættelsen af de tidlige urslaviske former noget usikker. Det indoeuropæiske

også har varianter der peger på ursl. ap. II), regnes den normalt – på grund af čakavisk, bulgarsk og østslavisk der samstemmende viser tilbage til urslavisk ap. II – for sekundær; se fx Leskien 1914: 516; Stang 1957: 117. Her vil denne betoning ikke blive undersøgt nærmere, men det må konstateres at det er påfaldende at man i štokavisk, tjekkisk og delvis slovakisk finder en accentuering der – ifølge de regler der vil blive opstillet i § 5.3.3 – svarer til den ud fra de indoeuropæiske grundformer forventede.

²³³ Dybo 1979: 50, 52; 1981: 203, 208.

²³⁴ Stang 1957: 109-112; Dybo 1962: 10-15.

²³⁵ Stang 1957: 100.

²³⁶ For kronologien ved ie. **-ō* > forsl. **-ā* i forhold til tilføjelsen af nasalen se Aitzetmüller 1978: 176.

udgangspunkt kan der dog næppe være tvivl om. Præsens af kausativer og iterativer indeholdt et stammedannende element **-éje-* mens denominativer var dannet ved **-e-je-*. Visse forskere afviser at den indoeuropæiske sekvens **-eje-* er lydret reflekteret i det urslaviske **[-i-]* som vi ser i fx russ. prs. 3.sg. *sádit*, štok. *sâdi* osv. Brugmann, og med ham også fx Wijk og Meillet, mener at man som lydret refleks af ie. **-eje-* ville forvente ursl. †*[-bje-]* som i prs. 3.sg. **[vǔjetb]* (< ie. **uéh₁-e-ti* > lit. 1.sg. *vejū*) og *i*-stammernes m.N.pl. **[gǔstbje]* < ie. **g^host-éjes* (jf. ved. *agnáyah*). Det slaviske **[-i-]* må gå tilbage til denominativer til *i*-stammerne²³⁷ eller til en „atematisk” udgave af stammeformansen **-eje-*, nemlig ie. **-i-*²³⁸. Hypotesen om en udvikling af ie. **-eje-* til ursl. **[-i-]* er ifølge Wijk „sogar mehr als unerweislich, sie ist unannehmbar”²³⁹. Derimod mener Rasmussen – efter min mening med rette – at der faktisk ikke er noget der modsiger denne udvikling i hvert fald i medial position, sandynligvis gennem det stadium **-iie-* *[-bje-]* som kan ses i de ovenfor nævnte former²⁴⁰. Desuden er der ikke meget i de andre indoeuropæiske sprog der tyder på eksistensen af et sådant atematisk *i*-suffiks²⁴¹, så i det følgende vil udviklingen ie. **-eje-* > **[-i-]* i indlyd blive betragtet som regelmæssig. Dette åbner mulighed for – i lighed med Diels²⁴², men i modsætning til Brugmann, Meillet og Wijk – at se den slaviske accentuering som en direkte refleks af den indoeuropæiske accents placering på enten det første eller det andet *e* i sekvensen **-eje-*.

Det må her indskydes at *i*-verber med akut rodbetoning (ap. *a*) kan have en anden kilde, nemlig som deverbative af akrostatiske præsenter, typen ie. prs. 3.sg. **suóp-je-ti* (> lat. *sōpiō sōpīre*, oldisl. *sōfa*)²⁴³. Et slavisk eksempel herpå kunne være **u'ādiēti* [*vāditi*] af ie. **uód^h-je-ti*, også i gr. *ὠθέω*²⁴⁴. Desuden kommer verber med ap. *a* fra rodstrukturer der kunne udløse Hirts lov, fx **st'āiēti* [*stāviti*] < ie. **stoh₂-éje-ti*, jf. ungav. *-stāiā*, oldpers. *-astāyam*²⁴⁵. Eftersom altså nogle verber med ap. *a* kan have haft rodbetoning allerede i indoeuropæisk, og andre på grund af Hirts lov ikke afslører det gamle accentsted, vil disse verber i det følgende ikke blive nærmere behandlet.

For verber med ikkeakut rod må man konstatere at en del påvirkninger på tværs af accentparadigmerne i slavisk har medført at den accentologiske fordeling af de tre typer *i*-verber (kausativer, iterativer og denominativer) er noget uklar. Diels' hypotese – at

²³⁷ Brugmann 1896: 244, 266-267.

²³⁸ Meillet 1917: 191; herefter Wijk 1918: 2.

²³⁹ Wijk 1918: 1 med kritik af Diels 1909: 82-101.

²⁴⁰ Rasmussen 1985: 217.

²⁴¹ For de latinske *i*-verber se Sihler 1995: 537-538 (regelmæssig udvikling af ie. **-je/o-* i *i*-præsenter og **-i-je-* i denominativer til *i*-stammer).

²⁴² Diels 1909: 101.

²⁴³ For en analyse af denne type verber se Rasmussen 1989: 146-149.

²⁴⁴ LIV: 601; Rasmussen 1985: 218; 1989: 147.

²⁴⁵ LIV: 537; Rasmussen 1985: 218.

indoeuropæiske deverbativer giver typen štok. prs. 3.sg. *sādī*, *vòzī* (ursl. *[*sáditb*], *[*vòzīt*]), begge ap. *b*) mens denominativer giver typen *trūbī* (ursl. *[*trōbīt*], ap. *c*) – accepteres af blandt andre Vaillant²⁴⁶. Wijk er enig i at deverbativer har ap. *b* i slavisk og at dette skyldes den oprindelige betoning af stammevokalen hvorfra der skete en tilbagetrækning af accenten, men han mener at denominativernes valg af accentparadigme afhænger af grundordets paradigme – ap. *b* optræder ved afledninger af substantiver med ap. *b* (fx prs. 3.sg. *[*žēnitb*] til f.N.sg. *[*žēnā*]), og tilsvarende er denominativer med ap. *c* afledt af substantiver med ap. *c* (fx prs. 3.sg. *[*gostīt*] til m.N.sg. *[*gōstb*])²⁴⁷. Dette forhold gør det for Wijk klart at denominativernes accentuering – imod Diels – ikke har noget med betoningen af det ie. *-*ejé-* at gøre²⁴⁸. I denominativer med ap. *b* har accenten altså ifølge Wijk oprindeligt ligget på det stammedannende element, og en tilbagetrækning a la Stangs lov har givet os det belagte paradigme; i ap. *c* er det derimod Saussures lov der ved ikkeakutte rødder har ført til konstant tematisk betoning i de slaviske sprog²⁴⁹.

Stang mener ud fra en gennemgang af det slaviske materiale at den urslaviske fordeling af *i*-verberne var den at kausativer havde ap. *c*, iterativer havde ap. *b* og denominativer havde ap. *b* eller *c* i overensstemmelse med deres grundord²⁵⁰.

Moskvaskolen er enig med den klassiske accentologi og Stang i at iterativerne har ap. *b*, og at denominativer til mobilt accentuerede substantiver har ap. *c* – men for kausativer og denominativer til tematisk accentuerede substantiver ansættes endnu et accentparadigme, kaldet *b*₂ (til forskel fra iterativernes ap. *b*₁). Ifølge Moskvaskolen er ap. *b*₁ i de slaviske sprog reflekteret som et klassisk ap. *b*-verbum, hvor den urslaviske Stangs lov gav accenttilbagetrækning i alle præsensformer undtagen 1.sg. Derimod undergår ap. *b*₂ ikke Stangs lov, men har forskellige accentkurver i forskellige forslaviske dialektområder – der vel at mærke ikke falder sammen med den traditionelle inddeling af de slaviske sprog i sydslavisk, østslavisk og vestslavisk, men netop først og fremmest bestemmes af hvilke betingelser der her udløser accenttilbagetrækningen, og af reflekserne af det såkaldte ap. *d* i nominerne (se § 3.4)²⁵¹.

²⁴⁶ Diels 1909: 101; Vaillant 1966: 437-438, 518-520; jf. også Kolesov 1979: 129 der gør opmærksom på „отглагольные **vod'ejēs'i* > **vod'īs'i* > *водиль* при отыменных **goste'ejēs'i* > **gost'īs'i* > *гостиль*” [„deverbativerne **vod'ejēs'i* > **vod'īs'i* > [russ. dial.] *vōdīs'* over for denominativerne **goste'ejēs'i* > **gost'īs'i* > [russ.] *gostīs'*”].

²⁴⁷ Wijk 1918: 12.

²⁴⁸ „Wenn Diels aber zur Erklärung der Betonung [der Denominativa] an ai. *devayāti* erinnert, so verliert er allen Grund unter den Füßen” (Wijk 1918: 8).

²⁴⁹ Wijk 1918: 7.

²⁵⁰ Stang 1952; 1957: 113.

²⁵¹ Bulatova, Dybo & Nikolaev 1988; Dybo, Zamjatina & Nikolaev 1990: 109-159; jf. også Lehfeldt 1993: 21-25.

Der ser altså ud til at tegne sig følgende billede: ap. *b* finder vi med sikkerhed i den mest udprægede deverbative gruppe, iterativerne, mens ap. *c* i hvert fald kendetegner verber der er afledt af mobile substantiver. Imellem disse to grupper ligger dels denominativerne til substantiver med ap. *b*, dels kausativerne, der ser ud til at kunne tilhøre begge accentparadigmer. Det må her bemærkes at kausativernes deverbative karakter er langt mindre tydelig end iterativernes, jf. fx prs. 3.sg. ursl. **marī'eti* [*morítb*] der både kan tolkes som kausativ til **m'irieti* [*mòrjetb*]²⁵² og som denominativ til **maru* [*mòrb*]²⁵³. Efter min mening afspejler denne usikkerhed hos sprogforskerne om visse verbers tilhørsforhold til den ene eller anden kategori en tilsvarende usikkerhed hos sprogbrugerne – og det er denne usikkerhed der har ført til en sammenblanding af de oprindelige forhold og en analogisk overgang af gamle kausativer som **marī'eti* til denominativtypen **marī'eti*. Ved denominativer til *b*-substantiver kan den delvise overgang fra det oprindelige ap. *c* til ap. *b* skyldes en sammenkædning af det verbale paradigme med det nominale. Dette var jo i senere slavisk kendetegnet ved neoakut på roden i nogle former over for tematisk betoning i andre, dvs. inden for verberne lignede det ap. *b* mere end det lignede ap. *c*. Det er muligt at fx Moskvaskolen har ret i at de slaviske sprog tyder på en anden fordeling end den man ud fra klassiske indoeuropæiske rekonstruktioner ville forvente, men der er efter min mening i så fald tale om analogiske omstruktureringer og ikke om en prosodisk forskel på kausativernes og iterativernes *[j]²⁵⁴.

Jeg antager altså at den oprindelige urslaviske situation i overensstemmelse med Diels' konklusion kan eksemplificeres ved følgende verber:

- (1) Kausativ: 3.sg. **sād'ietī* [*sádīt*] (> štok. *sādī*, čak. (Novi) *sádī*, russ. *sádīt*; af ie. **sod-éje-ti* > ved. 3.pl. *sādáyante*, got. 3.sg. *satjip*);
- (2) iterativ: 3.sg. **uaz'ietī* [*vòzīt*] (> štok. *vòzī*, čak. (ČDL) *vòzī*, russ. *vózīt*; af ie. **uog^h-éje-ti* > ved. *vāháyati*, got. *wagjan*, gr. *ὀχέομαι*);
- (3) denominativ: **duarii'eti* [*dvorít*] (> štok. *dvòrī*, čak. (ČDL) *dvorī*, russ. *(vo)dvorít*, for typen jf. ie. **deijū-e-íe-ti* > ved. *devayáti*).

²⁵² Således LIV: 396 der sidestiller det slaviske ord med (atharva)ved. *mārāyati*.

²⁵³ Således Vasmer 1955: 158: „Ableitung von *mor*”.

²⁵⁴ Imod Dybo, Zamjatina & Nikolaev 1990: 120.

Konjugationen af *i*-verberne har i urslavisk været således:

	ap. I	ap. II	ap. III
1.sg.	<i>st'āniian</i> [stāvje]	<i>sādū'an</i> [sadjē]	<i>trambii'an</i> [trōbjē]
2.sg.	<i>st'āniiexei</i> [stāvīš]	<i>sād'iexei</i> [sādīš]	<i>trambii'exei</i> [trōbiš]
3.sg.	<i>st'āniieti</i> [stāvite]	<i>sād'ietī</i> [sādīte]	<i>trambii'eti</i> [trōbite]
1.pl.	<i>st'āniiemu</i> [stāvimē]	<i>sād'iemu</i> [sādīmē]	<i>trambii'emu</i> [trōbimē]
2.pl.	<i>st'āniiete</i> [stāvite]	<i>sād'iete</i> [sādīte]	<i>trambii'ete</i> [trōbite]
3.pl.	<i>st'āniienti</i> [stāvētē]	<i>sād'ienti</i> [sādētē]	<i>trambii'enti</i> [trōbētē]

Udviklingen fra de ældre urslaviske former frem til det traditionelt rekonstruerede sent fællesslaviske sprogtrin har sandsynligvis været som følger (her repræsenteret ved verbernes 3.sg.)²⁵⁵:

	ap. I	ap. II	ap. III
1. urslavisk	<i>st'āniieti</i>	<i>sād'ietī</i>	<i>trambii'eti</i>
2. Dybos lov	<i>st'āniieti</i>	<i>sād'ietī/sādū'eti</i> ²⁵⁶	<i>trambii'eti</i>
3. kontraktion og Stangs lov	<i>stāvite</i>	<i>sādīte</i>	<i>trōbite</i>

Bemærk at den slaviske neoakut i typen 3.sg. **sād'ietī* [sādīte] (< ie. **sod-ēje-ti* med vokalforlængelse i slavisk via Winters lov, se § 5.3.1) viser at der oprindeligt har været betoning på det stammedannende element – urslavisk rodbetoning ville have givet ursl. †*s'ādīieti* [sādīte] med „gammel” akut. Neoakutten kan altså her kun være opstået ved tilbagetrækning.

Som jeg håber det står klart af de forudgående afsnit, kan de prosodiske forhold i de slaviske *i*-verber uden store anstrengelser derivatives fra det traditionelle indoeuropæiske system uden at man behøver at antage yderligere prosodiske faktorer for hverken indoeuropæisk eller slavisk. Denne konklusion fjerner et vigtigt element i Moskvaskolens argumentation for at indføre endnu en binær prosodisk størrelse, valens, i disse sprogsystemer. Dette vil vise sig vigtigt for afgørelsen af spørgsmålet om de slaviske og baltiske accentueringsystemers arkaiske eller (fælles) innovatoriske karakter (se § 6.3).

5.2.2.3. Aorist

Hvis man ser bort fra 2.3.sg. – hvis to betoningsformer, rodbetonet og mobil, vil blive behandlet længere nede i nærværende § – kan alle tematiske aorister føres tilbage til et urslavisk rodbetonet paradigme (ap. I). Senere undergår verber med kort rodstavelse

²⁵⁵ En lignende forklaringsmodel ved hjælp af Dybos lov kan ses hos Rasmussen 1985: 218-219, der dog for iterativerne ansætter rodbetoning som udgangspunkt.

²⁵⁶ Spørgsmålet om hvorvidt Dybos lov har virket til mediale korte stavelser, vil blive behandlet i § 5.3.6.

Dybos lov, og derved bliver ap. I splittet i to paradigmer i de slaviske sprog (ap. *a* og *b*). Eftersom den tematiske aorist uden for 2.3.sg. kun dannes til en halv snes *e*-verber, der næsten alle er karakteriseret ved at have ap. I i præsens (hvorimod verber med ap. II i præsens danner sigmatisk aorist)²⁵⁷, og til *ne*-verber med rodudlydende konsonant, der jo i præsens kun kender det immobile paradigme, er det ikke overraskende at man i den tematiske aorist kun finder rodbetoning. Dette viser at det accentuelle udgangspunkt for både præsens og aorist, i hvert fald i disse verber, har været det samme.

Også i den sigmatiske aorist – der jo kan dannes både til verber med ap. I og II i præsens – finder vi kun ét accentparadigme, det rodbetonede, uafhængigt af verbets accentuering i præsens. Eksempelvis danner det immobile prs. 3.sg. **'imeti* [*j̀bmet̚*] en aor. 1.sg. **'ensu* [*j̀és̚*], og til det mobile **pin'eti* [*p̀bnèt̚*] dannes **p'ensu* [*p̀és̚*]. Immobile verber med lang rodstavelse i infinitiv (af typen inf. **g'entei* [*ǰ̀ét̚i*], prs. 3.sg. **g'ineti* [*ǰ̀bnet̚*]) danner som forventet aor. 1.sg. **g'ensu* [*ǰ̀és̚*]. Udgangspunktet for den slaviske sigmatiske aorist ser altså ud til at være rodbetoning. Dette stemmer godt overens med det indoeuropæiske udgangspunkt hvor både formerne med langtrin (singularis indikativ aktiv) og formerne med fuldtrin (øvrige former) normalt rekonstrueres med rodbetoning²⁵⁸, i øvrigt på trods af manglende belæg af accentuerede former i vedisk²⁵⁹. Man skal dog være varsom med den slaviske rodaccentuering – det er ikke umuligt at de hyppige konsonantforenklinger før suffikset **-s-* har ført til prosodiske ændringer i ordformerne (se slutningen af § 5.3.5).

De sigmatiske aoristformer til verber med kort (ikkeakut) rodstavelse i infinitiv rekonstrueres af Dybo med tematisk accentuering, altså 1.sg. **[n'és̚]*, 1.pl. **[n'èsòmb]*, 2.pl. **[n'ést̚]*, 3.pl. **[n'és̚]*²⁶⁰. Denne accentuering tyder på et oprindeligt rodbetonet paradigme (som er bevaret ved verber med lang rod i infinitiv, fx aor. 1.sg. **gr'usu* [*gr̥ýs̚*] osv. til prs. 3.sg. **grūz'eti* [*gr̥z̥èt̚*], jf. inf. **gr'ūstei* [*gr̥ýst̚i*]) der som følge af Dybos lov blev tematisk betonet. Men Dybos lov burde ikke kunne udløses af en form som 2.pl. **n'este*, hvor den betonede stavelse jo var lang og dermed akut.

Før man begynder at drage vidtrækkende konsekvenser af dette forhold – og taget for pålydende tyder disse former faktisk på at indoeuropæiske lange monoftonger giver

²⁵⁷ Bulatova, Dybo & Zaliznjak 1983: 49. Anders Richardt Jørgensen gør mig dog opmærksom på 3 mulige undtagelser (her nævnt i deres præsensform): **pās'eti* [*pas̚èt̚*], **arst'eti* [*orst̚èt̚*] og **trens'eti* [*tr̥s̚èt̚*], der alle optælles i listen over verber som danner tematisk aorist, hos Vaillant 1948: 239. Hos Dybo 2000a: 554, 552, 553 antages disse verber at have dannet sigmatisk aorist.

²⁵⁸ Se fx LIV: 21.

²⁵⁹ I Whitney 1879: 318 anføres det at den eneste belagte accentuerede injunktivform er med. 1.sg. *vánsi* med rodbetoning. De indiske grammatikere hævder at accenten kan ligge på enten roden eller endelsen.

²⁶⁰ Dybo 2000a: 551-553.

slavisk cirkumfleks tone²⁶¹, og dermed at fonologiseringen af akutte og cirkumflekse toner var sket allerede da laryngalerne faldt bort og bevirkede erstatningsforlængelse af en forudgående vokal²⁶² – må man tage to omstændigheder i betragtning. For det første er det kun få slaviske sprog der bidrager til disse rekonstruktioner (Dybo anfører moderne štokavisk, oldserbisk, oldkajkavisk og middelbulgarsk, altså forholdsvis nært beslægtede dialekter²⁶³). For det andet er de relevante former kun i meget begrænset omfang bevaret (for rødder på obstruent har štokavisk således kun bevaret den gamle struktur i to verber, 1.sg. *rjeh* og (*iž-*)*nijeh*)²⁶⁴. Der kunne her være sket en koordinering af aoristens accentsted med accentstedet i præsens, altså prs. 1.sg. **nes'an*, 1.pl. **nes'emu* medførte en analogisk overgang af aor. 1.sg. **n'ěsu*, 1.pl. **n'ěsamu* til **nēs'u* [*nēs'v*], **nēs'amu* [*nēs'omv*]. Verber som prs. 1.sg. *grūz'eti* [*grūz'etv*] med bevaret akut rodbetoning i aor. 1.sg. **gr'ūs'u* [*gr'ūs'v*] blev ikke inddraget i denne analogi eftersom de kunne støtte sig til andre former i paradigmet der også havde betonet lang rodstavelse, først og fremmest *l*-ptc. **gr'ūz'lu* [*gr'ūz'lv*].

Hidtil i denne fremstilling er aor. 2.3.sg. ikke blevet behandlet. Det skyldes at disse to former – der i slavisk altid er identiske – i mange tilfælde er løsrevet fra resten af aoristparadigmet. Mange verber danner således sigmatisk aorist i 1.sg. og 1.2.3.pl., men tematisk aorist i 2.3.sg. (fx 1.sg. **gr'ūs'u* [*gr'ūs'v*], 2.3.sg. **grūz'e* [*grūz'ev*], 1.pl. **gr'ūsamu* [*gr'ūs'omv*], 2.pl. *gr'ūste* [*gr'ūstev*], 3.pl. *gr'ūsen* [*gr'ūs'ev*]). Og i 2.3.sg. er der faktisk 2 forskellige betoningsmuligheder (ud over den der afgøres af rodstavelsens kvantitet og dermed eventuelle udløsning af Dybos lov): rodbetonet og recessiv. Den rodbetonede aor. 2.3.sg. finder vi i verber der i præsens har ap. I (fx aor. 2.3.sg. *l'ěze* [*l'ěz'ev*] til prs. 3.sg. *l'ěz'eti* [*l'ěz'etv*]), og tilsvarende finder vi recessiv betoning i aorist hvis verbets præsens har ap. II (jf. ovenstående 2.3.sg. **grūz'e* [*grūz'ev*] til prs. 3.sg. **grūz'eti* [*grūz'etv*])²⁶⁵. Stang mener i de recessivt accentuerede former at kunne se resterne af en gammel rodbetoning i præsens singularis af det mobile paradigme, altså forsl. „**pl'eto*, **pl'eteši*, **pl'etev*, **pletemò/mv*, **pletetè*, **pletotv*”²⁶⁶. Efter Stangs mening er det ikke udelukket at denne mobilitet i de tematiske stammer går tilbage til indoeuropæisk og således repræsenterer en arkaisme over for den vediske *bhárati*-type med fast rodbetoning²⁶⁷. Denne opfattelse stemmer godt overens med Stangs syn på det nominale system hvor den slaviske (og baltiske) mobilitet også i de tematiske stammer ses som en konservativ bevarelse af et indoeuropæisk fænomen der

²⁶¹ Dette er netop Leidenskolens påstand, se Kortlandt 1975: 20-24; 1985: 113.

²⁶² Disse to konsekvenser er ikke forenelige med det her fremsatte syn på det urslaviske fonem-system der indebærer at lange betonede monoftonger altid har den accentuering som traditionelt kaldes akut.

²⁶³ Dybo 2000a: 551-553.

²⁶⁴ Leskien 1914: 547-548.

²⁶⁵ Se fx Dybo 1962: 15.

²⁶⁶ Stang 1957: 129.

²⁶⁷ Stang 1957: 178-179.

blot er forsvundet i de andre indoeuropæiske sprog (se § 6.3). Jeg er dog af en noget anden opfattelse idet jeg anser den recessive betoning for at gå tilbage til indoeuropæisk tematisk betoning – se § 5.3.3 for en fortolkning af den slaviske recessive betoning af aor. 2.3.sg. i indoeuropæisk perspektiv.

5.3. Slaviske innovationer i forhold til indoeuropæisk

5.3.1. Winters lov²⁶⁸

I sin artikel fra 1978 hævder Winter at den nyfundne lydlov gælder for såvel baltisk som slavisk, og med samme formulering i de to sprogrene: vokaler forlænges før indoeuropæiske stemte uaspirerede klusiler. Vi har i slavisk eksempelvis:

ursl.	ie.	andre ie. sprog
* <i>ēd-</i> [ēd-]	* <i>h₁ed-</i>	ved. <i>ádmi</i> , lat. <i>edō</i>
* <i>sēdē-</i> [sédě-]	* <i>sed-eh₁-</i>	lat. <i>sedeō</i>
* <i>nāgu</i> [nāgǔ]	* <i>nog^m-ó-s</i>	jf. got. <i>naqaps</i>

Der foreligger dog en del eksempler der taler imod Winters lov i den oprindelige formulering, fx ursl. **p¹adu* [pòdb] (< ie. **pód-o-m*); **uad¹ā* [vodā] (← ie. **uód-ŕ*). Langt størstedelen af disse tilfælde kan dog klassificeres som regelmæssige hvis man accepterer enten Shintani-Rasmussens eller Matasović' præcisering af Winters lov (se § 4.1.3.1 ovenfor; Shintani-Rasmussen: forlængelse kun i prætonisk stavelse, Matasović: forlængelse kun i lukket stavelse). Det er svært at afgøre hvilken af de to ekstra konditioneringsregler der er den rigtige. Dels er der kun et relativt begrænset materiale at bedømme ud fra, dels har en stor del af eksemplerne (heriblandt de to ovenfor anførte) en sådan form at de *både* forklares af Shintani-Rasmussens og af Matasović' hypotese. Mig bekendt er „metatonien” i den slaviske komparativ (se § 5.3.5, især fodn. 308) ikke blevet inddraget som bevismateriale i diskussionen om Winters lov. Her synes vokaler at blive forlænget selv hvis de var betonedede hvilket udgør et argument imod Shintani-Rasmussens hypotese.

Bemærk at der også i slavisk, ligesom vi så det i baltisk, er eksempler på manglende forlængelse når den stemte uaspirerede konsonant følges af en sonant, fx ursl. **agnī* [ògnǐ] (jf. ved. *agnih*). I andre tilfælde er der dog tilsyneladende sket forlængelse på trods af en efterfølgende sonant, fx i **āgnen* [jǎgně] (< ie. **h₂ag^mnos* > gr. *ἀγνός*, lat. *agnus*). Hvad der har konditioneret de to forskellige resultater, er uvist.

²⁶⁸ Se også behandlingen af denne lov i § 4.1.3.1 under baltisk. Visse generelle bemærkninger fremsat dér vil ikke blive gentaget i nærværende §. Bemærk at de enkeltsproglige slaviske belegg for Winters lov for overskuelighedens skyld er samlet til sidst i denne §.

De urslaviske rekonstruktioner i denne § bygger på følgende enkeltproglige materiale:

- ursl. **ēd-* [ěd-] > oldksl. *jasti*, prs. 1.sg. *jam̃*; štok. *jěsti*, *j̃em* (ekavisk *jēm*); čak. (Novi) *j̃ist*, *j̃im*; sln. *jěsti*, *jēm*; russ. *ést'*, *ém*; tjk. *j̃isti*, *j̃im*; slk. *jest'*, *jem*;
- ursl. **sēdē-* [sědě-] > oldksl. *sědēti*, prs. 1.sg. *sěžd̃q*; štok. *sjèdjeti*, *sjèd̃im*; čak. (Novi) *sid̃it*, *sid̃im*; sln. *sedēti*, *sed̃im*; russ. *sidét'*, *siž̃jú*; tjk. *sedēti*, *sed̃im*; slk. *sediet'*, *sedí*. I østslavisk er der i dette ord sket assimilation af **sědē-*, **sědi-* til **sidē-*, **sidi-* (jf. ukr. *sydíty*, *syž̃jú*, hvideruss. *sidž̃éc*, *sidž̃ú*²⁶⁹). Den korte rodvokal i tjekkisk (der foreligger allerede i oldtjekkisk) mentes allerede før opdagelsen af Winters lov at være analogisk efter *lež̃eti* (< ursl. **leg'ētei* [*lež̃áti*] < ie. **leg^h-*)²⁷⁰;
- ursl. **nāgu* [*nāg̃b*]: se nedenfor i § 5.3.2;
- ursl. **p'adu* [*pòd̃b*] > štok. *pòd̃*; čak. (Novi) *pòd̃*; sln. *pòd̃*; russ. *pód̃*;
- ursl. **uad'ā* [*vodā*] > oldksl. *voda*; štok. *vòda*; čak. (Novi) *vodā*; sln. *vóda*; russ. *vodá*; tjk. *voda*; slk. *voda*;
- ursl. **agni* [*ògñb*] > oldksl. *ogñb*; štok. *òganj*; čak. (Novi) *ogáń*; sln. *ógenj*; russ. *ogón'*; tjk. *oheń*; slk. *oheň*;
- ursl. **āgnen* [*jāgñe*] > oldksl. *agne*; štok. *jāgnje*; sln. *jāgnje*; ukr. *jahñá*; tjk. *jehñe*; slk. *jahña*.

5.3.2. Hirts lov²⁷¹

Den under gennemgangen af baltiske innovationer beskrevne accenttilbagetrækningslov til „lange” stavelser, Hirts lov, menes af de fleste forskere der accepterer den for litauisk, også at gælde for slavisk. De eksempler der synes at vise Hirts lov i slavisk, har i indoeuropæisk indeholdt en konsonantisk laryngal i første stavelse.

ursl.	ie.	andre ie. sprog
* <i>gr'iuā</i> [<i>gr'iva</i>]	* <i>g^wrih₃u-áh₂</i>	ved. <i>grīvā</i>
* <i>d'ūmu</i> [<i>d'ym̃b</i>]	* <i>d^huh-mó-s</i>	ved. <i>dhūmáh</i> , gr. <i>θῦμός</i>
* <i>d'īlgu</i> [<i>d'ólgb</i>]	* <i>d^hhg^h-ó-s</i>	ved. <i>dīrgháh</i> , gr. <i>δολιχός</i>
* <i>p'īlnu</i> [<i>p'ólmb</i>]	* <i>p₂lh₁-nó-s</i>	ved. <i>pūrṇáh</i>

Hvis man ser på de ord der vides at have haft indoeuropæisk lang vokal af ikkelaryngalisk oprindelse, eller som har slavisk lang vokal på grund af Winters lov, eller

²⁶⁹ Se Vasmer 1955: 622.

²⁷⁰ Således fx Machek 1997: 539. For interferens mellem disse samme leksemer i germansk se LIV: 466, fodn. 7 (got. *sitan* for †*sitjan* er nok analogisk efter *ligan*). Den oldtjekkiske form bruges af Gercenberg 1981: 132 som argument imod Winters lov (jf. § 4.1.3.1).

²⁷¹ Se § 4.1.3.2 for en præsentation af forskningshistorien. Bemærk at de enkeltproglige slaviske belæg for Hirts lov for overskuelighedens skyld er samlet til sidst i denne §.

som i indoeuropæisk har indeholdt en vokalsk laryngal, ser der ud til ikke at have fundet Hirtske tilbagetrækning sted²⁷²:

ursl.	ie.	andre ie. sprog
* ₁ zueri [zvérb]	*g ^h uer-	gr. θήρ
* ₁ nāgu [nāgb]	*nog ^w -ó-s	jf. got. <i>naqaps</i>
* ₁ iaunu [jūnb]	„*h ₂ ieu ₃ n-ó-s” ²⁷³	jf. ved. <i>yūvā</i>

Meget sigende er også den forskellige accentuering af slaviske infinitiver. Det syllabiske element af laryngalholdige rødder kan have følgende strukturer²⁷⁴:

rodstruktur	infinitiv
<i>eRə</i>	*gert ^l ei [žertī] (< ie. *g ^w er ₃ -t-éǵ) *dert ^l ei [dertī] (< ie. *der _ə -t-éǵ)
<i>R_h</i>	*t ^l irtei [tǒrtī] (< ie. *t ^h ₁ -t-éǵ) *g ^l irtei [žǒrtī] (< ie. *g ^w _h -t-éǵ)
<i>eh</i>	*d ^l ātei [dāti] (< ie. *doh ₃ -t-éǵ) *b ^l ūtei [byti] (< ie. *b ^h uh ₂ -t-éǵ)
<i>oR_h</i>	*k ^l āltei [kǒltī] (< ie. *k _l -kolh-t-éǵ) *b ^l ārtei [bǒrtī] (< ie. *b ^h _r -b ^h orh-t-éǵ)

Den sidste kategori, med *o*-vokalisme og konsonantisk laryngal, går på samme måde som de i § 4.1.3.2 nævnte lettiske infinitiver tilbage til indoeuropæiske redupliserede intensiver hvor eventuelle laryngaler ikke vokaliseres.

En række undtagelser udgøres af *l*-participier som ursl. *₁dālu [dālb], *₁pīlu [pīlb], *₁būlu [bylb] osv. hvor Hirts lov mod forventning ikke har virket. Disse participier har sandsynligvis overtaget accentueringen af aor. 3.sg. *₁dā [dā], *₁pī [pī], *₁bū [by] osv. (der dog også må regnes for sekundær, se § 5.3.5).

Det er altså ud fra det slaviske materiale muligt at formulere Hirts lov som en accenttilbagetrækning til stavelser der indeholder en konsonantisk laryngal. I den relative kronologi må Hirts lov ligge før mobilitetens opståen. I modsat fald ville en form som ie. *₁uīh-ró-s give ursl. †₁uīru, altså en recessivt accentueret form, hvilket ikke er tilfældet. Hirts lov forløber uafhængigt af Winters lov, og lovenes indbyrdes kronologi kan altså ikke slås fast.

²⁷² Det gamle rodnommen *₁zueri [zvérb] analyseres hos Larsson 1999: 62-64.

²⁷³ Se Rasmussen 1985: 177-178.

²⁷⁴ Efter Rasmussen 1985: 184-196; Dybo 1981: 235-236, 249.

De urslaviske rekonstruktioner i denne § bygger på følgende enkeltsproglige materiale:

- ursl. **gr'iuā* [gr'iva] > štok. *gr'iva*; čak. (Novi) *gr'iva*; sln. *gr'iva*, A. *gr'ivo*; russ. *gr'iva*; tjk. *hr'iva*;
- ursl. **d'ūmu* [d'ym] > štok. *dīm*, G. *dīma*; čak. (Novi) *dīm*, G. *dīma*; sln. *dīm*, G. *dīma*; i russisk er *dym* sekundært overgået til det mobile paradigme²⁷⁵;
- ursl. **d'īlgu* [d'ólgo] > štok. *dūg*, f. *dūga*, n. *dūgo*; čak. (Novi) *dūg*, f. *dūga*, n. *dūgo*; tjk. adv. *dlohu*; slk. *dlho*; i russisk viser *dólog*, f. *dolga*, n. *dólgo* overgang til ap. *č*²⁷⁶;
- ursl. **p'īlnu* [p'ólno] > štok. *pūn*, f. *pūna*, n. *pūno*; čak. (Novi) *pūn*, f. *pūna*, n. *pūno*, slk. *plno*; igen ser vi i russ. *pólon*, f. *polná*, n. *pólno*, såvel som i tjk. *plno*, overgang til ap. *č*;
- ursl. **z'vērī* [z'vér] > štok. *zvjer*; čak. (ČDL) *zv̄r̄*; sln. *zv̄r̄*, G. *zver̄*; russ. *zv̄r̄'*, G. *zver̄ja*, G.pl. *zver̄j*; tjk. *zv̄r̄'*; slk. *zver*;
- ursl. **nāgu* [nāg] > štok. *nāg*; sln. *nāg*, f. *nāga*²⁷⁷; russ. *nāg*, f. *nagá*, n. *nāgo*; tjk. *nah*; slk. adv. *nahó*²⁷⁸;
- ursl. **iāunu* [jūn] > štok. *jūn*; ældre og dialektalt sln. *jūn*, f. *jūna*²⁷⁹; russ. *jūn*, f. *juná*, n. *jūno*; tjk. poet. *jun*²⁸⁰;
- de urslaviske infinitiver **gert'ei* [žertī], **dert'ei* [dertī], **t'irtei* [t'irtī], **g'irtei* [ž'irtī], **d'ātei* [dātī], **b'ūtei* [būtī], **k'āltei* [k'oltī], **b'ārtei* [b'ortī] er citeret efter Dybo 1981: 235-236, 249;
- ursl. **dālu* [dālb] > russ. *dál*, f. *dalá*, n. *dálo*; štok. *dào*, *dála*; čak. (Novi) *dāl*, *dālā*, *dālo*;
- ursl. **pīlu* [pīlb] > russ. *píl*, *pílá*, *pílo*; štok. *pìo*, *píla*; čak. (Novi) *pò-pīl*, *po-pīlā*;
- ursl. **būlu* [būlb] > russ. *byl*, *bylá*, *býlo*; štok. *bìo*, *bíla*; čak. (Novi) *bīl*, *bīlā*, *bílo*;
- ursl. aor. 3.sg. **dā* [dā] > štok. *dā*; **pī* [pī] > štok. *pī*; **bū* [bū] > štok. *bī*.

²⁷⁵ Dog tillader Avanesov 1983: 137 G.pl. *dymov* i poetisk tale.

²⁷⁶ Jf. dog adverbiet *žadólgo* der tyder på oprindelig rodbetoning, ikke recessiv betoning; se også Kolesov 1972: 207. I øvrigt kan den afvigende accentuering i russisk af dette og det følgende ord forklares ud fra en intern tendens, se Zaliznjak 1985: 291: „В XVI-XVII вв. обнаруживается заметная тенденция к снятию этого различия” [„I det 16. og 17. århundrede kan man observere en mærkbar tendens til at udligne denne forskel”], dvs. forskellen mellem de ubestemte former af ap. *a* og *c*. Denne forskel kommer i russisk – hvor kun den gamle nominativform er bevaret af de ubestemte adjektiver – alene til udtryk i femininum der i ap. *a* oprindeligt var rodbetonet (fx ursl. **k'ēistā* [č'ista]), i ap. *c* tematisk betonet (ursl. **gū^lā* [ž'ivā]).

²⁷⁷ De slovenske former efter Trubačev 1995: 71 (der citerer Pleteršnik).

²⁷⁸ Kolesov 1972: 209 ansætter, på grundlag af serbisk *nāg*, *nāga*, *nāgo*, čak. *nāg*, *nāgā*, *nāgō*, som jeg ikke har kunnet verificere, og visse oldrussiske former, ap. *b* for dette ord. Det oldrussiske materiale synes dog tvetydigt, og leksemet tilskrives da også af Zaliznjak 1985: 138 ap. *c*.

²⁷⁹ De slovenske former efter Trubačev 1981: 195 (der citerer Pleteršnik).

²⁸⁰ Machek 1971: 232.

5.3.3. Mobilitet

Paradigmerne i §§ 5.2.1-5.2.2 viser at der i urslavisk har eksisteret komplicerede accentalternationer inden for både de substantiviske og verbale mobile paradigmer. Hvis vi i første omgang holder os til nominerne, kan vi se at mobiliteten består af en alternation mellem recessivt betonedede former og former der (før Dybos lov) er tematisk eller finalt betonedede. Det ser ved første øjekast ud til at man ud fra et slavisk synspunkt ikke kan bestemme accentueringen af de ikkerecessive ordformer: tematisk betonedede former ville under alle omstændigheder undergå Dybos lov og blive finalt betonedede. Dog viser f.D.I.L.pl. tematisk betoning (ursl. **galu'āmu* [*golvām̃b*], **galu'āmī* [*golvāmi*], **galu'āxu* [*golvāx̃b*], jf. čak. (Novi) *gorán, gorāmi, gorāh*; sln. *gorām, gorāmi, gorāh*; russ. *golovám, golovāmi, golovāx*) og siger således måske noget om de oprindelige forhold i de mobile paradigmer. Spørgsmålet er om disse former er oprindelige eller sekundære. Stang – der jo ikke arbejder med Dybos lov – antager at den accentuering som den slaviske recessive accentuering alternerer med i de mobile paradigmer, er final. Dermed kommer den tematiske betoning i f.D.I.L.pl. af ap. *ċ* til at udgøre et problem – Stang forventer marginal endebetoning som i litauisk og regner de slaviske former for at være analogiske efter ap. *b*²⁸¹. Moskvasolen accepterer Stangs påstand om at de ikkerecessive former af de mobile paradigmer har været finalt betonedede, men afviser at den tematiske betoning i f.D.I.L.pl. er analogisk. Der er tale om det lydlige resultat af Hirts lov:

Подробный разбор условий, при которых в а.п. *ċ* появляется предконечное акутовое ударение или сохраняется конечное ударение, приводит к выводу, что акцентные кривые а.п. *ċ*, в которых наблюдается устойчивое акутовое ударение на элементе, предшествующем окончанию, являются закономерной модификацией ее „нормальных” кривых, возникшей в результате действия закона Хирта²⁸²

[En detaljeret analyse af de betingelser under hvilke der i ap. *ċ* enten opstår akut accentuering af næstsidsste stavelse eller den finale betoning bevares, fører frem til at accentkurverne i ap. *ċ* – i hvilke vi finder konstant akut betoning af det element der går forud for endelsen – er en lydret modifikation, opstået som resultat af Hirts lov, af paradigmets „normale” kurver]

Eftersom f.I.L.pl. har final betoning i litauisk (*galvomis, galvose*), må der ifølge Moskvasolen her – hvis altså Hirts lov skal regnes for baltoslavisk – antages at have fundet analogisk udligning sted²⁸³.

De slaviske mobile accentparadigmer nedstammer fra indoeuropæiske tematisk betonedede paradigmer – accenten lå altså fra start af på **ā*-elementet. Eftersom vi hverken skulle forvente tilbagetrækning eller fremskydning fra en lang (dvs. „akut”) monoftong,

²⁸¹ Stang 1957: 62-63.

²⁸² Dybo, Zamjatina & Nikolaev 1990: 74, jf. s. 51-52 og Kortlandt 1977: 321-322.

²⁸³ Dybo 1981: 39.

er der, så vidt jeg kan se, ingen grund til at antage at accenten ikke hele tiden har ligget dér hvor den endnu ligger i slavisk. De former i *o*-, *u*- og *i*-stammerne der normalt rekonstrueres som finalt betonedede, har altså formodentlig – ligesom de tilsvarende former endnu er det i *ā*-stammerne – oprindeligt været tematisk betonedede og først med Dybos lov fået final betoning. For en forklaring af de ovennævnte litauiske formers accentuering, der også efter min mening må være sekundære, se § 4.1.3.3.

I ordformer med disyllabiske endelser finder vi i de mobile paradigmer en klar overvægt af tematisk betonedede former. Foruden de netop behandlede f.D.L.pl. gælder det m.D.pl. **lang¹amu* [*lɔgòmɐ*], L.pl. **lang¹aixu* [*lɔzɛ́xɐ*]; *i*-stammernes I.sg. **zuer¹imi* [*zvéřɐmɐ*], G.pl. **zēr¹iu* [*zvéřɐjɐ*], D.pl. **zēr¹imu* [*zvéřɐmɐ*], I.pl. **zēr¹imī* [*zvéřɐmī*], L.pl. **zēr¹ixu* [*zvéřɐxɐ*]; samt de tilsvarende former i *u*-stammerne. Tilsvarende i de mobile *e*-verbs præsens – her består alle endelser undtagen 1.sg. af to stavelser, og de er alle betonedede. Accentueringen af m.I.sg. **₁langami* [*lɔgómɐ*] må skyldes indflydelse fra de øvrige recessivt accentuerede former i m.sg. Jeg kan heller ikke finde nogen lydlig forklaring på rodbetoningen i *u*-stammernes D.sg. **sūnauei* [*sŷnovī*] og N.pl. **sūnaue* [*sŷnovɐ*], men på grund af *u*-stammernes sammenblanding med *o*-stammerne allerede på et tidligt tidspunkt i slavisk, er det meget sandsynligt at accentueringen af disse former er overtaget fra *o*-stammerne. Bemærk at også eksemplerne med medial diftong, m.L.pl. **lang¹aixu* [*lɔzɛ́xɐ*] og prs. 3.pl. **milz¹anti* [*mɐlzɔ́tɐ*], viser tematisk betoning.

Når endelsen består af en lang monoftong, er det slaviske materiale ikke lige så gennemskueligt. I f.N.sg. **galu¹ā*, G.sg. **galu¹ū* [*galvŷ*], n.N.A.pl. **āi¹ā* [*jajā*] og prs. 1.sg. **milz¹an* [*mɐlzɔ́*] (se hertil § 5.2.2.1) har vi tematisk betoning, men i f.N.A.pl. **galu¹ū* [*gólvy*] og m.G.sg. **₁langā* finder vi recessiv betoning. Et blik på de indoeuropæiske udgangspunkter for endelserne viser dog hvad der har konditioneret de forskellige resultater: oprindeligt monosyllabiske laryngalholdige eller oprindeligt langvokaliske endelser (f.N.sg. **-ah₂*, G.sg. **-ah₂-s*, n.N.A.pl. **-ah₂* og prs. 1.sg. **-ō*) vedbliver at være accentuerede hvorimod disyllabiske endelser med kontraktioner (f.N.pl. **-ah₂-as*, A.pl. **-ah₂-m_s* og m.G.sg. **-o-at*) mister deres betoning og giver urslaviske recessivt accentuerede ordformer.

Former med final (*i*-, *u*- eller sonantisk) diftong viser temmelig entydigt recessiv betoning. Det gælder f.A.sg. **galuan* [*gólvo*], D.sg. **galuai* [*gólvē*], N.A.du. **galuai* [*gólvē*]; m.D.sg. **langau* [*lɔgu*], Lsg. **₁langai* [*lɔzɛ́*], N.pl. **₁langai* [*lɔzɛ́*], A.pl. **₁langū* [*lɔgy*]; *i*-stammernes G.D.sg. **₁zūerei* [*zvéřī*]; *u*-st. G.sg. **₁sūnan* [*sŷnu*]. Undtagelser udgøres af L.sg. i *ā*-, *i*- og *u*-stammerne, **galu¹ai* [*golvě*], **zuer¹ei* [*zvéřī*], *sūn¹au* [*sŷnū*]. I disse tre tilfælde er det sandsynligt at endelsen har været en tidligt forslavisk lang diftong, altså **-āi* (< ie. **-ah₂-i*,

se § 2.3.1), *-ēi (< ie. *-ēj)²⁸⁴ og *-āu (< ie. *,,-ēū)²⁸⁵). I m.I.pl., der i slavisk fremviser både recessiv og tematisk betoning, antager Stang at den tematisk betonede variant er den oprindelige²⁸⁶. Eftersom den indoeuropæiske endelse her sandsynligvis har været *-ōis og altså indeholdt en lang diftong allerede i indoeuropæisk, ser den ud til at bekræfte at oprindeligt lange diftonger giver urslavisk tematisk betoning.

I G.pl. af *o*- og *ā*-stammerne finder vi ursl. *-u [-v] og tematisk betoning – i indoeuropæisk har endelserne været henholdsvis *-o-ōm (eller *-ōm) og *-ah₂-ōm. Begge de oprindeligt disyllabiske endelser ville – ud fra det ovenfor konstaterede om andre kontraktionsprodukters reflekser i slavisk – forventes at give ordformer med recessiv accentuering. Hvis ikke den indoeuropæiske endelse for m.G.pl. var et monosyllabisk *-ōm, er en mulighed (ganske vist *ad hoc*) at *-o-ōm med to ens vokaler kontraheredes tidligere end hiatforbindelser af **o* og **e* (som i m.D.sg. *-o-ej, N.pl. *-o-es) og således, da mobiliteten opstod, allerede var faldet sammen med de oprindelige lange diftonger (som i *i*-st. L.sg. *-ēj). I så fald ville den tematiske betoning i maskulinum være lydret (og femininumformens accentuering kunne være analogisk herefter). En sådan antagelse er dog noget spekulativ. I G.pl. af *i*- og *u*- stammerne svarer den tematiske betoning til forventningerne.

Eksempler på endelser der indeholder kort monoftong, er N.sg. af *o*-, *i*- og *u*-stammerne, henholdsvis **langu* [lōgb] (< ie. *-os), **zvēri* [zvērb] (< ie. *-is) og **sūnu* [sūnb] (< ie. *-us), der alle viser recessiv betoning. Ligeledes i aor. 2.3.sg. **grūze* [grūze] der må antages at gå tilbage til ie. 2.sg. *-e-s og 3.sg. *-e-t. I neutra kommer den urslaviske endelse i N.A.sg. *-a [-o] (der er ubetonet i det mobile paradigme, fx ursl. **āia* [jāje]) enten direkte af ie. *-om eller fra det pronominale *-od. Forholdene her er omdiskuterede og komplicerede, men for os er det først og fremmest vigtigt at konstatere at begge endelser – efter hvad vi har set i det netop gennemgåede – ville forventes at give den faktisk belagt recessive betoning.

Hvis vi går ud fra et sprogtrin i forhistorien til slavisk hvor intervokaliske laryngaler var forsvundet, men hvor der endnu ikke var sket kontraktion af stammemærke plus endelse i *ā*- og *o*-stammerne (dvs. af *-ahV-, *-oV-), kan vi ud fra det slaviske materiale formulere en førslavisk lydlov: ordformer med accent på vokaler i hiat eller på korte monoftonger eller diftonger i ordets sidste stavelse får recessiv accentuering. Ordformer med accent på mediale korte og lange monoftonger og diftonger i ikkehiatisk position og på finale lange monoftonger og diftonger forbliver tematisk betonede.

²⁸⁴ Også infinitivmærket *-ei [-i] menes at være L.sg. af en *i*-stamme. Det er således helt i overensstemmelse med forventningerne at vi her finder tematisk betoning, undtagen i de tilfælde hvor Hirts lov har virket.

²⁸⁵ Se fodn. 150.

²⁸⁶ Stang 1957: 73.

5.3.4. Stavelsesintonationer

Som bekendt fremviser de slaviske sprog stærkt divergerende reflekser af de urslaviske prosodiske forhold. Af prosodiske træk finder man i enkeltsprogene distinktivt accentsted, distinktiv kvantitet og distinktiv tone samt forskellige kombinationer heraf. Alle disse distinktive prosodiske træk i enkeltsprogene reflekterer forskellige aspekter af det urslaviske prosodiske system.

Makedonsk og polsk fremviser ingen af distinktionerne; tjekkisk og slovakisk har distinktiv kvantitet; russisk, ukrainsk, hviderussisk og bulgarsk har distinktivt accentsted; štokavisk har distinktivt accentsted og kvantitet²⁸⁷; det samme gælder for slovincisk; čakavisk og slovensk fremviser alle tre distinktioner.

Normalt ansætter man et urslavisk prosodisk system med distinktion mellem betonedede og ubetonede stavelser (med én betonet stavelse i hvert ord), mellem lange og korte vokaler, og i betonedede stavelser mellem cirkumfleks, akut og neoakut tone. I nærværende fremstilling har jeg anvendt en analyse af urslavisk der forudsætter at lange monoftonger og diftonger endnu ikke er forkortet, og at Dybos og Stangs love endnu ikke har virket. Grunden til at jeg har valgt at repræsentere urslavisk ved et ældre sprogstadium end det traditionelle, er at jeg derved håber at kunne undgå i de urslaviske rekonstruktioner at fonologisere dialektale, ikkeursproglige fænomener. Som eksempel på en sådan „fejlfonologisering” inden for fonologien kan nævnes at 2. palatalisering i den traditionelle notation gengives som om den var gennemført i urslavisk, fx *[*čělb*], *[*čbrky*] osv. (> oldbulg. *čělb*, *čbrky*). Dog viser de oldrussiske birkebarkindskrifter fra Novgorod (og visse moderne nordvestrussiske dialekter) med reflekser som *kěle*, *kěbrky* at denne palatalisering ikke var urslavisk²⁸⁸. Også inden for prosodien er der en tendens til at lade de „urslaviske” rekonstruktioner inkludere udviklinger der er åbenlyst enkeltsproglige (jf. § 5.1).

Afskaffelsen af distinktive toner i det urslaviske fonemsystem kræver at der skelnes mellem korte og lange diftonger. Der er kun ganske få positive indicier på at forkortelsen af lange diftonger (og dermed fonologiseringen af toner) først er sket enkeltsprogligt (og ikke ursprogligt); jf. dog det velkendte tilfælde hvor likvidmetatose i ordets forlyd ser ud til direkte at reflektere en kvantitativ modsætning (dvs. **āR* : **aR*), fx po. *radlo* (< ursl. **ārdla* [*ōrdlo*] : (*po*)*rost* : (< **arstu* [*ōrstb*]))²⁸⁹. Det er først og fremmest på grund af de yderst heterogene enkeltsproglige reflekser af de urslaviske prosodiske forhold at det synes at være metodisk rigtigere at opstille et system som vi er sikre på har eksisteret (altså med kvantitative modsætninger også i diftongiske forbindelser), end et system (med modsæt-

²⁸⁷ En sådan tolkning forudsætter at man regner stigende tone på én stavelse for at være udtryk for accent på den efterfølgende stavelse, jf. fx Garde 1968: 150-154.

²⁸⁸ Se Zaliznjak 1995: 37-38 med henvisninger.

²⁸⁹ Dette fænomen gælder hele det slaviske sprogområde undtagen sydslavisk og centralslovakisk, se Jakobson 1952: 443-446; 1963: 155; skeptisk Mathiassen 1970: 329-330.

ning mellem akut, cirkumfleks og neoakut tone) der ganske vist sammenfatter nogle senere udviklinger, men af samme grund også risikerer ikke blot at blive anakronistisk, men også at inkludere ikkeursproglige udviklinger. Der er ingen tvivl om at der på et tidspunkt i slaviskens historie har eksisteret lange diftonger, opstået dels af oprindelige lange diftonger, dels af de indoeuropæiske forbindelser $*VR_a$, $*VR_h$, $*R_h$, dels i forbindelserne $*VRD$, $*RD$ (Winters lov). De lange diftonger er i urslavisk blevet forkortet i ubetonet stilling og i ordets sidste stavelse uden at det har medført yderligere ændringer i det prosodiske system.

Der er to mulige grunde til at ansætte distinktive toner i urslavisk. For det første ville en forkortelse af de lange diftonger føre til en fonologisering af tonerne, men en sådan forkortelse kan ikke påvises. For det andet er det tænkeligt at metatoniske processer kunne føre til opståelsen af lange monoftonger med cirkumfleks tone, der kun ved denne tone ville være adskilt fra lange monoftonger med den umarkerede akutte tone. Det postuleres ofte at der har eksisteret lange cirkumflekse monoftonger i urslavisk, men de fremførte kategorier kan afvises som ikkeursproglige. Se hertil § 5.3.5.

Efter min mening har alle stavelser i en given urslavisk ordform – bortset fra ubetonede og finale diftonger der altid var korte – kunnet være markeret for længde. Dertil har der været én eller ingen stavelser der var markeret for høj tone. Hvis der ikke var nogen høje toner i en ordform, var denne ordform underliggende ubetonet („recessivt” accentueret, under visse omstændigheder realiseret med ikkefonologisk lav tone på første stavelse²⁹⁰). Hvis der var én høj tone, var ordformen underliggende betonet („ortoton”). Om der i den fonetiske realisering har været en forskel i tonegangen på lange og korte diftonger, er ikke usandsynligt, men dog af sekundær vigtighed for vores fonologiske analyse.

5.3.5. Metatoni

Wijk tilskrev metatoni (udskiftning af én tone med en anden) stor betydning i slavisk. Han mente at:

Das in seinen Grundzügen so einfache Intonationssystem des Baltischen und Slavischen ist viel verwickelter geworden durch die Metatonien, welche hauptsächlich im Slavischen eine grosse Rolle spielen, aber auch für das Baltische nicht ohne Bedeutung sind²⁹¹

Hans første eksempel, ursl. $*uarnu$ [*vôrnǫ*] (> russ. *vóron*; jf. lit. *vaĩnas* (4)) med cirkumfleks tone over for $*u'árnā$ [*vórna*] (> russ. *voróna*; jf. lit. *várna* (1)) med akut tone, ser isoleret betragtet ganske rigtigt ud til at være et eksempel på baltisk-slavisk metatoni.

²⁹⁰ Se hertil beskrivelsen i Jakobson 1963: 159.

²⁹¹ Wijk 1923a: 130.

Sandsynligvis går $*uarnu$: $*u'arnā$ (eller i det mindste mønstret til sådanne dannelser²⁹²) dog tilbage til en indoeuropæisk *vrdhī*-dannelse, og der er altså her tale om en kvantitativ forskel. Ursl. $*uarnu$ [*vōrm̃b*] : $*u'arnā$ [*vōrna*] er således ikke et eksempel på metatoni i den forstand at én tone er blevet skiftet ud med en anden, men resultatet af en kvantitativ alternation der går tilbage til indoeuropæisk.

Jeg vil her ikke behandle den slaviske „neocirkumfleks” der af Stang er blevet vist at være et internt slovensk-čakavisk anliggende²⁹³. Derimod finder vi reflekser af den såkaldte „neoakut” i de fleste slaviske sprog. Undtagen i *i*-verberne (hvorom se ovenfor § 5.2.2.2) går stavelser med refleks af neoakut tilbage til forslaviske – og i det her anvendte system også urslaviske – korte betonedede stavelser (dvs. korte diftonger og vokaler). Med hensyn til spørgsmålet om hvorvidt neoakutten er en direkte eller indirekte refleks af korte betonedede stavelser, dvs. om accentueringen af prs. 3.sg. russ. dial. *mòžes*²⁹⁴ går direkte tilbage til ursl. $*m'agexei$ eller har været gennem et stadium $*mož'eš'i$ (Dybos lov) med efterfølgende tilbagetrækning til $*[mòž'eš'i]$ (Stangs lov), se §§ 5.3.6 og 5.3.7²⁹⁵. Hvis neoakutten er en direkte refleks af korte betonedede stavelser, er her ikke tale om metatoni, men ganske simpelt om den lydrette udvikling af denne type stavelser. Hvis neoakutten skyldes først en accentfremskydning og siden en accenttilbagetrækning, er her heller ikke tale om metatoni, men om accentuering af en ubetonet stavelse. En sådan tilbagetrækning ses i de temmelig sene, i visse tilfælde enkeltsproglige, tilbagetrækninger dels fra betonedede reducerede vokaler i svag position, fx ursl. m.N.sg. $*du'aru$ [*dvòrb*], f.G.pl. $*galu'u$ [*gólvb*], dels fra kontraherede vokaler, fx ursl. prs. 3.sg. $*sād'iieti$ [*sáditb*].

De urslaviske korte betonedede stavelser står i modsætning dels til lange betonedede stavelser, fx 3.sg. $*l'ěžeti$ [*lěžetb*], dels til recessivt betonedede stavelser, fx f.A.sg. $*galuan$ [*gólvo*], m.G.sg. $*bagā$ [*bōga*]. Ingen af disse to stavelstyper udløser Dybos lov.

I tilfælde som f.A.sg. $*[gólvo]$ ser Stang – i lyset af den akutte tone i den tilsvarende litauiske form *gálva* – en analogisk udvikling af $*[gólvo]$. I ubetonet stilling var der ingen tonal forskel på roden i fx N.sg. $*[zīma]$ (med akkusativen $*[zīmo]$) og $*[golvá]$ (med den oprindelige akkusativ $*[gólvo]$), og derfor udskiftedes den akutte tone med en cirkumfleks, altså $*[gólvo]$ ²⁹⁶. Moskvaskolens opdagelse af at der i urslavisk har eksisteret recessivt accentuerede ordformer, gør det muligt at tolke den slaviske „cirkumfleks” i ord hvis litauiske korrespondenser har ap. 3, som den lydrette udvikling af sådanne recessive former (altså f.A.sg. $*[gólvo]$ < forsl. $*gāluan$ ~ lit. *gálva* (3)), i modsætning til „rigtigt”

²⁹² Se diskussionen i Mathiassen 1970: 326-327.

²⁹³ Stang 1957: 23-35, jf. Dybo, Zamjatina & Nikolaev 1990: 31.

²⁹⁴ Rjazan'-dialekten, der skelner mellem *o* der går tilbage til urslavisk ubetonet $*a$ [*o*], og *ó* der går tilbage til betonet $*'a$ [*õ*]; citeret efter Vasil'ev 1929: 77.

²⁹⁵ Jf. også Olander (under udg.).

²⁹⁶ Stang 1957: 10.

rodbetonede former (fx f.A.sg. [vólno] < *u^līnan ~ lit. *vilna* (1)). Oprindeligt lange ubetonede stavelser får ved genaccentuering i litauisk akut tone, i slavisk cirkumfleks tone. Sådanne tilfælde kan altså ikke betragtes som metatoni i egentlig forstand.

En form for metatoni finder vi i det slaviske supinum, fx ursl. *₁būtu [bŷtʷ], *₁dātu [dātʷ] osv. (over for inf. *₁būtei [bŷtʷi], *₁dātei [dātʷi]). Her ville vi ud fra det indoeuropæiske udgangspunkt (**b^huh₂-tú-m*, **doh₃-tú-m*) forvente udløsning af Hirts lov og dermed akut rodbetoning. Jeg tror at Stang har ret i at den mobilitet vi finder i supinum, er den samme som i *u*-stammen ursl. *₁sūnu [sŷnʷ]. Også her burde vi have akut rodbetoning, men der har tilsyneladende fundet en udbredelse af mobilitet sted i de slaviske *u*-stammer hvilket har ført til at den oprindelige akutte rodbetoning automatisk er blevet cirkumfleks i de recessivt betonede former. Denne analogiske udbredelse af recessiv accentuering har vel at mærke ingen betydning for det i nærværende fremstilling anvendte urslaviske fonemsystem der i forvejen indeholder ordformer med lang rodvokal og recessiv accentuering, fx *₁nāgu [nāgʷ] < ie. **nog^w-ó-s*. Bemærk i øvrigt at den litauiske udbredelse af ap. 3 på bekostning af ap. 1 i *u*-stammerne (typen oldlit. *sūnus* → moderne lit. *sūnūs*) sker i historisk tid og kun indirekte (som en tendens i et eventuelt baltoslavisk grundsprog) kan være beslægtet med den tilsvarende slaviske proces. Den vil derfor, i lighed med den også relativt sene udbredelse af mobilitet i *o*-stammerne i begge sproggrene, ikke blive behandlet her.

I postverbale dannelser af typen štok. *rjěč*, *žár*, *vál* følger den ikkeakutte tone på lang monoftong automatisk af det faktum at ordene i urslavisk har været recessivt accentueret (*₁rěki [rěčʷ], *₁gěru [žárʷ], *₁nālu [vālʷ]). Accentueringer som disse beviser efter min mening hverken at indoeuropæisk lang monoftong giver baltoslavisk cirkumfleks tone²⁹⁷, eller at der er baltoslavisk *métatonie douce* i enstavelsesord²⁹⁸. Der er i disse ord i slavisk samme accentuering som i ord med Winter-forlængelse (fx *₁nāgu [nāgʷ]), hvis accentuering jo i forslavisk har været akut og recessiv.

De prosodiske forhold i enstavelsesord ikke helt klare. Det er vigtigt at være opmærksom på at former som pers. pron. 1.pl. *₁mū [mŷ] (> štok. *mī*, čak. (Novi) *mī*, sln. *mī*) har recessiv accentuering, altså underliggende er ubetonede, hvilket endnu ses af oldrussiske eksempler som *i my*, *my žě* o.l.²⁹⁹. Det er her således ikke – lige så lidt som i fx adjektivet *₁nāgu [nāgʷ] eller f.A.sg. *₁galuan [gólʷ] – rigtigt at tale om *métatonie douce* i den forstand at en oprindeligt akut tone er skiftet ud med cirkumfleks tone. Her er blot tale om fonologisk ubetonede ordformer der ved sekundær betoning får faldende tone på første (eller

²⁹⁷ Kortlandt 1985.

²⁹⁸ Således Rasmussen 1992a: 481-484 der anser disse ord for at gå tilbage til rodnominer. Disse var i N.sg. monosyllabiske og fik således baltoslavisk cirkumfleks tone. Denne tone skulle siden have spredt sig til resten af paradigmet.

²⁹⁹ Dybo 1981: 51.

eneste) stavelse i de sprog der har toneforskelle, på samme måde som i typen **rěki* [*rěčē*] ovenfor.

Den recessive accentuering af štokaviske aorister af typen 2.3.sg. *lī*, *pǝ-lī*, *pī*, *ī̄s-pī* (< ursl. **lei(tu)*/**lī(tu)* [*lī(tb)*]; **pei(tu)*/**pī(tu)* [*pī(tb)*]; gamle rodaorister³⁰⁰) er overraskende. I de laryngalholdige rødder ie. **leh_hī-*, **peh_hī-* burde Hirts lov udløses og give fast akut rodbetoning (som i disse verbers infinitiver, **lēitei* [*līti*], **pēitei* [*pīti*] > štok. *liti*, *pīti*). Sandsynligvis er den mobile betoning overført fra præsens (ursl. **li¹eti* [*ljetē*], **pi¹eti* [*pjetē*] > sln. *lĵem*, *pĵem*)³⁰¹. I aorister som štok. *bī*, *rāz-bi* (< ursl. **bēi* [*bī*]; gammel sigmatisk aorist) finder vi akut rodbetoning som forventet. Her har indflydelsen fra præsens – der i disse verber har rodbetoning (ursl. **b¹eti* [*bjetē*] > sln. *bĵem*) – ikke kunnet føre til mobilitet. Accentueringen i de slaviske *l*-participier følger som bekendt accentueringen i aor. 2.3.sg.³⁰², altså mobilitet i ursl. m. **pīlu* [*pīlb*], f. **pīl¹ā* [*pīlā*], n. **pīla* [*pīlo*] (> russ. *pil*, *pilá*, *pílo*; štok. *pīo*, *píla*) over for fast rodbetoning i **b¹īlu* [*bīlb*], **b¹īlā* [*bīlā*], **bīla* [*bīlo*] (> russ. *bil*, *bíla*, *bílo*; štok. *bīo*, *bīla*). I ordene med mobil betoning er Hirts lov tilsidesat af den senere analogi med aoristformerne.

De slaviske komparativer har længe voldt forskerne problemer ved tilsyneladende at have *métatonie rude* (fx ursl. positiv **dargu* [*dōrgb*] : komparativ n.N.A.sg. **dārgja* [*dōržē*])³⁰³. Dette mønster er ganske simpelt opstået i adjektiver der i indoeuropæisk havde tematisk betoning i positiv og en stavelsesstruktur i roden der i urslavisk gav længde, enten som følge af Winters lov eller ved bortfald af interkonsonantisk **ǵ*³⁰⁴. Mens de tematisk accentuerede positiver fik recessiv accentuering („circumfleks“) i slavisk, bevarede komparativerne – der i indoeuropæisk som bekendt altid har rodbetoning – deres rodbetoning og fik i slavisk således akut accentuering. Forholdet i vedisk mellem positiv *ksudrá-* og komparativ *ksodīyas-* (ikke belagt med accent, men jf. *urú-*, kpv. *vārīyas-*)³⁰⁵ svarer således til ursl. positiv **xandu* [*xūdb*] (> štok. *hūd*, f. *húda*, n. *hūdo*; čak. (Novi) *hūd*, *hūdā*, *hūdo*; sln. *hūd*, *húdā*)³⁰⁶ : komparativ n.N.A.sg. **xāndja* [*xūd¹e*] (štok. *hūdī*, oldtjek. *chūžē*)³⁰⁷. Den forslaviske længde i roden er i dette tilfælde opstået ved Winters lov. På samme måde forholder det sig i en del andre recessivt betonedede positiver, ligesom denne gruppe også indeholder ord med forslavisk lang rodstavelse som følge af bortfald af **ǵ*.

³⁰⁰ Se Wijk 1923b.

³⁰¹ Efter Stang 1957: 122; štokavisk har i præsens generaliseret ap. *a*.

³⁰² Stang 1957: 142.

³⁰³ Se fx Stang 1957: 167: „I have not been able to discover any explanation“.

³⁰⁴ Samme forklaring gives af Dybo 2000a: 209-226 hvor man også kan finde en gennemgang af det slaviske materiale.

³⁰⁵ Dette mønster er det almindelige i vedisk, se Whitney 1879: 174.

³⁰⁶ De slovenske former er citeret efter Berneker 1913: 405.

³⁰⁷ Den oldtjekkiske form er citeret efter Stang 1957: 104. For čakavisk (Novi) jf. kpv. adv. *drāžē* til positive *drâg*, *drāgā*, *drâgo*.

Fra disse typer med Winters lov eller bortfald af **a* har det mønster hvor komparativdannelsen ledsages af (hvad der synkront set er) *metatonie rude*, spredt sig til andre recessivt betonedede adjektiver³⁰⁸.

Endelige er der i slavisk tilsyneladende sket visse prosodiske ændringer under de forskydninger af stavelsesgrænserne og forenklinger af konsonantgrupperne der forårsagedes af dannelsen af åbne stavelser³⁰⁹. Det er påfaldende at vi finder det urslaviske rodbetonedede ap. I ved alle *je-* og *ne-*verber til rødder der ender på konsonant; ved *l-*participier til rødder der ender på obstruent; ved dannelser på ursl. **dla-*, **stua-*, **tra-*; ved ord som ursl. **d^luna* [*d^lno*] (af ie. **d^hub^hn-ó-m* > lit. *dūgnas* (4)), **k^lirnu* [*č^lrm^l*] (< ie. **k^lrsn-ó-* > ved. *k^lrsnā-*)³¹⁰. Muligvis er de særlige prosodiske forhold i den såkaldte „*volja*-type” beslægtet med denne type metatoni³¹¹. Vi finder dog også mobil betoning i ord med lignende konsonantforbindelser, fx f.N.sg. **dauxi^lā* [*dušā*], A.sg. **dauxian* [*dūš^lq*]. Eftersom der i baltisk – hvor tendensen mod åbne stavelser jo ikke har virket nær så stærkt som i slavisk – ikke synes at være spor af disse forandringer i accentueringen af ord med en bestemt struktur, vil jeg her ikke forsøge at opklare de nærmere omstændigheder i udviklingen.

5.3.6. Dybos lov³¹²

Stang viste i sin „Slavonic accentuation” fra 1957 at accentkurverne i det slaviske ap. *c* ikke – som den klassiske accentologi ellers mener – har noget med den litauiske Saussures lov at gøre, men er genetisk identiske med det litauiske ap. 3 hvor Saussures lov ikke virker. Derved muliggjordes Dybo og Illič-Svityč’ opdagelse at ap. *a* (rodbetonedede ord med akut rodstavelse) og ap. *b* (tematisk betonedede ord) står i komplementær distribution: i ap. *a* indgår førslaviske rodbetonedede ord med lang rodstavelse, i ap. *b* indgår rodbetonedede ord med kort rodstavelse³¹³. Begge accentparadigmer nedstammer altså fra et førslavisk rodbetonet accentparadigmer der står i modsætning til et mobilt paradigme.

³⁰⁸ Bemærk i øvrigt at denne tolkning af „metatoniaen” i de slaviske komparativer udgør et argument mod Shintani-Rasmussens udlægning af Winters lov (se § 5.3.1): hvis der ikke skete Winterforlængelse af vokaler i betonet stilling, hvorfor har de altid betonedede komparativer så akut tone? Der kunne selvfølgelig være sket en førslavisk overførelse af morfemet **xāud-* fra positiven til komparativen med bevarelse af accentstedet, men alt andet lige gør komparativens accentuering Shintani-Rasmussens formulering af Winters lov mindre plausibel.

³⁰⁹ Se hertil Wijk 1916: 345-348; Ebeling 1967: 577, 587; Collinge 1985: 197; Vermeer 1984: 362; Nonnenmacher-Pribić 1961: 61-62.

³¹⁰ Disse kategorier er jeg blevet gjort opmærksom på af Martin Slaaby-Larsen, der i nærmeste fremtid forhåbentlig vil publicere sine tanker omkring konsonantforenklingernes betydning for den slaviske prosodi.

³¹¹ Se Zaliznjak 1985: 132, 135-136, 142; Dybo 2000b: 34; Stang 1957: 37-38, 57-59; Shevelov 1964: 60-62, 558-563; Garde 1976: 221.

³¹² Jf. til denne og følgende § undersøgelsen i Olander (under udg.).

³¹³ Se Dybo & Illič-Svityč 1963: 74-75; Dybo 1968: 148; Garde 1976: 16-17, 430.

Årsagen til at det rodbetonede paradigme ved ord med kort rodstavelse i de slaviske sprog er reflekteret som et tematisk betonet paradigme, er en simpel lydlov der siger at korte betonedede stavelser afgiver accenten til en umiddelbart efterfølgende stavelse. Når denne lydlov, „Dybos lov”, „Illič-Svityč’ lov” eller „Dybo–Illič-Svityč’ lov”, ikke rammer recessivt accentuerede ordformer, skyldes det at disse ordformer ikke indeholder nogen betonedede stavelser der kan udløse Dybos lov.

Stang accepterer ikke Dybos lov³¹⁴. Som argumenter imod loven nævner han Illič-Svityč’ ganske rigtigt ikke så elegante antagelse at accentfremskydningen kun kan være lydret i præpositionsforbindelser. Illič-Svityč’ mener at accentueringen i førslavisk af første stavelse af f.A.sg. *[lŏkŏ] (ap. *b*) og *[grĕdŏ] (ap. *c*) var identisk, og at man derfor – hvis accentfremskydningen i sin grundsubstans skal betragtes som en fonetisk proces – må regne med at den var sket når ordene indgik i præpositionsforbindelser. Eksempelvis fandt accentfremskydningen sted i *[vŏ lŏkŏ] > *[vŏ lŏkŏ], men ikke i det mobile *[vŏ grĕdŏ] hvor accenten var trukket tilbage til præpositionen³¹⁵. Herfra har den tematiske betoning så ifølge Illič-Svityč’ spredt sig til først A.sg. [lŏkŏ] uden for præpositionsforbindelser og herfra videre til de andre former i paradigmet som N.sg. *[lŏkŏ]. Til forskel herfra mener Dybo at der i førslavisk *[lŏkŏ] (ap. *b*) og *[grĕdŏ] (ap. *c*) har været en faktisk fonetisk forskel på accentueringen af rodstavelsen³¹⁶. Illič-Svityč’ analysemodel ved hjælp af præpositionsforbindelser er forkert:

Однако фонетическая интерпретация процесса, приведшего к появлению акц. парадигмы *b*, как процесса передвижения ударения вправо в позициях сочетания соответствующих словоформ с предлогами, [...] была [...] продиктована стремлением избежать слишком решительного разрыва с традиционным представлением о характере праславянских интонаций и являлась определенным шагом назад от первичной интерпретации³¹⁷

[Den fonetiske fortolkning af den proces der førte til opståelsen af ap. *b* – at det var en accentforskydning til højre i præpositionsforbindelser – [...] var dog [...] dikteret af et ønske om at undgå et alt for afgørende brud med den traditionelle forestilling om de urslaviske intonationers karakter og var ganske afgjort et tilbageskridt i forhold til den oprindelige fortolkning]

Et andet af Stangs kritikpunkter er at der i slavisk faktisk er eksempler på ord med ap. *b* der har lang rodstavelse, hvilket ifølge Dybo og Illič-Svityč’ ikke skulle være muligt. De

³¹⁴ Stang 1966a: 288-289, fodn. 2.

³¹⁵ Illič-Svityč’ 1963: 143-144.

³¹⁶ „В подвижной парадигме существовала особая интонация – аналог латышской прерывистой интонации” [„I det mobile paradigme eksisterede der en særlig intonation, sammenlignelig med den lettiske stødtone”] (Dybo 1962: 8).

³¹⁷ Dybo 1987: 500.

af Stang anførte former går tilbage til adj. *[béb], prs. 3.sg. *[plátitb], *[trávitb]³¹⁸; hertil følger Mathiassen *[žarā], *[travā], *[xvalā], *[plástb], *[dyrā], *[bykēb] og *[vráčb]³¹⁹.

Det må siges at det er meget usikkert om *[é] i *[béb] virkelig går tilbage til en lang monoftong. En etymologisk sammenhæng med den indoeuropæiske rod *b^heh₂- synes at være sandsynlig³²⁰, men en dannelse *b^heh₂-lo- ville give slavisk †[bab]. Det er efter min mening bedre at gå ud fra ie. *b^héh₂-ilo- der ville give ursl. *b^hailu [béb], dannet på samme måde som ursl. **suaitilu* [svébb] < ie. **keiēt-iló-* til roden **keiēt-*.

Som nævnt i § 5.2.2.2 har Dybos lov aldrig virket i *i*-verber som *[plátitb] og *[trávitb] hvor accenten i forslavisk har ligget på det stammedannende element. På grundlag af *[dyrā] (> russ. *dyrá*, A.sg. *dyrú*, men N.A.pl. *dýry*) kan der ikke konkluderes noget sikkert, især fordi der har været en overhængende sandsynlighed for påvirkning fra det synonyme og næsten homonyme *[dirā]. Det stokaviske *dīra* kan således reflektere begge urslaviske ord og beviser altså ikke et tematisk betonet ursl. *[dyrā]. Russ. *vráč* er en kirkeslavisme og går tilbage til ursl. **u'arkiu* [vórb]; ordet indeholder altså ingen lang monoftong³²¹. Det er usikkert om *[plastb] i urslavisk har hørt til ap. *b*³²².

Flere af de tilbageværende ord (*[žarā], *[travā], *[xvalā]) må antages at være temmelig sene deverbale afledninger (jf. stok. prs. 3.sg. *žārī*, *trāvī*, *hvālī* af ursl. **gēr'iieti* [žáritb], **trāu'iieti* [trávitb], **xuāl'iieti* [xválitb]), og det er sandsynligt at disse substantiver først i forbindelse med Stangs lov og de dermed forbundne omfonologiseringer i accentsystemet er blevet påvirket af grundverberne.

Heller ikke det sidste eksempel, *[bykēb] (> russ. *bykē*, *byká*; stok. *bīkē*, *bīkē*), ser ud til at have karakter af „relikt”, som denne gruppe kaldes af Mathiassen³²³, men er nok af onomatopoetisk oprindelse på et sent tidspunkt i slavisk³²⁴. Desuden viser det refleks af ap. *a* i både čakavisk (Novi) (*bīkē*, *bīkē*) og slovensk (*bīkē*, *bīkē*).

Ganske vist findes der andre ord end disse der ser ud til at tale imod Dybos lov, men eftersom denne lov giver en fornuftig forklaring på langt størstedelen af materialet og tilmed gør at slavisk accentologisk set passer langt bedre ind i det traditionelle indoeuropæiske system (hvorimod Stang med sin ansættelse af tre indoeuropæiske accentparadigmer i tematiske stammer har stort besvær med at finde støttepunkter uden

³¹⁸ Stang 1966a: 288-289, fodn. 2.

³¹⁹ Mathiassen 1983: 110; se også Dybo 1980: 98; Shevelov 1964: 51.

³²⁰ Vasmer 1953: 73; Berneker 1913: 55-56; jf. LIV: 54-55; Mayrhofer 1992: 259-260.

³²¹ Se Rasmussen 1988: 342, 347-348; Snoj 1997: 728.

³²² Jf. sln. *plāst*, G.sg. *plastī* og for ældre russisk Kiparsky 1962: 74 (hvor den slovenske betoning dog fejlagtigt angives som refleks af gammel endebetoning).

³²³ Mathiassen 1983: 111.

³²⁴ Jf. de beslægtede ord i Vasmer 1953: 158.

for slavisk), ser jeg ingen grund til ikke at anerkende denne lov. De tre slaviske accentparadigmer kan føres tilbage til to, et immobilt og et mobilt.

Blandt de forskere der accepterer Dybos lov, ser der ud til at være konsensus om at loven først skaber rent tematisk betonedede paradigmer, og at accenten som følge af Stangs lov (se følgende §) siden trækkes tilbage fra mediale cirkumfleksede stavelser³²⁵. De nu atter betonedede rodstavelser får neoakut accentuering. Derfor har vi former som 3.pl. *[p'isqtb] (ap. *b*) < *[p'isqtb] < *[p'isqtb]; prs. 3.sg. *[nòsità] (ap. *b*) < *[nosità] < *[n'osità]; m.L.pl. *[dvòrěxb] (ap. *b*) < *[dvòrěxb] < *[dv'orěxb] osv. Jeg har i § 5.2.2.2 forsøgt at sandsynliggøre at Dybos lov aldrig har virket ved *i*-verber som *[nòsità], hvor det jo i indoeuropæisk var det stammedannende element *-éje- der var betonet, dvs. roden blev først accentueret i forbindelse med Stangs lov. I de andre former, *[p'isqtb] og *[dvòrěxb], kan man spørge sig selv om det er nødvendigt at arbejde med først en fremskydning, siden en tilbagetrækning af accenten. Måske virkede Dybos lov ganske enkelt ikke til mediale diftonger (og muligvis heller ikke til reducerede vokaler), og rodbetoningen i disse former reflekterer således direkte den indoeuropæiske. Denne mulighed overvejes, men afvises, af Dybo³²⁶; i nærværende fremstilling vil der ikke blive taget stilling til dette problem der ikke har nogen relevans for spørgsmålet om slægtskabet mellem slavisk og baltisk. Af samme grund vil der her heller ikke blive taget stilling til om der er sket fremrykning til korte mediale vokaler, eller om der i givet fald via Stangs lov er sket tilbagetrækning herfra. Former som prs. 1.pl. *[kòljemb] (og de fleste andre former af de tematiske verber med ap. *b*) over for m.I.sg. *[konjemb] (ap. *b*) – som de traditionelle rekonstruktioner lyder – synes ikke at kunne forliges. Det er dog værd at bemærke at de verbale rodbetonedede former (som *[kòljemb]) er veletablerede i fællesslavisk mens de substantiviske tematisk betonedede former (som *[konjemb]) ofte optræder sideløbende med rodbetonedede former (*[kònjemb])³²⁷. Muligvis har mediale stavelser med kort vokal ikke tiltrukket accenten (eller alternativt, Stangs lov udløses også af disse stavelser), og det vil således være det verbale paradigme med rodbetoning der viser den lydrette udvikling.

³²⁵ Således fx Collinge 1985: 31; Rasmussen 1992a: 472.

³²⁶ Dybo 1962: 9. I den senere radikale omfortolkning af hele det slaviske accentsystem argumenterer Dybo dog for „рассмотрение правостороннего дрейфа ударения («закон Дыбо–Иллич–Свитыча») не как единовременного изменения, а как многоступенчатого процесса с последовательным снятием ограничений дрейфа” [„at man skal betragte accentforskydningen til højre («Dybo–Illič–Svityč' lov») ikke som en forandring der er sket på én gang, men som en flertrinsproces hvor begrænsningerne for forskydningen aftager efterhånden”] (Dybo, Zamjatina & Nikolaev 1993: 16).

³²⁷ Se Kolesov 1972: 114-115.

5.3.7. Stangs lov

Tæt forbundet med problematikken omkring Dybos lov er Stangs lov. Stang selv formulerede loven som „a retraction of the stress from a semi-vowel or from a non-initial vowel with falling intonation”³²⁸. Stangs ikkeinitiale vokaler med faldende tone omfatter diftonger (som i fx *[*mogôti*]) og lange vokaler med faldende tone opstået ved kontraktion (fx *[*nosîti*]). Den efter tilbagetrækningen accentuerede vokal får neoakut tone. Som det blev sagt i den forudgående §, afhænger formuleringen af Stangs lov af formuleringen af Dybos lov³²⁹. Hvis Dybos lov virkelig er uafhængig af den efterfølgende stavelse, er Stangs egen formulering af Stangs lov rigtig. Hvis Dybos lov derimod ikke fremkalder fremrykning af accentstedet til en diftong (og evt. heller ikke til en udlydende reduceret vokal), kan man nøjes med at formulere Stangs lov som en tilbagetrækning af accenten fra kontraherede stavelser. I så fald har lovens eneste fællesslaviske virkefelt været *i*-verberne og muligvis sammensatte adjektiver af typen G.sg. **b^lailā-ega* [*bělá-jego*] (russ. *bélogo*, čak. (Novi) *bělōga*).

Stangs lov er fællesslavisk og fortsætter endog enkeltsprogligt, jf. eksempler som russ. *pytáet* (uden kontraktion) over for čak. (Novi) *pítǎ* (med kontraktion og neoakut). Hvis man arbejder med de traditionelle formuleringer, er den relative kronologi mellem Dybos og Stangs love klar:

Dybo’s law seems to feed Stang’s law. That is, many words undergo first rightward and then leftward shift at a fairly late stage of Proto-Slavic³³⁰

Hvis man derimod arbejder med begrænsede udgaver af de to love, kommer de ikke til at interferere med hinanden. Det synes dog alligevel mest sandsynligt at Dybos lov ligger før Stangs lov da sidstnævnte jo fortsætter med at virke enkeltsprogligt.

³²⁸ Stang 1957: 179.

³²⁹ I forlængelse af det i fodnote 326 nævnte nye syn på Dybos lov postulerer Dybo således sammesteds en „рассмотрение «праславянских оттяжек» не как результатов сдвига ударения налево, а как действовавших в определенных зонах праславянского ограничений его дрейфа направо” [„man skal betragte de «urslaviske tilbagetrækninger» [heriblandt Stangs lov, T.O.] ikke som resultatet af en accentforskydning til venstre, men som begrænsninger, gældende i bestemte zoner af urslavisk, af accentforskydningen til højre”].

³³⁰ Collinge 1985: 31.

6. Baltisk, slavisk og indoeuropæisk: arkaismer og innovationer

Af vores gennemgang af en række accentologiske innovationer i baltisk og slavisk fremgår det klart hvilke innovationer i de to sprogrene der kan sammenlignes. Der er fem innovationer der ligner hinanden i baltisk og slavisk: Winters lov, Hirts lov, mobiliteten, stavelsesintonationerne og metatonien. Jeg vil i det følgende sammenligne de analyser af innovationerne der ovenfor gennemførtes først for baltisk (§ 4), siden for slavisk (§ **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**).

6.1. Winters lov

Som vi har set ovenfor i §§ 4.1.3.1 og 5.3.1, optræder en mængde ord i både baltisk og slavisk med lang vokal hvor man ved en sammenligning med de indoeuropæiske kognater ville forvente kort vokal. Dette fik Winter til at formulere en lydlov der efter hans mening skulle have virket i et baltoslavisk grundprog: korte vokaler forlænges hvis de efterfølges af en oprindelig (indoeuropæisk) uaspireret stemt klusil. Både i baltisk og slavisk ser der dog ud til, hvis man bevarer Winters oprindelige formulering, at være en hel del modeksempler på loven. Derfor har Shintani og Rasmussen fremsat en hypotese om at der kun sker vokalforlængelse i prætoniske stavelser. En konkurrerende hypotese er fremsat af Matasović der mener at det er i lukkede stavelser der finder vokalforlængelse sted. Både Winters formulering samt Shintani-Rasmussens og Matasović' tilføjelser antages at gælde både baltisk og slavisk.

Det ser ud til at både Shintani-Rasmussens og Matasović' præciseringer af Winters lov forklarer så mange af de tilsyneladende undtagelser i både baltisk og slavisk at jeg her vil afstå fra at vælge den ene mulighed frem for den anden. Det vigtige er erkendelsen af at der har været endnu en konditionerende faktor for vokalforlængelsen, ud over en efterfølgende stemt uaspireret klusil. Denne yderligere konditionering ser desuden ud til at gælde både for baltisk og slavisk. Hvis det er rigtigt, som man sædvanligvis antager, at det er 'fod'-ordet der ligger i lit. *pādas* (2), lett. *pads*, ursl. **p'adu* [*pòdʷ*], forklares den manglende vokalforlængelse i begge former af både Shintani-Rasmussens og Matasović' formuleringer af Winters lov. Og selv den yderligere regel at Winters lov også forhindres af en efterfølgende sonant, ser ud til at gælde begge sprogrene, fx lit. *ugnìs*, ursl. **'agnì* [*ògnʷ*] (til ved. *agnìh*). Det er også karakteristisk at former som lit. *núogas* (3), lett. *nuógs*, ursl. **'nāgu* [*nāgʷ*] (til ved. *nagnáh*, got. *naqaps*) – der ifølge Matasović' formulering burde have kort vokal – har samme vokalisme i baltisk og slavisk i modsætning til resten af de indoeuropæiske sprog. Hvordan den præcise formulering af Winters lov end har været, har den været ens for baltisk og slavisk og ramt de samme leksemer i de to sprog.

Der er således efter al sandsynlighed tale om en signifikant fælles innovation i baltisk og slavisk hvilket også Winter selv gjorde opmærksom på. Hans konklusion lyder i sin helhed:

There seems indeed hardly a chance to interpret the phenomenon treated here as anything but a shared innovation over against earlier stages of Indo-European. It is inconceivable that Pre-Baltic and Pre-Slavic should have undergone independently from one another a partially limited merger of earlier voiced stops and aspirates, that is, a merger which was complete in all respects but one, namely, that the distinction survived in the shape of differing effects upon the syllable preceding the stops, and that these effects were exactly the same in both Pre-Baltic and Pre-Slavic. Rather, if the lengthening of vowels before reflexes of Proto-Indo-European voiced stops can be considered an established fact, one will want to insist that this phenomenon constitutes a powerful argument for postulating a Balto-Slavic unity prior to the development of separate Baltic and Slavic groups of languages³³¹

Jeg er dog af den mening at Winters lov i sin *oprindelige* formulering ikke nødvendigvis behøver være en „shared innovation”, men godt kunne være resultatet af parallel udvikling. Det forekommer også i andre sprog at vokaler forlænges før stemte konsonanter, jf. blot udtalen af *hat* og *had* i moderne engelsk hvor den fonetiske forskel snarere ligger i vokallængden end i konsonantens stemthed.

Hvis man accepterer Shintani-Rasmussens eller Matasović’ præcisering af loven, bliver denne innovation imidlertid langt mere specifik og mindre banal. Og selv om det som sagt er svært at vælge mellem de to formuleringer, er det dog åbenbart at der har været en yderligere konditionering af loven som har ramt de samme ord i begge sprogrene – og dermed ser det ud til at være meget vanskeligt at forklare Winters lov som resultat af parallel udvikling.

6.2. Hirts lov

Vores analyse af Hirts lov i baltisk og slavisk (§§ 4.1.3.2 og 5.3.2) har ført frem til den samme formulering i de to sprogrene: accenten trækkes tilbage til en stavelse der lukkes af en konsonantisk laryngal. Det er således ikke et tilfælde at det i baltisk og slavisk stort set er de samme leksemer hvis rodbetoning står over for tematisk betoning i vedisk, græsk og germansk. Der er mig bekendt heller ingen forskere der anerkender Hirts lov for baltisk, som afviser den for slavisk, eller omvendt. Forskerne er altså enten for Hirts lov i det hele taget eller imod den. Med den givne formulering er det efter min mening ikke muligt at afvise lydloven, hverken for baltisk eller for slavisk.

Til spørgsmålet om hvorvidt Hirts lov er at regne for en banal eller signifikant innovation, må det siges at den i sin oprindelige formulering – tilbagetrækning til en akut (dvs. lang) stavelse – har typologiske paralleller i andre sprogsystemer. En lignende

³³¹ Winter 1978: 445.

udvikling findes i visse aukstaitiske dialekter af litauisk hvor accenten trækkes tilbage til første stavelse hvis denne indeholder en lang vokal, men ikke hvis den indeholder en kort vokal³³². Også i bestemte slovenske dialekter er der kun tilbagetrækning af accenten til stavelser med lang vokal, men ikke til kort vokal: således fx i Rosentaldialekten hvor vi finder final betoning i ord med urslovensk kort rodstavelse (fx [yɔd'a] < ursl. *uad'a [voda]), men initial betoning i ord med lang rodstavelse (fx [hu'a:ya] < ursl. *galu'a [golva])³³³.

Som det fremgår af vores analyser, blev det imidlertid slået fast at Hirts lov i både baltisk og slavisk ikke udløses af alle „lange” stavelser, men kun af de stavelser der lukkes af en konsonantisk laryngal. Dermed er betingelserne for lydloven temmelig specifikke, og især ordpar som lett. *džeŗt* og ursl. **gert'ei* [ʒert'i] med urbaltisk hhv. urslavisk tematisk betoning over for lett. *dʒiŗtiés* og ursl. **g'irtei* [ʒ'irt'i] med rodbetoning er så sigende at der ikke kan være tvivl om at Hirts lov må regnes for en signifikant accentologisk innovation, fælles for baltisk og slavisk³³⁴.

6.3. Mobilitet

I både urbaltisk og urslavisk finder vi i stort set hele det morfologiske system en dikotomi mellem rodbetonedede og mobile accentparadigmer. Leksemer der tilhører de rodbetonedede paradigmer, reflekterer indoeuropæiske rodbetonedede ord og – via Hirts lov – enkelte ord med oprindelig tematisk accentuering. Leksemer med baltiske og slaviske mobile paradigmer kan føres tilbage til tematisk betonedede ord³³⁵.

At indoeuropæiske rodbetonedede ord fortsætter med at være rodbetonedede i baltisk og slavisk, er naturligvis ikke bemærkelsesværdigt. Heller ikke det at der bevares en skellen mellem oprindeligt rodbetonedede og tematisk betonedede ord, er opsigtsvækkende – det samme forhold genfinder vi jo i både vedisk, græsk og germansk. Af langt større vigtighed for slægtskabet mellem baltisk og slavisk er det forhold at de ord der i andre sproggræne er tematisk betonedede, i både baltisk og slavisk er *mobile*. For at kunne vurdere betydningen af dette forhold må vi først gøre os klart hvordan forholdene har været i indoeuropæisk. Forskningen er nemlig på dette punkt ikke helt enig om hvilket system (det baltisk-slaviske eller det vedisk-græske) der bedst repræsenterer den oprindelige situation.

³³² Stang 1966a: 170.

³³³ Christina Klemenjak, mundtligt.

³³⁴ Jf. Rasmussen 1985: 170: „One of the most solidly established common innovations of Baltic and Slavic is Hirt's Law of accent retraction onto a preceding non-apophonic long vowel”.

³³⁵ I det følgende vil jeg med „tematisk” accentuering betegne den accentuering som svarer til vedisk og græsk tematisk accentuering. Muligheden for at den tematiske accentuering i disse sprog i virkeligheden er en omstrukturering af en oprindelig mobil accentuering – der så bare er bevaret i baltisk og slavisk – vil blive behandlet længere fremme i nærværende §.

Den klassiske og bredt accepterede hypotese er at det indoeuropæiske system har lignet det vedisk-græske: atematiske nominer og verber kan være rodbetonede eller mobile, tematiske dannelser kan være rodbetonede eller tematisk betonedede. Grunden til at vi i baltisk og slavisk – i hvert fald i nominer – også ved tematiske stammer finder en modsætning mellem rodbetonede og mobile paradigmer, er at der her har fundet en analogisk overførelse af accentkurverne sted fra de hysterdynamiske konsonantstammer til de oprindeligt tematisk betonedede vokalstammer. Før denne overførelse har fundet sted, må der dog først være sket en accenttilbagetrækning fra korte mediale stavelser til den forudgående stavelse (den såkaldte „Pedersens lov”, se § 3.2) hvorved former som fx ie. f.A.sg. **dʰug₂-tér-m̥* gav lit. *dùkterj*, ursl. **dukteri* [*dùt'eri*]. Konsekvensen af denne hypotese er at mobiliteten må betragtes som en signifikant innovation i baltisk og slavisk.

Et alternativ hertil er opstillet af Stang der mener at de baltiske og slaviske mobile paradigmer afspejler den oprindelige indoeuropæiske tilstand. De accentalternationer som vi endnu ser i de atematiske verbale paradigmer i vedisk og i de atematiske nominale paradigmer i både vedisk og græsk, er de sidste rester af et system der i grundsproget har omfattet *alle* stammeklasser – dette system er kun bevaret i baltisk og slavisk. Ifølge Stang er de mobile accentparadigmer i baltisk og slavisk ikke en innovation, men en arkaisme, og kan altså ikke fremføres som et vægtigt argument for et eventuelt nærmere slægtskab mellem disse to sproggrupper.

Stangs hypotese kan ikke umiddelbart afvises som umulig, men det taler imod den at den kræver at både vedisk og græsk har gennemført en – ganske vist ikke specielt unaturlig, det må indrømmes – innovation. Et andet problem af mere principiel karakter er at det egentlige spørgsmål, hvordan mobiliteten er opstået, projiceres tilbage til førindoeuropæisk. Det er bestemt ikke umuligt at den baltisk-slaviske mobilitet går direkte tilbage til indoeuropæisk, men når der ikke findes tydelige tegn herpå uden for disse sproggrupper, kan påstanden ikke verificeres. I komparativ lingvistik er det ofte fristende i et givet sprogs historie at betragte et fænomen der ser ud til at stå helt alene i dette sprog – og som ikke kan finde en naturlig forklaring inden for dette sprogs eller de beslægtede sprogs system i øvrigt – som en arkaisme: det kan være alle de andre sprog der har normaliseret forholdene og harmoniseret afvigelsen. Af og til støder man virkelig på tilfælde hvor en sådan løsning viser sig at være den rigtige, men metodologisk er det som udgangspunkt rigtigst at antage at løsningen på problemet ligger inden for det pågældende sprogs historie. Når man erklærer det givne fænomen for en arkaisme, må man råde over i hvert fald visse eksterne data der kan bidrage til at verificere ens påstand.

Eftersom Stang selv afviser argumenterne fra vedisk og græsk for mobilitet i vokalstammerne, er hans væsentligste holdepunkt uden for baltisk-slavisk de germanske accentueringsvarianter i neutra af typen got. *bloþ* (G. *bloþis*) : oldsaksisk *blōd*; got. *kas* (G. *kasis*) : oldisl. *ker* – skønt han også om disse ord bemærker at de „need not necessarily be

interpreted as old mobility”³³⁶. Kun i ganske få tilfælde finder vi germanske accentueringsvarianter i *ā*-stammerne, fx got. *ahana* over for oldhøjtysk *agana*, oldengelsk *ezenū*³³⁷. Som det ofte fremhæves, er det mest sandsynligt at sådanne ord i førgermansk blot har haft to accentueringsvarianter, en rodbetonet og en tematisk (eller suffiksalt) betonet. Disse varianter beviser lige så lidt som den attiske variant *μῶρος* af det fællesgræske *μωρός* beviser at der tidligere har været mobil accent i dette ord³³⁸. Derudover er det helt vilkårligt og uden nogen som helst mulighed for verificering at antage at en eventuel mobilitet i vokalstammerne skulle være identisk med den vi finder i konsonantstammerne.

Stangs hypotese hviler altså stort set udelukkende på baltisk og slavisk og bliver fremsat fordi mobiliteten her ifølge Stang „cannot be explained on a Balto-Slavonic basis”: dels anerkender Stang ikke forudsætningen for den analogiske overførelse, nemlig Pedersens lov, dels er det efter hans mening uforklarligt hvorfor fx ursl. **st'alu* [*stòlb*] har bevaret den tematiske betoning mens ord som ursl. **z'anbu* [*zòb*] er blevet mobile³³⁹ – det kunne lige så godt have været omvendt. Dette sidste argument bortfalder naturligvis hvis man anerkender Dybos lov for slavisk og dermed eksistensen af recessive ordformer (hvorved accentueringen af **st'alu* [*stòlb*] og **z'anbu* [*zòb*] viser sig at være forskellig). Stangs kritik af Pedersens lov er mere vanskelig at tilbagevise, men som vi har set i analyserne af den baltiske og slaviske mobilitet, er accentkurvernes opståen ikke afhængig af Pedersens lov og vokalstammernes analogiske tilpasning til konsonantstammerne. Når mobiliteten betragtes som opstået direkte i vokalstammerne ved en accenttilbagetrækning fra bestemte stavelsesstrukturer, bortfalder også dette argument. Stangs holdning til den baltisk-slaviske mobilitet, at den er en arkaisme, kan altså ikke forsvares.

En variant af Stangs hypotese om den baltisk-slaviske mobilitets oprindelse er Moskvaskolens ansættelse af tonale forskelle („valenser”) for både baltoslavisk og indoeuropæisk. Eftersom denne hypotese i lighed med Stangs næsten udelukkende baserer sig på baltisk og slavisk og ikke kan verificeres i andre sprog, må den i bedste fald betragtes som ikke bevist. For en kritik af valensteorien se § 2 ovenfor.

Det ser altså ud til at man bør forsøge at aflede den baltisk-slaviske mobilitet fra et indoeuropæisk der ligner det vedisk-græske system, altså (i disyllabiske vokalske stammer) en modsætning mellem rodbetoning og tematisk betoning. I §§ 4.1.3.3 og 5.3.3 kom vi frem til to temmelig enslydende formuleringer af en lydlov der ud fra

³³⁶ Stang 1957: 177.

³³⁷ Stang 1969: 7. Det må være sådanne eksempler Schmid hentyder til når han som en selvfølge erklærer at „selbst die Intonation und der wechselnde Akzent im Paradigma wird von den germanischen *ā*-Stämmen vorausgesetzt” (Schmid 1997: 337).

³³⁸ Se Bally 1945: 41.

³³⁹ Stang 1966a: 306.

indoeuropæiske tematisk accentuerede ordformer i store træk producerer de baltiske og slaviske accentkurver, hvor recessivt betonedede ordformer alternerer med tematisk betonedede ordformer. I forbaltisk får ordformer med accent på vokaler i hiat eller på korte diftonger (og sandsynligvis korte monoftonger) i ordets sidste stavelse recessiv accentuering. I forslavisk får ordformer med accent på vokaler i hiat eller på korte monoftonger eller diftonger i ordets sidste stavelse recessiv accentuering.

To lydlove hvis formuleringer ligger så tæt på hinanden, og hvis resultater i så mange detaljer stemmer overens, kan efter min mening umuligt være et resultat af en senere parallel udvikling. Der må være tale om en udvikling der er sket én gang i ét sprog – en signifikant fælles innovation i baltisk og slavisk. Det er i øvrigt værd at bemærke at denne lydlov gælder for både nominer og verber. Dette ses bedst i slavisk hvor accentkurverne i de oprindeligt rodbetonede verbale paradigmer (ap. *a* og *b*) er klart adskilt fra accentkurverne i de mobile (ap. *o*). I baltisk har for det første selve verbalsystemet undergået visse omdannelser der har tilsløret den oprindelige tilstand, for det andet har accentforholdene i det litauiske verbalsystem været ude for stærke generaliseringer, og tingenes oprindelige tilstand fremtræder altså ikke lige så klart som i det nominale system.

Som Anders Richardt Jørgensen har gjort mig opmærksom på, er det muligvis – ud over finale betonedede korte stavelser – ikke vokaler i hiat, men de ved kontraktion af hiatforbindelserne opståede vokaler der har mistet accenten. Dermed kommer denne del af loven typologisk til at ligne Stangs lov i slavisk, der jo har virket i fx čak. (Novi) prs. 3.sg. *pítā* med kontraktion, men ikke i russ. *pylāet* uden kontraktion, begge af ursl. **pūt'āieti* [*pytājetv*] (se § 5.3.7).

Hvis man accepterer at mobilitetens opståen er en fælles innovation i baltisk og slavisk, kan man anvende det slaviske materiale til at kaste lys over det baltiske. Eftersom slavisk helt klart viser at der fandt tilbagetrækning sted fra korte monoftonger, må det antages at dette også har været gældende i baltisk (hvor materialet her er noget tvetydigt)³⁴⁰. Der er altså tale om en forbaltoslavisk lydlov ifølge hvilken *ordformer med accent på kontraherede vokaler eller på korte finale stavelser bliver recessive*³⁴¹. Her melder

³⁴⁰ Inddragelsen af materiale fra en innovation i den ene sproggren til at kaste lys over en innovation i den anden er naturligvis først metodologisk korrekt når man anerkender at der er tale om en fælles innovation.

³⁴¹ Også Fr. Sedláček mener at den baltoslaviske mobilitet er opstået ved en lydlov: „*Méla-li koncovka přízvuk tažený, přešel v baltoslovanštině na počáteční slabiku slova, kteráž tím nabyla rovněž tažené intonace*” [„Hvis en endelse havde cirkumfleks tone, rykkede accenten tilbage til ordets første stavelse der derved ligeledes fik cirkumfleks tone”] (Sedláček 1914: 176). Selv om Sedláčeks formulering således overfladisk set ligner den her anførte meget, afviger hele hans syn på de baltiske og slaviske accentsystemer – især hans forklaring af den baltoslaviske cirkumfleks intonation i rodstavelser som resultat af accenttilbagetrækningen – betydeligt fra mit (og stort

spørgsmålet sig så hvordan man lydligt kan forstå en sådan lov. Hvad betyder det egentlig at visse ordformer blev „recessive”? I nordvestžemaitisk bliver accenten trukket tilbage fra ikkakutte udlydende stavelser til ordets første stavelse³⁴². Accentueringen af den nu betonedede stavelse er fonologisk forskellig fra accentueringen af oprindeligt betonedede stavelser. Ved mobilitetens opståen har vi sandsynligvis med en lignende proces at gøre. Som Roman Jakobson har argumenteret for, har de urslaviske recessive ordformer været kendetegnet ved en ikkefonologisk lav tone på første stavelse³⁴³, og der er, så vidt jeg kan se, ikke noget i vejen for at antage at forholdene har været de samme i forbaltisk. I baltoslavisk blev accenten altså i visse ordformer trukket tilbage til første stavelse af ordformen hvorved denne stavelse fik lav tone. I mange sammenhænge rykkede accenten endnu længere til venstre end til ordets første stavelse, eksempelvis i præpositionsforbindelser hvor det var præpositionens første stavelse der fik lav tone. I forbindelser af recessive ordformer med ordformer der indeholdt en høj tone (fx forløberen til det nævnte urslaviske **b^lailū grandī* [*b^léj^l grōdī*]), fungerede den recessive ordform (her **grandī* [*grōdī*]) som klitikon. Det er det forhold at de recessive former i sammenhæng med andre ord som regel er ubetonede, samt at deres accentuering er helt automatisk (lav tone på ordets første stavelse), der fører til at de kan fortolkes som fonologisk ubetonede.

Hvis man accepterer det her fremlagte syn på den baltiske og slaviske mobilitet, viser den kontroversielle Pedersens lov sig overflødig. Indoeuropæiske konsonantstammer af typen N.sg. **d^hug₂-tér*, A.sg. **d^hug₂-tér-m*, G.sg. **d^hug₂-tr-és*, D.sg. **d^hug₂-tr-éj* osv. har i forbaltoslavisk haft et paradigme **dukt^lē*, **dukt^lerin*, **dukt^lres*, **dukt^lrei* der ved mobilitetens indførelse lydret blev til **dukt^lē*, **dukt^lerin*, **₁duktres*, **₁duktrei*. Derefter er den stærke variant af suffikset **-ter-* blevet generaliseret, og accentueringen i A.sg. tilpasset alle de andre stammeklassers recessive betoning i denne form, så vi får baltoslavisk **dukt^lē*, **₁dukt^lerin*, **₁dukt^leres*, **₁dukt^lerei*, direkte reflekteret i ursl. **dukt^lī* [*d^lt^lī*], A. **₁dukt^leri* [*d^lt^lerē*], G. **₁dukt^lere* [*d^lt^lerē*] (> oldruss. *dš^lī*, A. *dš^lēr^o*, G. *dš^lērī*³⁴⁴; štok. *k^lī*, A. *k^lēr*, G. *k^lērī*; sln. *h^lī*, G. *h^lērē*). I de litauiske konsonantstammer har G.sg. overtaget den finale betoning fra *ā*-stammerne.

Et andet resultat af vores undersøgelse er at det viste sig at de mobile paradigmer i både urbaltisk og urslavisk efter al sandsynlighed har bestået af en alternation mellem recessivt betonedede ordformer og tematisk betonedede ordformer. Hvad gælder urslavisk, har man længe været klar over tilstedeværelsen af recessivt betonedede (dvs. fonologisk

set alle andres) og er for overskuelighedens skyld ikke blevet inddraget i nærværende fremstilling.

³⁴² Stang 1966a: 169-170; Grinaveckis 1964: 3-6.

³⁴³ Jakobson 1963: 159.

³⁴⁴ Jf. russ. dial. *doš^l*, D *dóš^leri* (efter Illič-Svityč 1963: 131).

ubetonede) ordformer. Selv om ingen af de slaviske sprog har bevaret det oprindelige system hvor de recessive ordformer udgør en særlig kategori i sproget, er der dog så mange træk i både syd- og østslavisk der viser tilbage til en sådan kategori, at den må anses for urslavisk. I baltisk er indiciene for tilstedeværelsen af recessive ordformer som en særlig kategori noget mindre entydige. Dog gør antagelsen heraf for urbaltisk at udviklingen af stød i lettisk kan anses for lydret i hele paradigmet – ifølge den traditionelle opfattelse er stødet kun lydret i omtrent halvdelen af ordformerne i de nominale paradigmer (og uforklarligt i maskuline singularia tantum). Selv om man selvfølgelig skal være varsom med det oldprojsiske materiale, synes der også her at være tegn på at de recessive ordformer er bevaret som en selvstændig kategori, der altså må føres tilbage til urbaltisk.

Derved kommer ligheden mellem de urbaltiske og de urslaviske forhold til at være påfaldende: den lettiske stødtone viser i ord med urbaltisk lang rod at første stavelse af ikkefinalt betonede former i det urbaltiske mobile paradigme (fx lett. f.A.sg. *galvu* ~ lit. *gálva*) ikke blot adskilte sig fra de initialt betonede former i det immobile paradigme (lett. f.N.sg. *vilnu* ~ lit. *vilna*), men kunne give samme resultat som de former i paradigmet hvor rodstavelsen var ubetonet (lett. f.N.sg. *galva* ~ lit. *galva*). Sammenligningen med urslavisk tyder umiskendeligt på en fælles udvikling i et forstadium til urbaltisk og urslavisk. Tilstedeværelsen af en alternation mellem tematisk betonede og ubetonede former ligner ikke noget vi kender fra andre indoeuropæiske sprog, og kan i kraft af sin kompleksitet umuligt være et resultat af parallel udvikling eller senere påvirkning. At det er mange af de samme leksemer i sproggenene der har antaget den særlige accentueringstype, er i denne sammenhæng af mindre betydning – leksemerne går jo i begge tilfælde tilbage til indoeuropæiske tematisk betonede former, og det er således ikke overraskende at de også i baltisk og slavisk stadig har det samme accentparadigme. Det vigtige for evalueringen af en eventuel baltoslavisk sprogenhed er at ikke nok med at de indoeuropæiske tematisk betonede stammer i begge sproggrupper er blevet mobile, de mobile paradigmers accentkurver i de to sproggrupper fremviser også en slående lighed med hinanden (jf. paradigmeoversigterne i §§ 4.1.2.1 og 5.2.1), og dertil er de ikkeinitialt betonede former kendetegnet ved en særlig betoning der adskiller sig fra betoningen i de rodbetonede paradigmer. Dette er uden tvivl en karakteristisk fælles innovation i baltisk og slavisk i forhold til resten af de indoeuropæiske sprog.

6.4. Stavelsesintonationer

Det er et særtræk ved mange baltiske og slaviske sprog at de fremviser distinktive toneforskelle. De distinktive toner føres da også som regel tilbage til et baltoslavisk grundprog. Stavelsestonerne reflekterer en forskel mellem på den ene side lange monofonger og lange diftonger og på den anden side korte diftonger. Tonerne kan (ud over

ved metatoni, se følgende afsnit) have opnået fonologisk status ved at de lange diftonger forkortedes hvilket afstedkom at den intonable del af stavelsen også kom til at omfatte andet led af diftongerne (der kunne udgøres af /i u r l m n/). Det er ikke usandsynligt at forkortelsen af de lange diftonger først har fundet sted relativt sent i baltisk og slavisk. De divergerende reflekser vi har ikke blot i baltisk over for slavisk, men også i de baltiske og slaviske enkeltprog indbyrdes, tyder på at udviklingen af toner er sket uafhængigt i baltisk og slavisk (muligvis endog efter opløsningen af urbaltisk og urslavisk), uden at dette dog med sikkerhed kan påvises.

Et argument for at der ikke har været toner til stede i urbaltisk og urslavisk, er at der ikke kan påvises sikre tilfælde af metatoni i egentlig forstand (dvs. metatoni der forudsætter eksistensen af toner) i nogen af disse grundprog (se følgende §). Selv om der i et baltoslavisk grundprog skulle have været toner til stede, udviklet af de indoeuropæiske lange diftonger, må dette ikke nødvendigvis betragtes som en signifikant innovation. Det forekommer ikke synderligt bemærkelsesværdigt at forkortelsen af lange diftonger har ført til at den fonologiske modsætning mellem lange og korte diftonger er søgt bevaret på anden vis, i tilfældet baltisk-slavisk altså ved indførelsen af distinktive toner.

Man kan spørge sig selv om udviklingen af lange diftonger i sig selv kan være en innovation. Der er i både baltisk og slavisk flere kilder til lange diftonger: dels sjældne tilfælde af „rigtige” indoeuropæiske lange diftonger, dels forlængelse i *VRD- og *RD-forbindelser, dels erstatningsforlængelse ved laryngaltab i *VR̥-, *VR̥h- og *R̥h-forbindelser. At de oprindelige lange diftonger er bevaret som sådanne, er naturligvis en arkaisme og udgør ikke et argument for et baltoslavisk grundprog. Forlængelsen i *VRD- og *RD-forbindelser er behandlet ovenfor under Winters lov. Med hensyn til de sekundære lange diftonger opstået ved laryngalbortfald forholder det sig sådan at laryngalerne i R̥h-forbindelser i mange indoeuropæiske sprog (fx vedisk, græsk, latin o.a.) har efterladt sig spor i form af en forlængelse, og at også tab af vokalisk laryngal i VR̥-forbindelser giver erstatningsforlængelse, er helt naturligt. Tilstedeværelsen af lange diftonger i både forbaltisk og forslavisk kan altså ikke regnes for en signifikant fornyelse.

6.5. Metatoni

Selv om metatoni er temmelig udbredt i især østbaltisk og til en vis grad også kan observeres i slavisk, menes fænomenet af de fleste forskere at være opstået uafhængigt i de to sproggrupper. Metatoni manifesterer sig i forskellige kategorier i baltisk og slavisk og ser ikke ud til at have meget tilfælles. Der kan næppe være tale om en fælles innovation i de to sproggrupper. Den eneste tilsyneladende undtagelse er de tilfælde af cirkumfleks tone for forventet akut tone i enstavelsesord som vi finder i både litauisk og slavisk, fx lit. pers. pron.2.pl. N. *jū̃s*, ursl. **vū̃* [v̥]. Men eftersom der i både litauisk og slavisk selv samt i

lettisk og oldprøjsisk synes at være en del modeksemples på en sådan udvikling, og eftersom slavisk har *recessiv* accentuering og ikke nødvendigvis cirkumfleks tone, et det meget usikkert om man kan tale om en fælles udvikling i baltisk og slavisk.

Heller ikke accentueringen af de to typer ursl. **gērū* [žār] og lit. *gēris* (2) synes at have samme oprindelse. Igen gælder det for den slaviske form at den er recessivt accentueret (og derved indifferent over for modsætningen „akut : cirkumfleks”), og accentueringen af den litauiske form finder en forklaring inden for det litauiske (muligvis østbaltiske) system selv, nemlig som resultatet af en accenttilbagevækning fra suffikset *-*iia*- til roden og heraf fremkaldt *métatonie douce*.

Den af Wijk – som det eneste sikre eksempel på en fælles accentologisk innovation i baltisk og slavisk – postulerede baltoslaviske metatoni i det gamle supinum (fx lit. dial. opt. 3.sg. *būtu*, ursl. supinum **būtu* [būt^o]) er alt for usikker til at kunne accepteres. Inden for det litauiske sprogområde finder man i denne form – ud over den nævnte cirkumfleks rodbetoning i visse dialekter – også både akut rodbetoning (i standardsproget) og final betoning (i oldlitauisk). Sandsynligvis er det formen med cirkumfleks rodbetoning der repræsenterer det yngste kronologiske lag, og denne metatoni kan altså umuligt være baltoslavisk. I slavisk skyldes den „cirkumfleks” tone i supinum at ordformen var recessivt accentueret – den recessive accentuering skyldes igen den stærke tendens til udbredelse af mobilitet i *u*-stammerne.

7. Konklusion

Vores gennemgang af de baltiske og slaviske accentsystemer har ført til antagelsen af tre karakteristiske fælles innovationer: Winters lov (forlængelse af vokaler før oprindeligt stemte uaspirerede klusiler), Hirts lov (tilbagevækning af accenten til stavelser der lukkes af konsonantiske laryngaler) og mobiliteten (ordformer der indeholder endelser med en bestemt struktur, bliver fonologisk ubetonede). Ingen af disse tre innovationer har paralleller i andre indoeuropæiske sprog, og i hvert fald de sidste to er så komplicerede at man vanskeligt kan forestille sig at de er opstået uafhængigt af hinanden eller under gensidig påvirkning i to selvstændige sprog. Winters lov forekommer ved første øjekast at være noget mindre særegen, men som vi har set, kræver både baltisk og slavisk en mere detaljeret formulering end den at vokaler forlænges før stemte uaspirerede klusiler. Tilfældigvis er materialet af en sådan karakter at der kan opstilles to konkurrerende præciseringer af loven der begge passer med både det baltiske og slaviske materiale. Det står dog alligevel klart at denne præcisering er så karakteristisk at også Winters lov må betragtes som en signifikant innovation.

Derimod synes de tonale modsætninger (akut : cirkumfleks) at være opstået enkelt-sprogligt, i første omgang gennem forkortelse af lange diftonger. Man kan ganske vist ikke bevise at tonerne ikke var opstået allerede i et fælles grundprog, men eftersom fænomenet metatoni – der jo per definition er betinget af tilstedeværelsen af toner – uden tvivl hører til i senere sprogstadier (især i østbaltisk), kan man for baltoslavisk nøjes med at tolke modsætningen „akut : cirkumfleks” som en skelnen mellem lange og korte diftonger. Betonede lange monoftonger giver som udgangspunkt altid akut tone, og ingen af de tilfælde hvor vi i stedet finder cirkumfleks tone, kan føres længere tilbage i tiden end til østbaltisk eller sent fællesslavisk.

De tre nævnte karakteristiske fælles innovationer i baltisk og slavisk – Winters lov, Hirts lov og mobiliteten – gør det åbenlyst at der i en længere periode efter opløsningen af det indoeuropæiske grundprog må have eksisteret et baltoslavisk sprogfællesskab. Dette sprogfællesskab har været så homogent at det har været muligt at gennemføre flere fornyelser som har givet præcist de samme resultater i forbaltisk og førslavisk. Da disse fælles innovationer i den relative kronologi ikke forudgås af udviklinger der kun rammer den ene eller den anden sproggruppe, er der efter min mening ingen argumenter imod antagelsen af et egentligt baltoslavisk grundprog.

Vi er altså nået frem til en konklusion der adskiller sig temmelig grundlæggende fra Wijks konklusion i hans „Akzent- und Intonationssysteme”:

Die Abweichungen zwischen den Akzent- und Intonationssystemen der beiden Sprachzweige sind so gross, dass an eine gemeinschaftliche Entwicklungsperiode von langer Dauer kaum gedacht werden darf. Dass eine solche Periode aber vollständig zu

leugnen sei, dagegen spricht ausser ihrer Wahrscheinlichkeit a priori auch eine so merkwürdige Übereinstimmung wie diejenige der zirkumflektierten Supina der beiden Sprachzweige³⁴⁵

Grunden til at der i nærværende fremstilling er nået en konklusion der adskiller sig så fundamentalt fra Wijks, er først og fremmest vores ganske forskellige opfattelser af de historiske udviklinger der ligger bag de baltiske og slaviske accentsystemer. Ganske vist er det heller ikke uden betydning at jeg – til forskel fra Wijk – inddrager laryngaler i rekonstruktionerne af de indoeuropæiske grundformer, men det er – umiddelbart lidt paradoksalt – først og fremmest afvisningen af Saussures lov som en fælles innovation der er årsag til at de baltiske og slaviske accentsystemer i nærværende fremstilling kommer til at fremstå som langt mere forbundne end de gør hos Wijk.

Af de i indledningen (§ 1.1; jf. illustrationen på opgavens forside) nævnte forskellige modeller for slægtskabet mellem baltisk og slavisk, er det således faktisk den simple Schleicherske model der – ud fra det her gennemgåede – ser ud til bedst at kunne gøre rede for ligheder og forskelle i de to sprogs accentsystemer. Naturligvis udgør stamtræsmodellen en forsimpning af virkeligheden. Meillets tidligere citerede udsagn, „on ne rencontre nulle part l'unité linguistique complète”³⁴⁶, er stadig rigtigt. Men i den tidshorisont på århundreder og årtusinder som der ofte arbejdes med inden for den diakrone lingvistik, er sporene af de mange forskellige dialekter og sociolekter – der *må* have været til stede også i de rekonstruerede sprog – i tidens løb blevet udvisket. I denne forstand viser eksemplet baltisk-slavisk at den Schleicherske stamtræsmodel bevarer sin fulde gyldighed som en simpel måde at udtrykke komplekse relationer på.

Naturligvis kan man ikke alene ud fra accentologien afgøre om der har været et baltoslavisk grundprog eller ej. Hvis der på et andet område kan påvises at have fundet divergerende udviklinger sted i baltisk og slavisk der i den relative kronologi ligger *før* de her angivne fælles innovationer, må man revurdere synet på disse sprogs indbyrdes slægtskab. Ud fra de netop fremsatte vidnesbyrd fra accentologien ville sådanne divergerende udviklinger imidlertid være særdeles overraskende.

³⁴⁵ Wijk 1923a: 160. Som nævnt i § 6.5 mener jeg derimod ikke at accentueringen af supinum i de to sproggrene har nogen relevans for det baltoslaviske problem.

³⁴⁶ Meillet 1908: 1.

8. Litteratur

- Aitzetmüller 1962 R. Aitzetmüller, Das baltoslavische Akzent- und Intonationssystem. Grundzüge und Grundprobleme, dargestellt nach dem heutigen Stand der Forschung. – *Die Sprache* 8 (1962): 46-58.
- Aitzetmüller 1978 Rudolf Aitzetmüller, *Altbulgarische Grammatik als Einführung in die slavische Sprachwissenschaft*. (= R. Aitzetmüller, L. Sadnik & E. Weiher (red.), *Monumenta Linguae Slavicae dialectae veteris. Fontes et dissertationes* 12.) Freiburg i. Br. 1978.
- Andersen 1968 Henning Andersen, IE *s after *i, u, r, k* in Baltic and Slavic. – *Acta Linguistica Hafniensia* 11/2 (1968): 171-190.
- Andersen 1970 Henning Andersen, On some old Balto-Slavic isoglosses. – V. Rūķe-Draviņa (red.), *Donum Balticum. To Professor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15 March 1970*. Stockholm 1970: 14-21.
- Arumaa 1964 Peeter Arumaa, *Urslavische Grammatik*, 1. Heidelberg 1964.
- Avanesov 1983 Р.И. Аванесов (red.), *Орфоэпический словарь русского языка*. Москва 1983. (Citeret efter: 6-е издание, стереотипное, 1999.)
- Bally 1945 Charles Bally, *Manuel d'accentuation grecque*. Berne 1945.
- Belić 1909 А. Беличь, Замятки по чакавскимъ говорамъ. – *Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ* 14/2 (1909): 181-266.
- Berneker 1913 Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, 1. Heidelberg 1913.
- Birnbaum 1970a Henrik Birnbaum, Four approaches to Balto-Slavic. – V. Rūķe-Draviņa (red.), *Donum Balticum. To Professor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15 March 1970*. Stockholm 1970: 69-76.
- Birnbaum 1970b H. Birnbaum, Zur Problematik der zeitlichen Abgrenzung des Urslavischen. – *Zeitschrift für Slavische Philologie* 35/1 (1970): 1-62.
- Birnbaum 1975 Henrik Birnbaum, *Common Slavic. Progress and problems in its reconstruction*. Columbus, Ohio 1975. (Citeret efter: Reprint edition, 1979.)
- Birnbaum 1987 Хенрик Бирнбаум, *Праславянский язык. Достижения и проблемы в его реконструкции*. Москва 1987.

- Bräuer 1961 H. Bräuer, *Slavische Sprachwissenschaft*, 1. Berlin 1961.
- Brugmann 1886 Karl Brugmann, *Grundriß der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, 1. Straßburg 1886. (Citeret efter: 2. Bearbeitung, 1897.)
- Brugmann 1896 Karl Brugmann, *Grundriß der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, 2/3/1. Straßburg 1896. (Citeret efter: 2. Bearbeitung, 1911.)
- Brugmann 1904 Karl Brugmann, *Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen*. Straßburg 1904.
- Bulatova, Dybo & Nikolaev 1988 P.B. Булатова, В.А. Дыбо & С.Л. Николаев, Проблемы акцентологических диалектизмов в праславянском. – *Славянское языкознание. X Международный съезд славистов. София, сентябрь 1988 г. Доклады советской делегации*. Москва 1988: 31-66.
- Bulatova, Dybo & Zaliznjak 1983 P.B. Булатова, В.А. Дыбо & А.А. Зализняк, Теоретические основы праславянского акцентологического словаря. – *Славянское языкознание. IX международный съезд славистов. Киев, сентябрь 1983 г. Доклады советской делегации*. Москва 1983: 47-60.
- Bulaxovs'kuj 1959 Л.А. Булаховский, Акцентологическая проблематика вопроса о славяно-балтийском языковом единстве. – *Rakstu krājums, veltījums akadēmiskim profesoram Dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei*. Rīga 1959: 55-78.
- Collinge 1985 N.E. Collinge, *The Laws of Indo-European*. (= *Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science, series IV 35*.) Amsterdam/Philadelphia 1985.
- Cowgill & Mayrhofer 1986 Warren Cowgill & Manfred Mayrhofer, *Indogermanische Grammatik*, 1. Heidelberg 1986.
- Dal' 1880 Владимиръ Даль, *Толковый словарь живаго великорускаго языка*, 1. С.-Петербургъ/Москва 1880. (Citeret efter: Набрано и напечатано со второго издания 1880-1882 гг., Москва 1956.)
- Derksen 1991 Rick Derksen, An introduction to the history of Lithuanian accentuation. – *Studies in West Slavic and Baltic Linguistics*. (= *Studies in Slavic and General Linguistics 16*.) Amsterdam 1991: 45-84.

- Derksen 1995 Rick Derksen, On the origin of the Latvian tones. – *Linguistica Baltica* 4 (1995): 163-168.
- Derksen 1996 Rick Derksen, *Metatony in Baltic*. (= *Leiden Studies in Indo-European* 6.) Amsterdam/Atlanta (GA) 1996.
- Diels 1909 P. Diels, Studien zur slavischen Betonung. – *Archiv für slavische Philologie* 31 (1909): 1-101.
- Dolobko 1927 Милий Долобко, Нóчь-ночéсь, óсень-осенéсь, зимá-зимúсь, лéто-лéтось. – *Slavia* 5/4 (1927): 678-717.
- Dybo 1962 В.А. Дыбо, О реконструкции ударения в праславянском глаголе. – *Вопросы славянского языкознания* 6 (1962): 3-27.
- Dybo 1968 В.А. Дыбо, Акцентология и словообразование в славянском. – *Славянское языкознание. VI Международный съезд славистов. Доклады советской делегации*. Москва 1968: 148-224.
- Dybo 1979 В.А. Дыбо, Балто-славянская акцентная система с типологической точки зрения и проблема реконструкции индоевропейского акцента. (Акцентологический статус конечноударных форм а.р. *с* в праславянском.) – Т. В. Цивьян (red.), *Baltica: Лингвистические исследования*. Москва 1979: 85-101.
- Dybo 1980 В.А. Дыбо, Балто-славянская акцентная система с типологической точки зрения и проблема реконструкции индоевропейского акцента. I. Балто-славянский прототип праславянской акцентной систем. – М. Судник (red.), *Балто-славянские этноязыковые контакты*. Москва 1980: 91-150.
- Dybo 1981 В.А. Дыбо, *Славянская акцентология*. Москва 1981.
- Dybo 1987 В.А. Дыбо, Комментарии. – *Virnbaum* 1987: 494-509.
- Dybo 2000a В.А. Дыбо, *Морфонологизованные парадигматические акцентные системы, 1. Типология и генезис*. Москва 2000.
- Dybo 2000b В.А. Дыбо, Из балто-славянской акцентологии. – *Балто-славянские исследования* 14 (2000): 27-82.
- Dybo & Illič-Svityč 1963 В.А. Дыбо & В.М. Иллич-Свитыч, К истории славянской системы акцентуационных парадигм. – *Славянское языкознание. Доклады советской делегации. V международный съезд славистов (София, сентябрь 1963)*. Москва 1963: 70-87.

- Dybo, Nikolaev & Starostin 1978 V. Dybo, S. Nikolayev & S. Starostin, A tonological hypothesis on the origin of paradigmatic accent systems. – *Estonian papers in phonetics* (1978): 16-20.
- Dybo, Zamjatina & Nikolaev 1990 В.А. Дыбо, Г.И. Замятина & С.Л. Николаев, *Основы славянской акцентологии*. Москва 1990.
- Ebeling 1967 C.L. Ebeling, Historical laws of Slavic accentuation. – *To honor Roman Jakobson: Essays on the occasion of his 70th birthday*. Haag 1967: 577-593.
- Endzelīns 1899 J. Endzelin, Über den lettischen Silbenakzent. – *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen* 25 (1899): 259-274. (Citeret efter: Endzelīns 1971: 117-132.)
- Endzelīns 1911 Я. Эндзелинъ, *Славяно-балтійскіе этюды*. Харьковъ 1911. (Citeret efter: Endzelīns 1974: 167-354.)
- Endzelīns 1922 J. Endzelin, *Lettische Grammatik*. Riga 1922.
- Endzelīns 1938 J. Endzelin, Bemerkungen zu J. Kuryłowiczs Ansichten über die baltisch-slavischen Intonationen. – *Zeitschrift für Slavische Philologie* 15 (1938): 348-354. (Citeret efter: Endzelīns 1980: 321-326.)
- Endzelīns 1943 J. Endzelīns, *Senprāišu valoda*. Rīga 1943. (Citeret efter: J. Endzelin, *Altpreussische Grammatik*, Riga 1944; reprint edition, Hildesheim/New York 1974; ordliste citeret efter: Endzelīns 1982: 167-342.)
- Endzelīns 1971 J. Endzelīns, *Darbu izlāze. Избранные труды. Ausgewählte Werke*, 1. Rīga 1971.
- Endzelīns 1974 J. Endzelīns, *Darbu izlāze. Избранные труды. Ausgewählte Werke*, 2. Rīga 1974.
- Endzelīns 1980 J. Endzelīns, *Darbu izlāze. Избранные труды. Ausgewählte Werke*, 3 (2). Rīga 1980.
- Endzelīns 1982 J. Endzelīns, *Darbu izlāze. Избранные труды. Ausgewählte Werke*, 4 (2). Rīga 1982.
- Fortunatov 1897 Ф.Ф. Fortunatovъ, Разборъ сочиненія Г.К. Ульянова: Значенія глагольныхъ основъ въ литовско-славянскомъ языкѣ. I часть: Основы, обозначающія различія по залогамъ. Варшава. 1891. Стр. 4, 306 и V. II часть: Основы, обозначающія различія по видамъ. Варшава. 1895. Стр. IV, 34 и VIII. – *Сборникъ Извѣстій Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ* 64 (1897): 1-158.

- Garde 1968 P. Garde, *L'accent*. (= *Collection SUP, Le linguiste* 5.) Paris 1968.
- Garde 1976 Paul Garde, *Histoire de l'accentuation slave*, 1-2. Paris 1976.
- Gercenberg 1981 Л.Г. Герценберг, *Вопросы реконструкции индоевропейской просодики*. Ленинград 1981.
- Grinaveckis 1964 В. Гринавецкис, Историческое развитие ударения и интонаций жемайтских говоров литовского языка (в сравнении с латышским). – *Славянская и балтийская акцентология. Краткие сообщения Института славяноведения АН СССР* 41 (1964)
- Hirt 1899 Н. Hirt, Akzentstudien (11-14). – *Indogermanische Forschungen* 10 (1899): 20-59.
- Hirt 1929 Hermann Hirt, *Indogermanische Grammatik*, 5. *Der Akzent*. Heidelberg 1929.
- Hoffmann & Forssman 1996 Karl Hoffmann & Bernhard Forssman, *Avestische Laut- und Flexionslehre*. (= *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft* 84.) Innsbruck 1996.
- ČDL M. Hraste & P. Šimunović, *Čakavisch-deutsches Lexikon*. (= *Slavistische Forschungen* 25/1.) Köln/Wien 1979.
- Igov 1959 Ангел Игов, *Сърбохърватско-български речник*. София 1959.
- Illich-Svityč 1963 В.М. Иллич-Свитыч, *Именная акцентуация в балтийском и славянском*. Москва 1963. (Citeret efter: V.M. Illich-Svitych, *Nominal accentuation in Baltic and Slavic*, Cambridge (Massachusetts) 1979.)
- Ivanov & Toporov 1961 В.В. Иванов & В.Н. Топоров, К постановке вопроса о древнейших отношениях балтийских и славянских языков. – Н.И. Толстой (red.), *Исследования по славянскому языкознанию*. Москва 1961: 273-305.
- Jakobson 1952 Roman Jakobson, On Slavic diphthongs ending in a liquid. – *Word* 8/4 (1952). (Citeret efter: Jakobson 1962: 443-448.)
- Jakobson 1962 Roman Jakobson, *Selected writings*, 1. *Phonological studies*, 1. 's Gravenhage 1962.
- Jakobson 1963 Роман Якобсон, Опыт фонологического подхода к историческим вопросам славянской акцентологии. – *American Contributions to the 5th International Congress of Slavists, Sofia* 1963, 1. The Hague 1963: 153-178.

- Jakobson 1965 Roman Jakobson, Information and redundancy in the Common Slavic prosodic pattern. – *Symbolae linguisticae in honorem G. Kurylowicz*. (= *Polska Akademia Nauk. Oddział w Krakowie. Prace Komisji Językoznawstwa* 5.) Cracoviae 1965: 145-151.
- Johnson 1980 D.J.L. Johnson, Dybo's Law and Metatony in the Present Tense of the Slavonic Verb. – *The Slavonic and East European Review* 58 (1980): 481-499.
- Kačala & Pisárčiková (red.) 1997 Ján Kačala & Mária Pisárčiková (red.), *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava 1997.
- Kabesch 1929 Friedrich Kabesch, *Langenscheidts Taschenwörterbuch der tschechischen und deutschen Sprache*, 1. Tschechisch-Deutsch. Berlin/Schöneberg 1929. (Citeret efter: Dritte Auflage.)
- Kiparsky 1962 Valentin Kiparsky, *Der Wortaccent der russischen Schriftsprache*. Heidelberg 1962.
- Kiparsky 1963 Valentin Kiparsky, *Russische historische Grammatik*, 1. Heidelberg 1963.
- Kolesov 1972 В.В. Колесов, *История русского ударения. Именная акцентуация в древнерусском языке*. Ленинград 1972.
- Kolesov 1979 В.В. Колесов, Относительная хронология просодических изменений в праславянском. – *Исследования в области сравнительного акцентологии индоевропейских языков*. Ленинград 1979: 111-142.
- Kortlandt 1974a F.H.H. Kortlandt, On the history of Baltic accentuation. – *Proceedings of the First International Conference on Historical Linguistics*, 2 (1974): 295-309.
- Kortlandt 1974b F.H.H. Kortlandt, Old Prussian Accentuation. – *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 88 (1974): 299-306.
- Kortlandt 1975 F.H.H. Kortlandt, *Slavic accentuation: A study in relative chronology*. Lisse 1975.
- Kortlandt 1977 F.H.H. Kortlandt, Historical laws of Baltic accentuation. – *Baltistica* 13/2 (1977): 319-330.
- Kortlandt 1978a F.H.H. Kortlandt, On the history of Slavic accentuation. – *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 92 (1978): 269-281.
- Kortlandt 1978b F.H.H. Kortlandt, A history of Slavic accentuation (anmeldelse af Garde 1976). – *Lingua* 44 (1978): 67-91.

- Kortlandt 1979 Frederik Kortlandt, Three problems of Balto-Slavic phonology. – *Зборник за филологију и лингвистику* 22/2 (1979): 57-63.
- Kortlandt 1985 F.H.H. Kortlandt, Long vowels in Balto-Slavic. – *Baltistica* 21 (1985): 112-124.
- Kortlandt 1986 F.H.H. Kortlandt, Proto-Indo-European tones? – *The Journal of Indo-European Studies* 14/1-2 (1986): 153-160.
- Kortlandt 1994 F.H.H. Kortlandt, From Proto-Indo-European to Slavic. – *The Journal of Indo-European Studies* 22/1-2 (1994): 91-112.
- Kortlandt 1998 F.H.H. Kortlandt, The rise and fall of glottalization in Baltic and Slavic. – *Linguistica Baltica* 7 (1998): 147-150.
- Krahe 1956 Hans Krahe, *Germanische Sprachwissenschaft, 1. Einleitung und Lautlehre*. Berlin 1956.
- Kuryłowicz 1931 Jerzy Kuryłowicz, Le problème des intonations balto-slaves. – *Rocznik Slawistyczny* 10 (1931): 1-80.
- Kuryłowicz 1938 Jerzy Kuryłowicz, Intonation et morphologie en slave commun. – *Rocznik Slawistyczny* 14 (1938): 1-66.
- Kuryłowicz 1952 Jerzy Kuryłowicz, *L'accentuation des langues indo-européennes*. (= *Polska akademia umiejętności. Prace Komisji językowej* 37.) Kraków 1952.
- Kuryłowicz 1958 Е. Курилович, О балто-славянском языковом единстве. – *Вопросы славянского языкознания* 3 (1958): 15-49.
- Kuryłowicz 1968 Jerzy Kuryłowicz, *Indogermanische Grammatik, 2. Akzent. Ablaut*. Heidelberg 1968.
- Larsson 1999 Jenny Helena Larsson, *On the development of Proto-Indo-European root nouns in the Baltic languages*. København 1999.
- Larsson 2001 Jenny Helena Larsson, Proto-Indo-European root nouns in the Baltic languages. – M.E. Huld, K. Jones-Bley, A.D. Volpe & M.R. Dexter (red.), *Proceedings of the Twelfth Annual UCLA Indo-European Conference*. (= *Journal of Indo-European Studies Monograph* 40.) Washington D.C. 2001: 50-64.
- Larsson (under udg.) Jenny Helena Larsson, Metatony and Length in Baltic Deverbative Nouns. – *Indo-European Word Formation Inventory and Analysis*. Copenhagen.

- Lehfeldt 1983 Werner Lehfeldt, Zur Entwicklung und zum gegenwärtigen Stand der morphologischen Akzentologiekonzeption. – *Die Welt der Slaven* 28/1 (1983): 88-109.
- Lehfeldt 1993 Werner Lehfeldt, *Einführung in die morphologische Konzeption der slavischen Akzentologie*. (= P. Thiergen, *Vorträge und Abhandlungen zur Slavistik* 23.) München 1993.
- Leskien 1881 August Leskien, Die Quantitätsverhältnisse im Auslaut des Litauischen. – *Archiv für slavische Philologie* 5 (1881): 188-190.
- Leskien 1914 August Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache*, 1. Lautlehre, Stammbildung, Formlehre. Heidelberg 1914.
- LIV Helmut Rix (red.), *Lexikon der indogermanischen Verben*. Wiesbaden 1998.
- Lorentz 1925 Friedrich Lorentz, *Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache*. Berlin/Leipzig 1925.
- Lötzsch 1992 Ronald Lötzsch, Können die spezifischen baltisch-slawischen Übereinstimmungen auf Zufall oder sekundärer Konvergenz beruhen? – B. Barschel, M. Kozińska & K. Weber (red.), *Indogermanisch, Slawisch und Baltisch*. (= *Slavistische Beiträge* 285.) München 1992: 89-99.
- Lubotsky 1988 A.M. Lubotsky, *The system of nominal accentuation in Sanskrit and Proto-Indo-European*. (= J.C. Heesterman & E.J.M. Witzel (red.), *Memoirs of the Kern Institute* 4.) Leiden/New York/København/Köln 1988.
- Lyberis 1971 Antanas Lyberis, *Lietuvių-rusų kalbų žodynas*. Vilnius 1971.
- Machek 1971 Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. (Citeret efter: Fotoreprint podle 3. vydání z roku 1971, Praha 1997.)
- Matasović 1995 Ranko Matasović, A re-examination of Winter's law in Baltic and Slavic. – *Lingua Posnaniensis* 37 (1995): 57-70.
- Mathiassen 1970 Terje Mathiassen, Baltisch und Slawisch. Zur Chronologie und Bedeutung der Kürzung langer Diphthonge. – V. Rūķe-Draviņa (red.), *Donum Balticum. To Professor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15 March 1970*. Stockholm 1970: 322-333.
- Mathiassen 1974 Terje Mathiassen, *Studien zum slavischen und indoeuropäischen Langvokalismus*. Oslo/Bergen/Tromsø 1974.

- Mathiassen 1983 T. Матиассен, Сколько было в прабалтийском основных типов словесного ударения – два или три? – *Baltistica* 19/2 (1983): 108-113.
- Mayrhofer 1992 Manfred Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*, 2. Heidelberg 1992.
- Meillet 1905 A. Meillet, *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave*, 2. Paris 1905. (Citeret efter: *Bibliothèque de l'École des hautes études. Sciences philologiques et historiques* 139, 2.)
- Meillet 1908 A. Meillet, *Les dialectes indo-européens*. Paris 1908. (Citeret efter: Nouveau tirage: avec une introduction nouvelle et des additions (= *Collection linguistique par la Société de Linguistique de Paris* 1), Paris 1922.)
- Meillet 1914 A. Meillet, Sur l'accentuation des noms en indo-européen. – *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris* 19/2 (1914): 65-84.
- Meillet 1917 A. Meillet, *Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes*. Paris 1917. (Citeret efter: А. Мейе, *Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков*. Перевод Д. Кудрявского, переработанный и дополненный по седьмому французскому изданию А. Сухотиным под редакцией и с примечаниями Р. Шор. Вступительная статья М. Сергиевского, Москва: УРСС 2001.)
- Nonnenmacher-Pribić 1961 E. Nonnenmacher-Pribić, *Die baltoslavischen Akzent- und Intonationsverhältnisse und ihr quantitativer Reflex im Slavischen*. Wiesbaden 1961.
- Olander 1998 Thomas Olander, Slavisk accent – en syntese. – J. E. Rasmussen & T. Olander (red.), *Funderinger over indoeuropaisk. Et improviseret festskrift til Ingvar Reedtz Funder på 70-årsdagen 19. februar 1998*. København 1998: 99-110.
- Olander (under udg.) Томас Оландер, О праславянском неоакуте и законах Дыбо и Станга. – S. Baums (red.), *Komparativ sprogforskning på vej*. København.
- Olsen 1989 Birgit Anette Olsen, Three notes on Armenian historical phonology. – *Annual of Armenian Linguistics* 10 (1989): 5-25.
- Olsen 1999 Birgit Anette Olsen, *The noun in biblical Armenian*. (= W. Winter (red.), *Trends in Linguistics. Studies and Monographs* 119.) Berlin/New York 1999.

- Palamarčuk & Skrypnyk 1984 Л.С. Паламарчук & Л.Г. Скрипник (red.), *Українсько-російський словник*. Київ 1984. (Citeret efter: Видання п'яте.)
- Pedersen 1905 H. Pedersen, Die nasalpräsentia und der slavische akzent. – *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 38 (1905): 297-421.
- Pedersen 1933 Holger Pedersen, *Études lituaniennes*. (= *Det Kgl. Danske Videnskabsbernes Selskab, Historisk-filologiske Meddelelser* 19.) København 1933.
- Pokorny 1959 Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 1. Tübingen/Basel 1959. (Citeret efter: 3. Auflage, 1994.)
- Poljakov 1995 Oleg Poljakov, *Das Problem der balto-slavischen Sprachgemeinschaft*. (= B. Panzer (red.), *Heidelberger Publikationen zur Slavistik. A. Linguistische Reihe* 18.) Frankfurt am Main 1995.
- Poljakov 1996 Oleg Poljakov, Zur Rekonstruktion der balto-slavischen Intonationen. – *Baltistica* 31/2 (1996): 163-179.
- Porzeziński 1911 Wiktor Porzeziński, Die baltischslavische Sprachgemeinschaft. – *Rocznik Slavistyczny* 4 (1911)
- Rasmussen 1979 Jens Elmegård Rasmussen, *Indoeuropæisk morfologi. Forelæsninger Kbh. eft.* 79. København 1979 (upubliceret).
- Rasmussen 1985 Jens Elmegård Rasmussen, On Hirt's law and laryngeal vocalization. – *Arbejds-papirer udsendt af Institut for Lingvistik, Københavns Universitet* 5 (1985): 179-213. (Citeret efter: Rasmussen 1999: 170-198.)
- Rasmussen 1988 Jens Elmegård Rasmussen, On some Slavic words in *-ě*: *k* from laryngeal? – *Arbejds-papirer udsendt af Institut for Lingvistik, Københavns Universitet* 7 (1988): 173-184. (Citeret efter: Rasmussen 1999: 342-351.)
- Rasmussen 1989 Jens Elmegård Rasmussen, *Studien zur Morphophonemik der indogermanischen Grundsprache*. (= *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft* 55.) Innsbruck 1989.
- Rasmussen 1992a Jens Elmegård Rasmussen, Die Vorgeschichte der baltoslavischen Akzentuierung - Beiträge zu einer vereinfachten Lösung. – B. Barschel, M. Kozińska & K. Weber (red.), *Indogermanisch, Slawisch und Baltisch*. (= *Slavistische Beiträge* 285.) München 1992: 173-200. (Citeret efter: Rasmussen 1999: 469-489.)
- Rasmussen 1992b Jens Elmegård Rasmussen, Winter's law of Balto-Slavic lengthening: an unnatural fact? – *Copenhagen Working Papers in Linguistics* 2 (1992): 63-77. (Citeret efter: Rasmussen 1999: 527-540.)

- Rasmussen 1996 Jens Elmegård Rasmussen, On the origin of the Germanic weak preterite. – *Copenhagen Working Papers in Linguistics* 4 (1996): 161-168. (Citeret efter: Rasmussen 1999: 597-603.)
- Rasmussen 1999 Jens Elmegård Rasmussen, *Selected papers on Indo-European linguistics. With a section on comparative Eskimo linguistics*, 1-2. Copenhagen 1999.
- Risch 1975 Ernst Risch, Remarques sur l'accent du grec ancien. – *Mélanges linguistiques offerts à Émile Benveniste*. (= *Collection linguistique publiée par la Société de Linguistique de Paris* 70.) Paris 1975: 471-479.
- Rozwadowski 1912 Jan Rozwadowski, O pierwotnym stosunku wzajemnym języków bałtyckich i słowiańskich. – *Rocznik Slavistyczny* 5 (1912): 1-36.
- Sadnik 1959 Linda Sadnik, *Slavische Akzentuation*, 1. *Vorhistorische Zeit*. Wiesbaden 1959.
- Saussure 1896 Ferdinand de Saussure, Accentuation lituanienne. – *Indogermanische Forschungen* 6 (Anzeiger) (1896): 157-166. (Citeret efter: *Recueil des publications scientifiques*, Genève 1922: 526-538.)
- Schmid 1986 Wolfgang P. Schmid, Zur Dehnstufe im Baltischen und Slavischen. – R. Olesch & H. Rothe (red.), *Festschrift für Herbert Bräuer zum 65. Geburtstag am 14. April 1986*. (= *Slavistische Forschungen* 53.) Köln/Wien 1986.
- Schmid 1997 W.P. Schmid, Review of Poljakov 1995. – *Indogermanische Forschungen* 102 (1997): 333-338.
- Sedláček 1914 Fr. Sedláček, *Průzvuk podstatných jmen v jazycích slovanských*. Praha 1914.
- Shevelov 1964 George Y. Shevelov, *A prehistory of Slavic. The historical phonology of Common Slavic*. Heidelberg 1964.
- Shintani 1985 Toshihiro Shintani, On Winter's law in Balto-Slavic. – *Arbejds-papirer udsendt af Institut for Lingvistik, Københavns Universitet* 5 (1985): 273-296.
- Sihler 1995 Andrew L. Sihler, *New comparative grammar of Greek and Latin*. New York/Oxford 1995.
- Snoj 1997 Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana 1997.
- Stang 1939 Chr. S. Stang, Einige Bemerkungen über das Verhältnis zwischen den slavischen und baltischen Sprachen. – *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 11 (1939): 85-98.

- Stang 1952 Chr. S. Stang, Sur l'accentuation des verbes causatifs et itératifs en slave. – *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 16 (1952): 263-270.
- Stang 1957 Christian S. Stang, *Slavonic accentuation*. Oslo 1957.
- Stang 1966a Chr. S. Stang, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo/Bergen/Tromsø 1966.
- Stang 1966b Chr. S. Stang, „Métatonie douce” in Baltic. – *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 10 (1966): 111-119.
- Stang 1969 Christian S. Stang, La loi de Verner et la question des caractères de l'accentuation mobile en germanique. – *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 23 (1969): 7-12.
- Stang 1975 Chr. S. Stang, *Ergänzungsband. Register, Addenda und Corrigenda zur Vergleichenden Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo/Bergen/Tromsø 1975.
- Stankiewicz 1995 Edward Stankiewicz, Saussure's law and the nominal accentuation of the Lithuanian acute stems. – *Linguistica Baltica* 4 (1995): 61-73.
- Steinhauer 1975 Hein Steinhauer, The phonemic system of the Susak dialect. – *Linguistics* 162 (1975): 17-39.
- Szemerényi 1948a Oswald Szemerényi, Sur l'unité linguistique balto-slave [1]. – *Études slaves et roumaines* 1/1 (1948): 65-85.
- Szemerényi 1948b Oswald Szemerényi, Sur l'unité linguistique balto-slave [2]. – *Études slaves et roumaines* 1/2 (1948): 159-173.
- Szemerényi 1957 Oswald Szemerényi, The problem of Balto-Slavic unity – a critical survey. – *Kratylos* 2 (1957): 97-123.
- Szemerényi 1970 Oswald Szemerényi, *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*. Darmstadt 1970. (Citeret efter: 4., durchgesehene Auflage 1990.)
- Szymczak 1996 Mieczysław Szymczak (ed.), *Słownik języka polskiego PWN*, 1-3. Warszawa 1996.
- Trubačëv 1981 О.Н. Трубачев (red.), *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, 8. Москва 1981.
- Trubačëv 1995 О.Н. Трубачев (red.), *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, 22. Москва 1995.
- Vaillant 1948 André Vaillant, *Manuel du vieux slave*, 1. *Grammaire*. Paris 1948. (Citeret efter: Seconde édition revue et augmentée, 1964.)

- Vaillant 1950 André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, 1. *Phonétique*. Paris 1950.
- Vaillant 1958 André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, 2/1. *Flexion nominale*; 2/2. *Flexion pronominale*. Paris 1958.
- Vaillant 1966 André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, 3. *Le verbe*. Paris 1966.
- Vaillant 1974 André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, 4. *La formation des noms*. Paris 1974.
- Vaillant 1977 André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, 5. *La syntaxe*. Paris 1977.
- Vasmer 1953 Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, 1. Heidelberg 1953.
- Vasmer 1955 Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, 2. Heidelberg 1955.
- Vermeer 1984 Willem R. Vermeer, On clarifying some points of Slavonic accentology: the quantity of the thematic vowel in the present tense and related issues. – *Folia Linguistica Historica. Acta Societatis Linguisticae Europaeae* 5/2 (1984): 331-395.
- Whitney 1879 William Dwight Whitney, *Sanskrit Grammar*. Leipzig 1879. (Citeret efter: Reprint, Delhi 1997.)
- Wijk 1916 N. van Wijk, Zur sekundären steigenden Intonation im Slavischen, vornehmlich in ursprünglich kurzen Silben. – *Archiv für slavische Philologie* 36 (1916): 321-378.
- Wijk 1918 N. van Wijk, Zur Betonung der Verba mit stammbildendem *i*. – *Archiv für slavische Philologie* 37 (1918): 1-46.
- Wijk 1923a N. van Wijk, *Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme*. (= *Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, Afdeling Letterkunde, Nieuwe Reeks*, 23/2.) Amsterdam 1923. (Citeret efter: 2. Auflage. (= C.H. van Schooneveld (red.), *Janua Linguarum. Studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata* 5.). 's-Gravenhage 1958.)
- Wijk 1923b N. van Wijk, L'accentuation de l'aoriste slave. – *Revue des études slaves* 3 (1923): 27-47.

- Winter 1978 Werner Winter, The distribution of short and long vowels in stems of the type Lith. *ěsti* : *vèsti* : *mèsti* and OCS *jasti* : *vesti* : *mesti* in Baltic and Slavic languages. – J. Fisiak (red.), *Recent developments in historical phonology Trends in linguistics. Studies and Monographs* 4. The Hague/Paris/New York 1978: 431-446.
- Young 1994 S.R. Young, Endzelin's law and acute tone in Latvian. – *Linguistica Baltica* 3 (1994): 101-108.
- Zaliznjak 1985 А.А. Зализняк, *От праславянской акцентуации к русской*. Москва 1985.
- Zaliznjak 1995 А.А. Зализняк, *Древненовгородский диалект*. Москва 1995.